

- Surveillance et contrôle de personnes dans le cadre du maintien de la sécurité dans des lieux accessibles ou non au public, comme prévu dans l'article 3, 13° de la loi de 2 octobre 2017.

Ces activités s'effectuent sans arme.

- Toezicht op en controle van personen met het oog op het verzekeren van de veiligheid op al dan niet publiek toegankelijke plaatsen, zoals bedoeld in artikel 3, 13° van de wet van 2 oktober 2017.

Deze activiteiten worden ongewapend uitgeoefend.

**SERVICE PUBLIC FEDERAL
SECURITE SOCIALE**

[2021/203756]

Tribunal du Travail de Liège. — Démission

Par arrêté royal du 18 juillet 2021, démission honorable de ses fonctions de juge social effectif, au titre de travailleur indépendant, auprès du Tribunal du Travail de Liège, est accordée, à sa demande, à Monsieur MOISE Luc, à partir du 27 mai 2021.

Il est autorisé à porter le titre honorifique de ses fonctions.

**FEDERALE OVERHEIDSDIENST
SOCIALE ZEKERHEID**

[2021/203756]

Arbeidsrechtbank te Luik. — Ontslag

Bij koninklijk besluit van 18 juli 2021, wordt met ingang van 27 mei 2021, aan de heer MOISE Luc op zijn verzoek, eervol ontslag verleend uit zijn ambt van werkend rechter in sociale zaken, als zelfstandige, bij de Arbeidsrechtbank te Luik.

Hij wordt ertoe gemachtigd de eretitel van zijn ambt te voeren.

MINISTERE DE LA DEFENSE

[C - 2021/32217]

Forces armées. — Commissions de candidats officiers de réserve

Par arrêté royal n° 3557 du 30 juin 2021:

Le second maître du cadre de réserve Steen K. est commissionné au grade d'enseigne de vaisseau de deuxième classe dans le cadre de réserve, le 1er septembre 2020 dans sa filière de métiers.

Le second maître du cadre de réserve Peelaers U. est commissionné au grade d'enseigne de vaisseau de deuxième classe dans le cadre de réserve, le 1er janvier 2021 dans sa filière de métiers.

MINISTERIE VAN LANDSVERDEDIGING

[C - 2021/32217]

Krijgsmacht. — Aanstellingen van kandidaat-reserveofficieren

Bij koninklijk besluit nr. 3557 van 30 juni 2021:

De tweede meester van het reservekader K. Steen wordt op 1 september 2020 aangesteld in de graad van vaandrig-ter-zee in het reservekader, in haar vakrichting.

De tweede meester van het reservekader U. Peelaers wordt op 1 januari 2021 aangesteld in de graad van vaandrig-ter-zee tweede klasse in het reservekader, in zijn vakrichting.

**SERVICE PUBLIC FEDERAL
DE PROGRAMMATION POLITIQUE SCIENTIFIQUE**

[C - 2021/32289]

12 DECEMBRE 2019. — Arrêté ministériel portant désignation des membres des commissions de gestion des établissements scientifiques fédéraux relevant du Ministre qui a la Politique scientifique dans ses attributions, érigés en services de l'Etat à gestion séparée. — Erratum

Au *Moniteur belge* n° 10 du 15 janvier 2020, pages 1194 et 1195, il y a lieu d'insérer au point b), 5° des articles 6 et 7 l'abréviation "a.i." entre les mots "Van den Spiegel, chef de section" et les mots "au Musée royal de l'Afrique centrale,".

**PROGRAMMATORISCHE
FEDERALE OVERHEIDSDIENST WETENSCHAPSBELEID**

[C - 2021/32289]

12 DECEMBER 2019. — Ministerieel besluit tot aanwijzing van de leden van de beheerscommissies van de federale wetenschappelijke instellingen die ressorteren onder de Minister tot wiens bevoegdheid het Wetenschapsbeleid behoort, opgericht als Staatsdiensten met afzonderlijk beheer. — Erratum

In het *Belgisch Staatsblad* n°. 10 van 15 januari 2020, dient, op bladzijden 1194 en 1195, in punt b), 5° van artikelen 6 en 7 de afkorting "a.i." ingevoegd worden tussen de woorden "Van den Spiegel, afdelingshoofd" en de woorden "bij het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika,".

**GOVERNEMENTS DE COMMUNAUTE ET DE REGION
GEMEENSCHAPS- EN GEWESTREGERINGEN
GEMEINSCHAFTS- UND REGIONALREGIERUNGEN**

VLAAMSE GEMEENSCHAP — COMMUNAUTE FLAMANDE

VLAAMSE OVERHEID

Welzijn, Volksgezondheid en Gezin

[C - 2021/32053]

9 JULI 2021. — Ministerieel besluit tot wijziging van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid

Rechtsgronden

Dit besluit is gebaseerd op:

- het decreet van 23 februari 1994 inzake de infrastructuur voor persoonsgebonden aangelegenheden, artikel 6, §1, artikel 7bis, §1, tweede lid, ingevoegd bij het decreet van 17 maart 2006, artikel 10, tweede lid, ingevoegd bij het decreet van 16 maart 1999 en gewijzigd bij het decreet van 12 februari 2010, en artikel 11, §2, eerste lid;

- het decreet van 2 juni 2006 tot omvorming van het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden tot een intern verzelfstandigd agentschap met rechtspersoonlijkheid, en tot wijziging van het decreet van 23 februari 1994 inzake de infrastructuur voor persoonsgebonden aangelegenheden, artikel 6, tweede lid, ingevoegd bij het decreet van 15 juli 2016, en artikel 8;

- het besluit van de Vlaamse regering van 8 juni 1999 houdende de procedureregels inzake de infrastructuur voor persoonsgebonden aangelegenheden, artikel 15, eerste lid, 9°, ingevoegd bij het besluit van de Vlaamse Regering van 15 januari 2016;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 18 juni 2010 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor de door het agentschap Jongerenwelzijn erkende voorzieningen en vergunde diensten, artikel 10, §2, tweede lid, ingevoegd bij het besluit van de Vlaamse Regering van 6 juli 2018;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 16 juli 2010 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor de verzorgingsvoorzieningen, artikel 13, derde lid, vervangen bij het besluit van de Vlaamse Regering van 6 juli 2018, en artikel 14, vierde lid, ingevoegd bij het besluit van de Vlaamse Regering van 6 juli 2018;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 10 september 2010 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor de preventieve en de ambulante gezondheidszorg, artikel 13, §2, tweede lid;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 10 september 2010 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor het algemeen welzijnswerk, artikel 9, §2, tweede lid, ingevoegd bij het besluit van de Vlaamse Regering van 6 juli 2018;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 4 maart 2011 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor de voorzieningen voor gezinnen met kinderen, artikel 12, §2, tweede lid, ingevoegd bij het besluit van de Vlaamse Regering van 6 juli 2018;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 14 juli 2017 houdende de procedureregels voor de subsidiëring van infrastructuur van ziekenhuizen, artikel 9, vierde lid;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 22 juni 2018 tot regeling van het infrastructuurforfait binnen de persoonsvolgende financiering voor personen met een handicap, verstrekt door het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden, artikel 7, eerste lid, 10°;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 23 november 2018 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor sommige voorzieningen voor personen met een handicap en tot wijziging van artikel 16 van het besluit van de Vlaamse regering van 8 juni 1999 houdende de procedureregels inzake de infrastructuur voor persoonsgebonden aangelegenheden, artikel 25, §2, tweede lid;

- het besluit van de Vlaamse Regering van 13 december 2019 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor sommige woonzorgvoorzieningen, tot wijziging van diverse bepalingen in dat verband ingevolge het Woonzorgdecreet van 15 februari 2019 en tot wijziging van artikel 5 van het besluit van de Vlaamse Regering van 5 juni 2009 tot oprichting van een technische commissie voor de brandveiligheid in de voorzieningen van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, artikel 12, §2, tweede lid.

Vormvereisten

De volgende vormvereisten zijn vervuld:

- De Inspectie van Financiën heeft advies gegeven op 8 februari 2021.

- Het raadgevend comité bij het intern verzelfstandigd agentschap Zorg en Gezondheid heeft advies gegeven op 17 februari 2021.

- De Raad van State heeft advies 69.547/3 gegeven op 8 juli 2021, met toepassing van artikel 84, §1, eerste lid, 1°, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973.

DE VLAAMSE MINISTER VAN WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID, GEZIN EN ARMOEDEBESTRIJDING BESLUIT:

Artikel 1. Aan artikel 1 van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid worden een punt 5° tot en met 11° toegevoegd, die luiden als volgt:

“5° besluit van 8 juni 1999: het besluit van de Vlaamse regering van 8 juni 1999 houdende de procedureregels inzake de infrastructuur voor persoonsgebonden aangelegenheden;

6° besluit van 14 juli 2017: het besluit van de Vlaamse Regering van 14 juli 2017 houdende de procedureregels voor de subsidiëring van infrastructuur van ziekenhuizen;

7° besluit van 22 juni 2018: het besluit van de Vlaamse Regering van 22 juni 2018 tot regeling van het infrastructuurforfait binnen de persoonsvolgende financiering voor personen met een handicap, verstrekt door het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden;

8° EPB-regelgeving: het Energiedecreet van 8 mei 2009 en de ordonnantie van 2 mei 2013 houdende het Brussels Wetboek van Lucht, Klimaat en Energiebeheersing en de uitvoeringsbesluiten ervan;

9° verblijfsruimte: een ruimte bestemd voor een aaneensluitend verblijf van meer dan dertig minuten door de gebruikers van de infrastructuur;

10° VIPA: het intern verzelfstandigd agentschap met rechtspersoonlijkheid Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden, opgericht bij het decreet van 2 juni 2006 tot omvorming van het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden tot een intern verzelfstandigd agentschap met rechtspersoonlijkheid, en tot wijziging van het decreet van 23 februari 1994 inzake de infrastructuur voor persoonsgebonden aangelegenheden;

11° ziekenhuis: een ziekenhuis als vermeld in artikel 1, 20°, van het besluit van 14 juli 2017.”.

Art. 2. Artikel 2 van hetzelfde besluit wordt vervangen door wat volgt:

“Art. 2. Dit besluit is van toepassing op projecten waarvoor de volgende aanvragen worden ingediend:

1° de aanvragen van de subsidiebelofte, vermeld in artikel 4, 15 en 16 van het besluit van 8 juni 1999;

2° de aanvragen tot goedkeuring van een masterplan en van een akkoord strategisch forfait, vermeld in artikel 8 van het besluit van 14 juli 2017;

3° de aanvragen van een akkoord infrastructuurforfait, vermeld in artikel 7 van het besluit van 22 juni 2018.”.

Art. 3. In artikel 3 van hetzelfde besluit worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° tussen het eerste en het tweede lid wordt een lid ingevoegd, dat luidt als volgt:

“Het bewijsmateriaal voor de VIPA criteria duurzaamheid wordt bezorgd aan het VIPA, met uitzondering van het bewijsmateriaal waarvoor uitdrukkelijk is aangegeven dat het louter als bijkomende documentatie ter beschikking moet worden gehouden. In het laatste geval wordt het bewijsmateriaal alsnog bezorgd op eenvoudig verzoek van het VIPA.”;

2° in het bestaande tweede lid, dat het vierde lid wordt, wordt de zinsnede “vermeld in het eerste lid, worden per sector vastgelegd in bijlage 1 tot en met 7” vervangen door de zinsnede “met inbegrip van de eisen, in voorkomend geval de prestatieniveaus en het vereiste bewijsmateriaal, zijn opgenomen in bijlage 1, die bij dit besluit is gevoegd”.

Art. 4. Artikel 4 van hetzelfde besluit wordt vervangen door wat volgt:

“Art. 4. §1. Elk nieuwbouwproject voldoet aan een minimumaantal van de VIPA criteria duurzaamheid, waaronder een aantal verplichte criteria en een aantal vrije criteria.

Op de aanvragen, vermeld in artikel 2, 2°, is de aanvinklijst van toepassing die is opgenomen in bijlage 2, die bij dit besluit is gevoegd, met inbegrip van de volgende, daarin opgenomen elementen:

1° het minimumaantal criteria waaraan nieuwbouwprojecten moeten voldoen;

2° de aanduiding van het verplichte dan wel het vrije karakter van de criteria;

3° in voorkomend geval het vereiste prestatieniveau van de criteria.

Op de aanvragen, vermeld in artikel 2, 1° en 3°, is de aanvinklijst van toepassing die is opgenomen in bijlage 3, die bij dit besluit is gevoegd, met inbegrip van de volgende, daarin opgenomen elementen:

1° het minimumaantal criteria waaraan nieuwbouwprojecten moeten voldoen;

2° de aanduiding van het verplichte dan wel het vrije karakter van de criteria;

3° in voorkomend geval het vereiste prestatieniveau van de criteria.

§2. In de gevallen waarin een criterium uit bijlage 1, die bij dit besluit is gevoegd, verschillende opties bevat van eisen en in voorkomend geval van prestatieniveaus ter vervulling van een VIPA criterium duurzaamheid, heeft het nieuwbouwproject in kwestie de keuzevrijheid tussen de opties, tenzij anders aangegeven bij het criterium in kwestie, vermeld in bijlage 2 of 3, die bij dit besluit zijn gevoegd.”.

Art. 5. Artikel 5 van hetzelfde besluit wordt vervangen door wat volgt:

“Art. 5. De aanvrager duidt de VIPA criteria duurzaamheid waaraan voldaan zal worden, aan op de toepasselijke aanvinklijst, die is opgenomen in bijlage 2 en 3, die bij dit besluit zijn gevoegd. De ingevulde aanvinklijst wordt gevoegd bij een aanvraag als vermeld in artikel 2.”.

Art. 6. In hetzelfde besluit wordt een artikel 5/1 ingevoegd, dat luidt als volgt:

“Art. 5/1. §1. In afwijking van de eisen, de vereiste prestatieniveaus of het gevraagde bewijsmateriaal, vermeld in artikel 3 en 4, kan het VIPA aan een aanvrager, op verzoek van die aanvrager, toestaan om een verplicht of een vrij criterium op een alternatieve, gelijkwaardige wijze te vervullen.

Het verzoek van de aanvrager, vermeld in het eerste lid, bevat een onderbouwde motivering van de gelijkwaardigheid, vermeld in het eerste lid.

Bij de beoordeling van het verzoek van de aanvrager, vermeld in het eerste lid, houdt het VIPA rekening met de concrete omstandigheden van het project.

§2. In afwijking van artikel 4 kan het VIPA, op verzoek van de aanvrager, een lager prestatieniveau aanvaarden dan bepaald voor een verplicht criterium, of de aanvrager vrijstellen van de vervulling van een verplicht criterium, op voorwaarde dat de aanvrager in dat kader een inspanning geleverd heeft die het VIPA beoordeelt als aanvaardbaar. Bij de beoordeling houdt het VIPA rekening met de concrete omstandigheden van het project.

Het verzoek van de aanvrager, vermeld in het eerste lid, bevat een onderbouwde motivering van de gevraagde vrijstelling.”.

Art. 7. Artikel 7 van hetzelfde besluit wordt vervangen door wat volgt:

“Art. 7. In dit artikel wordt onder ingrijpende duurzame verbouwing een ingrijpende duurzame verbouwing verstaan als vermeld in de volgende bepalingen:

1° artikel 10, §2, tweede lid, van het besluit van de Vlaamse Regering van 18 juni 2010 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor de door het agentschap Jongerenwelzijn erkende voorzieningen en vergunde diensten;

2° artikel 13, derde lid, en artikel 14, vierde lid, van het besluit van de Vlaamse Regering van 16 juli 2010 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor de verzorgingsvoorzieningen;

3° artikel 13, §2, tweede lid, van het besluit van de Vlaamse Regering van 10 september 2010 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor de preventieve en de ambulante gezondheidszorg;

4° artikel 9, §2, tweede lid, van het besluit van de Vlaamse Regering van 10 september 2010 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor het algemeen welzijnswerk;

5° artikel 12, §2, tweede lid, van het besluit van de Vlaamse Regering van 4 maart 2011 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor de voorzieningen voor gezinnen met kinderen;

6° artikel 25, §2, tweede lid, van het besluit van de Vlaamse Regering van 23 november 2018 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor sommige voorzieningen voor personen met een handicap en tot wijziging van artikel 16 van het besluit van de Vlaamse regering van 8 juni 1999 houdende de procedureregels inzake de infrastructuur voor persoonsgebonden aangelegenheden;

7° artikel 12, §2, tweede lid, van het besluit van de Vlaamse Regering van 13 december 2019 tot vaststelling van de investeringssubsidie en de bouwtechnische en bouwfysische normen voor sommige woonzorgvoorzieningen, tot wijziging van diverse bepalingen in dat verband ingevolge het Woonzorgdecreet van 15 februari 2019 en tot wijziging van artikel 5 van het besluit van de Vlaamse Regering van 5 juni 2009 tot oprichting van een technische commissie voor de brandveiligheid in de voorzieningen van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

Bij verbouwwerken voor gebouwen die kleiner zijn dan 250 m², voegt de aanvrager een voorafgaande analyse van de gebouwschil en de technische uitrustingen bij een aanvraag als vermeld in artikel 2.

Bij verbouwwerken voor gebouwen die groter zijn dan 250 m² en die moeten beschikken over een energieprestatiecertificaat voor publieke gebouwen, worden de aanbevelingen, vermeld in het energieprestatiecertificaat voor publieke gebouwen, opgenomen in de geplande verbouwwerken.

Bij een andere verbouwing of een andere uitbreiding dan de uitbreidingen, vermeld in artikel 6, is de doelstelling om de vereisten die van toepassing zijn op nieuwbouwprojecten maximaal te realiseren. Met het oog daarop bepaalt het VIPA bij elke aanvraag als vermeld in artikel 2, het minimumaantal criteria waaraan het project moet voldoen, welke van de criteria een verplicht dan wel een vrij karakter hebben en in voorkomend geval het vereiste prestatieniveau van de criteria.

Bij een ingrijpende duurzame verbouwing gelden de eisen die worden gesteld aan een nieuwbouwproject conform artikel 4.”.

Art. 8. Artikel 8 van hetzelfde besluit wordt vervangen door wat volgt:

“Art. 8. Voor het gebouw dat het voorwerp uitmaakt van de aankoop, gelden bij een aankoop zonder verbouwing de eisen die worden gesteld aan een nieuwbouwproject conform artikel 4.”.

Art. 9. Bijlage 1 bij hetzelfde besluit wordt vervangen door bijlage 1, die bij dit besluit is gevoegd.

Art. 10. Bijlage 2 bij hetzelfde besluit wordt vervangen door bijlage 2, die bij dit besluit is gevoegd.

Art. 11. Bijlage 3 bij hetzelfde besluit wordt vervangen door bijlage 3, die bij dit besluit is gevoegd.

Art. 12. Bijlage 4 tot en met 7 bij hetzelfde besluit worden opgeheven.

Art. 13. Het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid, zoals van kracht vanaf 1 september 2021, is van toepassing op een ontvankelijke aanvraag als vermeld in artikel 2 van het voormelde besluit, zoals van kracht vanaf 1 september 2021, die wordt ingediend vanaf 1 september 2021.

In afwijking van het eerste lid is voor aankopen zonder verbouwing het voormelde ministerieel besluit, zoals van kracht vanaf 1 september 2021, van toepassing op gebouwen waarvoor de datum van aankondiging of de datum van uitnodiging tot het indienen van offertes in het kader van de regelgeving over overheidsopdrachten op of na 1 september 2021 valt.

Art. 14. Dit besluit treedt in werking op 1 september 2021.

Brussel, 9 juli 2021.

De Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding,
W. BEKE

Bijlage 1 bij het ministerieel besluit van 9 juli 2021 tot wijziging van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid**Bijlage 1 bij het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid****Bijlage 1. VIPA criteria duurzaamheid****ALGEMEEN**

"Duurzame ontwikkeling betekent dat we voldoen aan onze huidige behoeften zonder de mogelijkheden van de toekomstige generaties in gevaar te brengen. Het is een versmelting van economisch ontwikkeling, sociale vooruitgang en ecologisch evenwicht met oog voor de levenskwaliteit van elke mens, waar ook ter wereld." Bründlandtcommissie

Het VIPA heeft de principes van duurzame ontwikkeling concreet vertaald naar instrumenten met betrekking tot duurzaam bouwen die relevant zijn voor de toepassing ervan op de infrastructuur van welzijns- en verzorgingsvoorzieningen in Vlaanderen.

Het pakket van de VIPA criteria duurzaamheid bepaalt de vereisten waaraan VIPA projecten moeten voldoen.

De VIPA criteria duurzaamheid worden geënt op de criteria uit de duurzaamheidsmeter GRO, ontwikkeld door het Facilitair Bedrijf van de Vlaamse overheid. Criteria uit GRO worden aangevuld met een aantal specifieke criteria voor de zorg- en welzijnssector.

In deze bijlage worden de criteria beschreven. Bij de criteria wordt steeds vermeld wat de eisen en de verschillende prestatieniveaus zijn. De mogelijke prestatieniveaus zijn 'goed', 'beter' en 'uitstekend'. Sommige criteria hebben geen prestatieniveau, maar kan men realiseren door er aan te voldoen. In het kader van de duurzaamheidscriteria wordt niet gewerkt met bonuspunten zoals in GRO: die zijn mee verwerkt in de criteria.

Het bewijsmateriaal horende bij het criterium wordt ook steeds beschreven. Voor het bewijsmateriaal wordt voor meerdere criteria een beroep gedaan op het programma van eisen. Verdere informatie over het programma van eisen en de toepassing ervan in het kader van de VIPA criteria duurzaamheid is terug te vinden onder criterium PRO 1.

Inhoud

ALGEMEEN	1
DEEL I: BASISPRINCIPES.....	5
CON 1: Duurzaam concept	5
1. Criteria	5
2. Eisen / prestatieniveaus	5
3. Bewijsmateriaal	8
PRO 1: Geïntegreerd proces	9
1. Criteria	9
2. Eisen / prestatieniveaus	9
3. Bewijsmateriaal	9
DEEL II: SITE	10
MOB 1: Bereikbaarheid van de site.....	10
1. Criteria	10
2. Eisen / prestatieniveaus	10
3. Bewijsmateriaal	11
MA 1: Maatschappelijke kwaliteit - Ruimtelijke kwaliteit.....	12
1. Criteria	12
2. Eisen / prestatieniveaus	12
3. Bewijsmateriaal	14
MA 2: Maatschappelijke kwaliteit - Bodem- en ruimtegebruik	15
1. Criteria	15
2. Eisen / prestatieniveaus	15
3. Bewijsmateriaal	16
MIL 1: Milieutechnische kwaliteit – Overstromingsrisico	17
1. Criteria	17
2. Eisen / prestatieniveaus	17
3. Bewijsmateriaal	17
MIL 2: Milieutechnische kwaliteit – Buitenluchtkwaliteit.....	18
1. Criteria	18
2. Eisen / prestatieniveaus	18
3. Bewijsmateriaal	18
MIL 3: Milieutechnische kwaliteit – Buitengeluid.....	19
1. Criteria	19
2. Eisen / prestatieniveaus	19
3. Bewijsmateriaal	19
DEEL III [A]: GEBOUW – people	21
BIN 1: Akoestisch comfort.....	21
1. Criteria	21
2. Eisen / prestatieniveaus	21
3. Bewijsmateriaal	25
BIN 2: Thermisch comfort	26
1. Criteria	26

2. Eisen / prestatieniveaus	26
3. Bewijsmateriaal	30
BIN 3: Binnenluchtkwaliteit	31
1. Criteria	31
2. Eisen / prestatieniveaus	31
3. Bewijsmateriaal	35
BIN 4: Visueel comfort	36
1. Criteria	36
2. Eisen/prestatieniveaus	36
3. Bewijsmateriaal	43
SOC 3: Integrale toegankelijkheid	44
1. Criteria	44
2. Eisen/prestatieniveaus	44
3. Bewijsmateriaal	45
GEB 1: Invloed van de gebruiker	46
1. Criteria	46
2. Eisen/prestatieniveaus	46
3. Bewijsmateriaal	47
DEEL III [B]: GEBOUW – planet	48
ENE 1: Energieprestatie	48
1. Criteria	48
2. Eisen/prestatieniveaus	48
3. Bewijsmateriaal	51
ENE 2: Hernieuwbare Energie	52
1. Criteria	52
2. Eisen/prestatieniveaus	52
3. Bewijsmateriaal	53
ENE 3: Energiezuinige installaties en toestellen	54
1. Criteria	54
2. Eisen/prestatieniveaus	54
3. Bewijsmateriaal	55
MAT 2: Materiaalkeuze	56
1. Criteria	56
2. Eisen/prestatieniveaus	56
3. Bewijsmateriaal	60
WAT 1: Waterverbruik beperken	61
1. Criteria	61
2. Eisen/prestatieniveaus	61
3. Bewijsmateriaal	62
WAT 2: Hergebruik van water	63
1. Criteria	63
2. Eisen/prestatieniveaus	63
3. Bewijsmateriaal	64

WAT 3: Afvoer van water	65
1. Criteria	65
2. Eisen/prestatieniveaus	65
3. Bewijsmateriaal	66
OMG 1: Biodiversiteit	67
1. Criteria	67
2. Eisen/prestatieniveaus	67
3. Bewijsmateriaal	70
OMG 2: Impact op de omgeving	70
1. Criteria	70
2. Eisen/prestatieniveaus	70
3. Bewijsmateriaal	74
DEEL III [C]: GEBOUW – profit	75
LCC 3: Energieverbruik	75
1. Criteria	75
2. Eisen/prestatieniveaus	75
3. Bewijsmateriaal	75
TOE 1: Circulair en toekomstgericht ontwerpen	76
1. Criteria	76
2. Eisen/prestatieniveaus	76
3. Bewijsmateriaal	77
TOE 2: Gebruik door derden en multifunctionaliteit	78
1. Criteria	78
2. Eisen/prestatieniveaus	78
3. Bewijsmateriaal	79
BEH 1: Energiemonitoring	80
1. Criteria	80
2. Eisen/prestatieniveaus	80
3. Bewijsmateriaal	82
DEEL IV: Fiches Keep it warm, Keep it cool en Turn off the Light.....	83
/ KEEP IT WARM.....	84
/ KEEP IT COOL	87
/ TURN OFF THE LIGHT.....	53
Deel V: BIN 1 eisentabel	57

DEEL I: BASISPRINCIPES

De basisprincipes betreffen conceptprincipes voor een duurzaam project en principes voor de aanpak van het ontwerpproces.

CON 1: Duurzaam concept

Het toepassen van onderstaande basisprincipes is de startbasis voor het realiseren van duurzame gebouwen voor welzijns- en verzorgingsvoorzieningen. Het betreft principes die vanaf de start van het ontwerpproces tot in de gebruiksfase begeleiden in het anders, slimmer en efficiënter om te springen met ruimte, grondstoffen en gebouwen. Hoe vroeger deze keuzes op tafel liggen, hoe groter de meerwaarde zal zijn. Het achteraf 'verduurzamen' van projecten gaat meestal gepaard met bijkomende technische oplossingen en bijgevolg een hogere meerkost.

1. Criteria

CON 1.1	Duurzaam ruimtegebruik: pas de principes van de trias toponoma toe
CON 1.2	Pas de principes van climate responsive design en Penta Energetica toe
A	Keep it warm
B	Keep it cool
C	Turn off the light
CON 1.3	Pas de principes van Healthy Design en Reduce, reuse, recycle toe
A	Healthy design
B	Reduce, reuse, recycle

2. Eisen / prestatieniveaus

CON 1.1: Duurzaam ruimtegebruik: pas de principes van de trias toponoma toe

Het duurzaam bouwen kan alleen een volledige invulling krijgen, als ook de bouwgrond een zo laag mogelijke milieubelasting kent.

Het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Strategische visie uit 2018 biedt het kader voor toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen, met ondermeer volgende principes: de ruimte transformeren, het bestaand ruimtebeslag beter benutten en de open ruimte maximaal vrijwaren.

Het verhogen van het ruimtelijk rendement is hierbij één van de leidende principes. Dit houdt in nieuwe ruimte-behoevende ontwikkelingen zoveel mogelijk een plaats te geven binnen het huidige ruimtebeslag:

"De ontwikkeling van woongelegenheden, werkplekken, voorzieningen en infrastructuren gebeurt door bestaande bebouwde ruimtes te transformeren en zo weinig mogelijk door open en onbebouwde ruimte in te nemen." (Bron: Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, Strategische Visie, 2018)

Dit maakt mogelijk dat de open en groene ruimte zoveel mogelijk gevrijwaard blijft. Groene ruimte draagt bij tot het algemeen welbevinden en de gezondheid, maar draagt ook bij tot klimaatdoelstellingen: *"... een betere luchtkwaliteit en het bergen van fijn stof en CO2, tempert het stedelijk hitte-eiland-effect en vergroot de infiltratiemogelijkheden voor water. Kortom groen in de bebouwde ruimte draagt bij tot een gezonde woonomgeving en het milderen van negatieve effecten."* (Bron: Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, Strategische Visie, 2018)

Daarnaast zorgt groene ruimte ook voor mogelijkheden tot ontmoeting en natuurbeleving, in de gezondheidszorg essentieel. Los van de natuurwaarde zorgen afgelegen of slecht ontsloten sites voor een grote kost naar infrastructuur en mobiliteit.

Ook zorg- en welzijnsprojecten kunnen hieraan bijdragen en dit duurzaam ruimtegebruik mee realiseren.

Met behulp van de 'Trias toponoma' wordt hier invulling aan gegeven (Bron: EPI studie):

1. Vang zoveel mogelijk de bouwbehoefte op in de gemeentelijke kern of de reeds bestaande site, door inbreiding voor uitbreiding te laten plaatsvinden. Hanteer daarbij de concepten intensief en meervoudig ruimtegebruik.
2. Als inbreiding niet mogelijk is, breid dan uit in een gebied met een lage natuurwaarde.
3. Spreek in het laatste geval pas een natuurlijker gebied aan, waarbij de ecologische structuur zo min mogelijk schade ondervindt.

Ook voor bestaande sites geldt deze aanpak in 3 stappen, maar dan binnen de contouren van de site en de bestaande bebouwing. Hier worden pistes van renovatie, inbreiding met compacte volumes grondig onderzocht om zoveel als mogelijk de open ruimte te vrijwaren en wordt vermeden om waardevol groen aan te snijden.

De open ruimte wordt ingezet om de biodiversiteit te verhogen zodat het potentieel van de open ruimte zowel zorg- en natuurdoelstellingen dient.

Nieuwe ontwikkelingen sluiten aan bij andere ruimtelijke ontwikkelingsprincipes uit het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen – Strategische Visie (2018):

- Multifunctioneel ruimtegebruik en verweving: functies bundelen en verweven
- Ontwikkeling vanuit samenhang (synergiën zoeken op verschillende niveaus)
- Leefkwaliteit bevorderen – welzijn, woonkwaliteit en gezondheid

Aan deze ontwikkelingsprincipes wordt ondermeer concreet invulling gegeven via de volgende criteria:

- MOB 1.1, 1.2, 1.3: Bereikbaarheid van de site
- MA 1: Maatschappelijke kwaliteit – Ruimtelijke kwaliteit
- MA 2: Bodem- en ruimtegebruik
- OMG 1: Biodiversiteit
- TOE 2: Gebruik door derden en multifunctionaliteit

CON 1.2: Climate responsive design en penta energetica

CLIMATE RESPONSIVE DESIGN is een energetisch functionele ontwerpmethodologie die het maximale haalt uit de beschikbare lokale energiebronnen zon, wind, water en grond en streeft naar de optimale afstemming met aanvullende technieken met het oog op een aangenaam comfort.

De ontwerpmethodologie sluit aan bij de principes van het PENTA ENERGETICA:

- Optimaliseer het ontwerp qua oriëntatie, compactheid, flexibiliteit en functievervulling van de schaarse ruimte
- Maak gebruik van de vrij beschikbare 'gratis' energie zoals daglicht, zonnewarmte en wind. Zoek hierbij naar een optimum tussen daglichttoetreding, warmtewinsten en zomercomfort
- Zet in op passieve technieken die energiediensten leveren met geen of zeer beperkte aangekochte energie.
- Vervul de energiebehoefte maximaal met hernieuwbare energiebronnen.
- Dek de overblijvende energiebehoefte met energie-efficiënte technieken en praktijken

Voor het behalen van dit criterium worden de ontwerpprincipes van Climate Responsive Design en de Penta Energetica toegepast op het project, samen met de principes uit de GRO fiches Keep it warm, Keep it cool en Turn off the light.

A: Keep it warm

De GRO fiche Keep it warm is terug te vinden in Deel IV van deze bijlage.

B: Keep it cool

De GRO fiche Keep it cool is terug te vinden in Deel IV van deze bijlage.

C: Turn off the light

De GRO fiche Turn off the light is terug te vinden in Deel IV van deze bijlage.

CON 1.3: Keep it Healthy en Reduce, reuse and recycle

Voor het behalen van dit criterium worden de volgende principes toegepast op het project:

A: Keep it healthy

Een gezonde omgeving om in te wonen, werken, verblijven, herstellen, revalideren... is essentieel en zit verweven in een hele reeks keuzes bij elk project. De locatie, de inplanting, het bewaren of versterken van de biodiversiteit, de impact van het gebouw op het akoestisch, visueel, thermisch comfort, de kwaliteit van de lucht zowel binnen als buiten, het gebruiksgemak en toegankelijkheid van een gebouw... Al deze parameters spelen mee. Sommige daarvan zijn gegeven in bepaalde projecten, maar vele hebben te maken met keuzes, zowel van de bouwheer als van het ontwerpteam, die in meer of mindere mate kunnen bijdragen tot de gezondheid en het comfort van de eindgebruiker. Extra aandacht dient hierbij te gaan naar de inrichting van en de relatie met de buitenruimte, wat integraal deel uitmaakt van het concept van een duurzaam project en bij gebruikers een grote impact kan hebben op hun algemeen welbevinden.

Voor het behalen van dit criterium wordt in elke stap van het proces en op verschillende schaalniveaus de positieve impact op de gezondheid en welzijn van de gebruikers centraal gezet. Aspecten die hier onder vallen zijn o.a.:

- zuivere lucht (keuze locatie en doordachte inplanting op de site, gebruik van gezonde materialen, gebruiksvriendelijk beheer van de mechanische ventilatie...)
- mentaal welzijn (aanwezigheid van voldoende groen en blauw rond zorginstellingen, een vlotte relatie tussen het gebouw en de buitenomgeving, goede sociale integratie, het toepassen van Universal Design...)
- verbetering of voorkoming van hittestress (het voorzien van luwteoases, het ontwerpen om hittestress te voorkomen...)
- lawaai (investeringen in goede akoestiek, het voorzien van stilteplekken...)

B: Reduce, reuse, recycle

Vele bronnen zijn schaars en kostbaar. De bouwsector is verantwoordelijk voor een groot aandeel in het totale energieverbruik, uitstoot van broeikasgassen, afvalproductie, waterverbruik en grondstoffenverbruik. Het beperken van de nood aan materialen en grondstoffen kan door bepaalde keuzes te maken in de ontwerp- en bouwfase, en daarbij rekening houden met de gebruiks- en beheerfase. Naast het beperken van de materiaalbehoefte, willen we inzetten op hergebruik en recyclage: van materiaal tot gebouw en site, hergebruik van water, inzetten op hernieuwbare energie tot het slim gedeeld gebruik van gebouwen en buitenruimten.

3. Bewijsmateriaal

- CON 1.1: In het programma van eisen zit een onderbouwing betreffende het duurzaam ruimtegebruik en hoe de principes toegepast worden. Indien niet voldaan kan worden aan de eerste 2 punten van de trias toponoma, wordt een omstandige motivatie voorzien, en een plan van aanpak met mitigerende maatregelen om de impact te minimaliseren.
- CON 1.2 en 1.3:
 - In het programma van eisen zit een conceptbeschrijving en grondige onderbouwing betreffende de conceptprincipes.
 - Bij schets- en voorontwerp, het concreet maken van de conceptprincipes (CON 1.2 en 1.3) voor het specifieke project. Dit kan via een ingevulde GRO-poster, waarvan een model ter beschikking wordt gesteld door het VIPA.

PRO 1: Geïntegreerd proces

Duurzaam bouwen kan niet zonder een integrale benadering van het ontwerpconcept. Dat betekent dat vanaf het begin van het ontwerpproces duurzaamheid op tafel moet liggen, en een multidisciplinair team bij het ontwikkelen van de visie op duurzaamheid van het project wordt betrokken. Het programma van eisen vat de duurzaamheidsambities samen. Ook de gezondheids- en welzijnsdoelstellingen die worden geformuleerd in een globaal zorgprogramma, kunnen daarin een vertaling krijgen.

1. Criteria

PRO 1.1	Multidisciplinair ontwerpteam
PRO 1.2	Programma van eisen als leidraad
PRO 1.3	Duurzaamheid als ontwerpprincipe doorheen alle fasen van het ontwerp- en bouwtraject

2. Eisen / prestatieniveaus

PRO 1.1: Multidisciplinair ontwerpteam

De bouwheer stelt een multidisciplinair ontwerpteam aan dat als taak heeft de ontwerpdoelstelling rond duurzaamheid te bewaken. Op die manier kunnen in conceptfase al bepaalde aannames getest worden naar materiaalverbruik, energieverbruik, zomercomfort, daglichttoetreding enzovoort om zo tot duurzame keuzes te leiden. Deze doelstelling kan worden meegenomen in de aanstelling van het ontwerpteam.

PRO 1.2: Programma van eisen als leidraad

Het programma van eisen (PvE) wordt als leidraad gebruikt om de duurzaamheidsprincipes samen te vatten en wordt doorheen het ontwerp- en bouwproces aangepast en up to date gehouden. Het programma van eisen kan zo een dynamische communicatie doen ontstaan tussen de verschillende partners binnen het project: bouwheer, ontwerpteam, studie bureaus...

Het VIPA stelt een model ter beschikking dat gebruikt dient te worden i.k.v. een VIPA dossier. Per criterium wordt bij de rubriek 'bewijsmateriaal' aangegeven welke elementen in het programma van eisen moeten opgenomen worden.

PRO 1.3: Duurzaamheid als ontwerpprincipe doorheen alle fasen van het ontwerp- en bouwtraject

De duurzaamheidsprincipes worden van in het begin opgenomen in het project. De VIPA criteria duurzaamheid worden hierbij als basis gebruikt. Doorheen de VIPA procedure zal ook een terugkoppeling hieromtrent verwacht worden in de volgende fasen: voortraject, aanvraag dossier, evaluatie tijdens de werken en de eindevaluatie.

3. Bewijsmateriaal

- PRO 1.1: Samenstelling ontwerpteam in het programma van eisen
- PRO 1.2 en 1.3: Aangepast programma van eisen doorheen de ontwerp- en bouwfasen

DEEL II: SITE**MOB 1: Bereikbaarheid van de site**

Een goede bereikbaarheid resulteert enerzijds in een verbetering van de mobiliteit van de zorggebruikers en personeel en anderzijds verhoogt dat de toegankelijkheid voor bezoekers en occasionele gebruikers. Het STOP-principe wordt als basisprincipe gehanteerd. Eerst de stappers, dan de trappers, openbaar vervoer en dan het privé vervoer.

1. Criteria

MOB 1.1	Met het openbaar vervoer
MOB 1.2	Met de fiets
MOB 1.3	Te Voet

2. Eisen / prestatieniveausMOB 1.1: Met het openbaar vervoer

Bevorderen van een duurzaam mobiliteitsplan.

De beoordeling gebeurt aan de hand van de behaalde score in het rekenblad MOB1. Via het rekenblad MOB1 wordt de bereikbaarheid van de site met het openbaar vervoer in kaart gebracht. Uit de beschikbare vervoersmiddelen (tram, trein, bus, metro, fietsdelen, autodelen...), de frequentie ervan en de wandelafstand daar naartoe kan de kwaliteit en beschikbaarheid van het openbaar vervoer beoordeeld worden.

Het rekenblad MOB1 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

PRESTATIENIVEAU	EIS	
Uitstekend	Zone A	> 250 punten
	Zone B	200 tot 249 punten
Beter	Zone C	115 tot 199 punten
Goed	Zone D	50 tot 114 punten
Matig	Zone E	< 50 punten

MOB 1.2: Met de fiets

Zorgen voor veilige en aangename omgeving voor fietsers.

De beoordeling gebeurt aan de hand van de behaalde score in het rekenblad MOB2. Uit de aspecten zoals aansluitingen aan fietspaden, fietsvoorzieningen op de site zelf (weg naar fietsenstalling, breedte fietspad, herkenbaarheid fietspad, ligging fietsenstalling...) wordt de aanpassing van de site aan het fietsverkeer gekwalificeerd.

Het rekenblad MOB2 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	≥ 90%
Beter	≥ 75%
Goed	≥ 50%

MOB 1.3: Te voet

Een veilige en aangename omgeving voor voetgangers creëren.

De beoordeling gebeurt aan de hand van de behaalde score in het rekenblad MOB3. Uit de aspecten zoals kwaliteit van de bereikbaarheid van de site naar een station, toegangspaden op de site voor voetgangers (markering, scheiding van andere stromen, breedte, toegankelijkheid, verlichting, ...) wordt de aanpassing van de site aan het gebruik door voetgangers gekwalificeerd.

Het rekenblad MOB3 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	$\geq 90\%$
Beter	$\geq 75\%$
Goed	$\geq 50\%$

3. Bewijsmateriaal

- MOB 1.1, 1.2, 1.3: Ingevulde rekenbladen MOB1, 2, 3
- MOB 1.1: Liggingsplan met de lokalisatie van gebouw, ingang, alle haltes van openbaar vervoer, autodelen en fietsdelen inclusief de wandelafstanden.
- MOB 1.2: Overzichtsplan waarop de site, het bestaande fietsnetwerk in de omgeving en op de site, de ligging van de fietsenstalling(en) en inkom duidelijk afleesbaar zijn, inclusief maatvoering.
- MOB 1.3: Overzichtsplan waarop de site, de directe omgeving met de wegenis, de ontsluiting op de site en de ligging van de inkom duidelijk afleesbaar zijn, inclusief maatvoering.

MA 1: Maatschappelijke kwaliteit - Ruimtelijke kwaliteit

Synergiën met de buurt en een hoge ruimtelijke kwaliteit hebben positieve impact op de omgeving.

1. Criteria

MA 1.1	Aftoetsing aan beleidskader ruimtelijke structuur
MA 1.2	Inventaris van de bestaande netwerken
MA 1.3	Potentiële synergiën met de omgeving en versterking van de ruimtelijke kwaliteit

De duurzaamheidsmeter kan de uiteindelijke ruimtelijke kwaliteit niet meten, omdat dit niet normatief meetbaar is. Ruimtelijke kwaliteit kan enkel integraal worden benaderd. Dit instrument beperkt zich tot aspecten die meetbaar en opvolgbaar zijn zoals het aftoetsen van methodologische stappen en een aantal deelaspecten.

2. Eisen / prestatieniveaus**MA 1.1: Aftoetsing beleidskader ruimtelijke structuur**

Om met de schaarse ruimte beter om te gaan en ruimte gestructureerd te ontwikkelen zijn een aantal beleidsinstrumenten ontwikkeld. Dit kunnen zowel juridische instrumenten zoals een RUP zijn als ook beleidsdoeleinden vertaald naar visieplannen, groenstructuurplannen of andere nota's.

Het project wordt aan alle relevante ruimtelijke instrumenten afgetoetst. Hieronder vallen bijvoorbeeld ruimtelijke structuurplannen (RSG), Gemeentelijke Ontwikkelingsplannen (GEMOP), bijzonder plan van aanleg (BPA), ruimtelijk uitvoeringsplan (RUP), Gemeentelijke Bijzondere Bestemmingsplannen (BBP), stedenbouwkundige en verkavelingsverordeningen en andere locatie-specifieke instrumenten.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Aftoetsing ruimtelijk beleidskader Project voldoet aan alle juridische aspecten en ruimtelijke beleidsdoeleinden

MA 1.2: Inventaris van de bestaande netwerken

Door netwerken en structuren in kaart te brengen kunnen mogelijke synergiën tussen de site en de omgeving ontdekt en ruimtelijke kwaliteiten versterkt worden. Die inventaris dient als basis voor de analyse van de omgeving en haar potentieel. Volgende netwerken in de omgeving dienen in kaart gebracht te worden:

- Groen netwerk
- Blauw netwerk
- Openbaar vervoersnetwerk
- Wegennetwerk (snel, traag, verkeersluw, ...)
- Diensten en voorzieningen
- Energienetwerken
- Recreatief netwerk

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De opmaak van een inventaris van de bestaande netwerken en structuren zoals groen, water (blauw), diensten en voorzieningen, recreatief netwerk, openbaar vervoersnetwerk en wegennetwerk in één overzichtsplan (schaal 1/5000)

MA 1.3: Potentiële synergiën

Uit de inventaris en analyse van de bestaande ruimtelijke structuur, netwerken en visie- en ontwikkelingsdocumenten moet blijken welke synergiën, ruimtelijke kwaliteiten en positieve impact op de omgeving, de site en zijn ontwikkeling heeft.

Bijzondere aandacht gaat uit naar:

- De ruimtelijke draagkracht (de mate waarin iets aan de ruimte kan worden toegevoegd of ontnomen)
- De ruimtelijke structuur (de samenhang tussen ruimtelijke elementen en activiteiten)
- De kwaliteit van de ruimte: hoge gebruikswaarde, toekomstwaarde, belevingswaarde

De beoordeling gebeurt aan de hand van de potentiële synergiën en ruimtelijke kwaliteiten. Minstens op onderstaande aspecten dient ingegaan te worden:

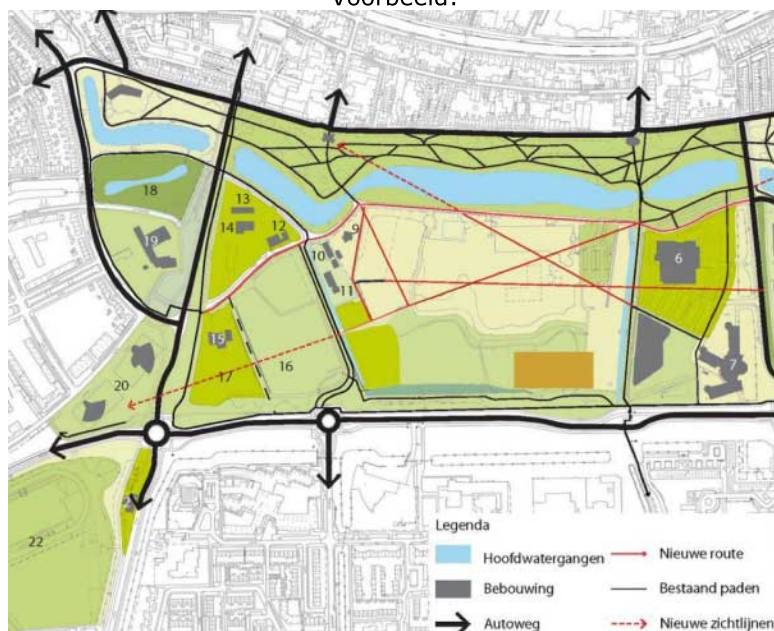
POSITIEF	NEGATIEF
Aanwezigheid van andere of gelijkaardige functies die elkaar verder gaan aanvullen.	De geplande functie heeft weinig potentiële interactie met de buurt.
Multifunctionele invulling in plaats van monofunctionele invulling.	Monofunctionele invulling zonder functiemenging.
Dit project kan een hefboom zijn voor een positieve ontwikkeling van de buurt (bijvoorbeeld publieke groene zone, levendige invulling plint, opwaardering wijk, tewerkstelling,...).	Kan dit project een negatieve invloed (imago, verkeersbelasting, versterken monofunctionaliteit,...) hebben op de omgeving?
Het project maakt deel uit van een masterplan, ontwikkelingsproject of wijkcontract.	De site maakt geen deel uit van een masterplan, ontwikkelingsproject of wijkcontract.
Er worden bijkomende blauwgroene verbindingen gecreëerd (verbinding van bestaande zones of corridors, ontwikkeling nieuwe zones). Op welke wijze versterkt dit project de bestaande netwerken of waarom betekent dit een stap in de realisatie van de visie op natuurontwikkeling?	Bestaande groenblauwe netwerken worden niet versterkt of zelfs verminderd of onderbroken.
De site is doorwaadbaar en open voor het publiek.	De site is niet opengesteld voor het publiek. De site is niet doorwaadbaar en onderbreekt een verbidingsnetwerk.
Er worden recreatievoorzieningen gerealiseerd die door de omgeving gebruikt kunnen worden.	Er worden geen recreatievoorzieningen gerealiseerd die een meerwaarde voor de omgeving kunnen vormen.
De ruimtelijke ontwikkeling zet in op het bij elkaar brengen van functies om energie- en warmte-uitwisseling mogelijk te maken.	De ruimtelijke ontwikkeling zet niet in op het bij elkaar brengen van functies om energie- en warmte-uitwisseling mogelijk te maken.
Zijn er andere aanknopingspunten of kansen om verschillende functies in het gebied beter in samenhang te laten functioneren (stedenbouwkundig, verkeerskundig, economisch, sociaal, natuur, landbouw, water, recreatie, energieopwekking ...)?	

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	De positieve synergieën en versterking van de ruimtelijke kwaliteiten van het project of de site overwegen duidelijk. Minstens 5 aantoonbare kwaliteiten en synergieën worden aangevoerd.
Beter	De positieve synergieën en versterking van de ruimtelijke kwaliteiten van het project of de site overwegen. Minstens 3 aantoonbare kwaliteiten worden aangevoerd.
Goed	De positieve synergieën en versterking van de ruimtelijke kwaliteiten van het project of de site zijn beperkt. Minstens 1 aantoonbare kwaliteit wordt aangevoerd.

3. Bewijsmateriaal

- MA 1.1: Beknopte aftoetsing ruimtelijk beleidskader wordt voorzien in het programma van eisen. Het voldoen aan het geldende beleidskader wordt aangetoond door het verkrijgen van de omgevingsvergunning voor het betreffende project, te bezorgen aan het VIPA.
- MA 1.2: Inventaris van de bestaande netwerken en structuren zoals groen, water (blauw), diensten en voorzieningen, recreatief netwerk, openbaar vervoersnetwerk en wegennetwerk in één overzichtsplaan (schaal 1/5000).

Voorbeeld:

Bron: GRO versie 2020

- MA 1.3: Beschrijving in het programma van eisen die minstens ingaat op de opgelijste aspecten en op welke wijze het project positieve impact op de omgeving heeft in de vorm van synergieën en ruimtelijke kwaliteit.

MA 2: Maatschappelijke kwaliteit - Bodem- en ruimtegebruik

Het aansnijden van ecologisch waardevolle terreinen vermijden en het gebruik van verontreinigde gronden en waardevol patrimonium bevorderen.

In het kader van duurzaam ruimtegebruik (zie ook CON 1.1) krijgen ecologisch minder waardevolle terreinen, brownfields en gesaneerde gronden een betere beoordeling dan het aansnijden van onontgonnen terreinen (greenfields). Ook het hergebruik van bestaande gebouwen krijgt een betere beoordeling.

1. Criteria

De beoordeling van het criterium 'Bodem- en ruimtegebruik' gebeurt aan de hand van 5 indicatoren:

MA 2.1	Biologische waarde terrein
MA 2.2	Bodemgebruik
MA 2.3	Brownfield
MA 2.4	Gebruik van gesaneerde vervuilde gronden
MA 2.5	Hergebruik van de bestaande bebouwing

2. Eisen / prestatieniveaus

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	min. 1 indicator wordt behaald

MA 2.1: Biologische waarde terrein

De Biologische Waarderingskaart BWK is een gebiedsdekkende inventarisatie en evaluatie van het biologisch milieu in het Vlaams Gewest. De inventaris omvat de bodembedekking (bebouwing, grasland, bos...) en de aanwezige vegetatie (droge heide, dotterbloemhooiland, zuur beukenbos...). Ook wordt aandacht besteed aan kleine landschapselementen (poelen, bomenrijen, houtkanten...). Een inkleuring met groentinten geeft de biologische waarde weer en geeft zo de gebruiker een snelle indruk van de natuurwaarde van een gebied.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De site valt onder 'Biologisch minder waardevol' terrein conform de Biologische Waarderingskaart BWK.

Meer uitleg over de BWK kan gevonden worden via inbo.be, en de meest recente versie is online raadpleegbaar op geopunt.be.

MA 2.2: Bodemgebruik

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De site valt onder type 1-4 (kernstadbebouwing, andere bebouwing, industrie- en handelsinfrastructuur) conform de kaart 'Bodemgebruiksbestand'.

De meest recente versie is online raadpleegbaar op geopunt.be.

MA 2.3: Brownfield

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Minstens 50% van de site is een brownfield.

Brownfields zijn verlaten of onderbenutte terreinen die moeizaam tot herontwikkeling komen omwille van diverse factoren zoals complexiteit, hoge ontwikkelingskosten, onzekerheden, ... Een brownfield heeft dus niet noodzakelijk een verontreinigde bodem, maar het kan de herontwikkeling een pak moeilijker maken. Ze komen vooral voor in gebieden met oude industriële activiteiten. In stedelijke omgeving kunnen zij ruimte creëren voor stadsvernieuwing. In bedrijvzones zijn dit locaties waar nieuwe bedrijven zich kunnen vestigen.

MA 2.4: Gebruik van gesaneerde vervuilde gronden

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De site is saneringsplichtig en de sanering kan/zal worden/werd uitgevoerd voor de start van de werken.

MA 2.5: Hergebruik van de bestaande bebouwing

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Bestaande gebouwen op de site worden passend bestemd, de waardevolle delen gerestaureerd en geïntegreerd in het project (enkel van toepassing indien bestaande bebouwing aanwezig op site).

3. Bewijsmateriaal

- MA 2.1: Afdruk van de meest recente 'Biologische Waarderingskaart' van geopunt.be met aanduiding van de site.
- MA 2.2: Afdruk van de meest recente 'Bodemgebruiksbestand' van geopunt.be met aanduiding van de site.
- MA 2.3: Bewijs dat aantoon dat de site in de laatste 50 jaar bebouwd was. Uit een overzichtsplan met de vroegere toestand en de toekomstige bebouwing moet afleesbaar zijn hoe groot het percentage 'eerder bebouwd' is.
- MA 2.4: Bewijs dat de site vervuild is/was en sanering gepland is.
- MA 2.5: Programma van eisen bevat een beschrijving betreffende de herbestemming, integratie en renovatie/restauratie van de bestaande delen.

MIL 1: Milieutechnische kwaliteit – Overstromingsrisico

Vermijden om in een overstromingsgevoelig gebied te bouwen.

1. Criteria

De beoordeling gebeurt aan de hand van het overstromingsgevaar voor sites gelegen in Vlaanderen of respectievelijk het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

MIL 1	Overstromingsgevoeligheid / overstromingsrisico
-------	---

2. Eisen / prestatieniveaus**In Vlaanderen**

De beoordeling gebeurt aan de hand van de overstromingsgevoeligheid voor sites gelegen in het Vlaamse Gewest, op basis van de meest recente informatie ter beschikking gesteld op waterinfo.be.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Site ligt in 'niet-overstromingsgevoelig gebied'
Beter	Site ligt in 'mogelijk overstromingsgevoelig gebied'
Goed	Site ligt in 'effectief overstromingsgevoelig gebied'

In Brussel

De beoordeling gebeurt aan de hand van het overstromingsgevaar voor sites gelegen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, op basis van de informatie ter beschikking gesteld op geodata.environnement.brussels.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Site ligt in gebied met overstromingsrisico 'kleine kans'
Beter	Site ligt in gebied met overstromingsrisico 'middelgrote kans'
Goed	Site ligt in gebied met overstromingsrisico 'grote kans'

3. Bewijsmateriaal

- In Vlaanderen: afdruk van de meest recente versie van de kaart 'Watertoets – overstromingsgevoelige gebieden' van Waterinfo.be, met aanduiding van de site.
- In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: afdruk van de overstromingsgevaarkaart via geodata.environnement.brussels met aanduiding van de site.

MIL 2: Milieutechnische kwaliteit – Buitenluchtkwaliteit

Luchtvervuiling heeft een negatieve impact op de gezondheid van de mens, vooral van kwetsbare groepen zoals jongeren.

1. Criteria

De beoordeling gebeurt aan de hand van de NO₂-concentratie van de site.

MIL 2	Stikstofconcentratie NO ₂
-------	--------------------------------------

2. Eisen / prestatieniveaus

NO₂ is een vaak gehanteerde indicator voor de luchtkwaliteit. NO₂ draagt bij tot de vorming van smog, verzuring, vermisting en fijn stof en heeft dus een nadelig effect op de gezondheid van mens en dier. De Europese richtlijn 2008/50/EG definieert een grenswaarde van maximaal 40 µg/m³ voor het jaargemiddelde NO₂ en een uurgrenswaarde van 200 µg/m³ die niet vaker dan 18 keer per kalenderjaar mag overschreden worden. De richtwaarde van de Wereldgezondheidsorganisatie laat geen enkele overschrijding toe van het uurgemiddelde van 200 µg/m³.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	≤ 20 µg/m ³
Beter	≤ 30 µg/m ³
Goed	≤ 40 µg/m ³

3. Bewijsmateriaal

- Uittreksel uit een NO₂-kaart zoals ter beschikking gesteld via atmosys.eu en vmm.be waaruit het jaargemiddelde NO₂ voor de betreffende site kan worden afgeleid. De metingen mogen niet ouder zijn dan 3 jaar.

MIL 3: Milieutechnische kwaliteit – Buitengeluid

Geluidsoverlast is één van de belangrijkste vormen van hinder.

1. Criteria

De beoordeling gebeurt aan de hand van het geluidsniveau LAeq op de site.

MIL 3	Geluidsniveau LAeq
-------	--------------------

2. Eisen / prestatieniveaus

Het buitengeluid op de site wordt gemeten op een representatieve plek aan de straatkant van de site. De meting gebeurt op max. 5 m afstand van de (toekomstige) straatgevel. Het buitengeluid wordt bepaald over een periode van een half uur die men als representatief beschouwt voor de hinder door dat buitengeluid. Het is uitdrukkelijk de bedoeling om rekening te houden met alle types buitengeluid die men mogelijk als hinderlijk ervaart voor de activiteit binnen.

De waarnemingsperiode voor het buitengeluid moet voldoende lang zijn, typisch één week, om daaruit met kennis van zaken het representatieve halve uur te selecteren. Het is niet de bedoeling om het half uur met het hoogste geluidsniveau te selecteren, want vaak wordt dit bepaald door toeval, bijvoorbeeld door de sirene van een ziekenwagen. Maar als er systematisch dagelijks een luid half uur is, bijvoorbeeld door de laad- en losactiviteiten van een winkel in de buurt, dan zou dit wel moeten ingerekend worden.

Voorbeelden van hinderlijk buitengeluid en waarnemingsperiode:

- Wegverkeersgeluid; rekening houden met ochtendspits, avondspits, toekomen of weggaan van een bedrijf
- Geluid van wagens, winkelkarretjes, personen,... op de parking langs een grootwarenhuis; rekeninghouden met de drukste periode in het weekend
- Geluid van mensen en activiteiten zoals laden en lossen in een winkel-wandelstraat
- Systematisch weerkerende wekelijkse evenementen, zoals een markt, wekelijkse toeleveringen aan een bedrijf,...
- Speelplaats van een school, speelterrein in open lucht, sportterreinen: maak een realistische inschatting van het buitengeluid.

Er wordt enkel rekening gehouden met het buitengeluid tijdens de periode dat het gebouw in gebruik of bewoond is: voor een rusthuis is dat het volledige etmaal, voor een kantoorgebouw spreekt men op voorhand de kantooruren af (bijvoorbeeld tussen 7 u en 19 u),... .

Voor de meting dient de LAeq,1s gemeten en gelogd te worden.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	≤ 55 dB
Beter	≤ 65 dB
Goed	≤ 75 dB

3. Bewijsmateriaal

- Meetrapport met aanduiding van locatie, meetperiode, meettoestellen, resultaten en conclusie voor het representatieve buitengeluid

Geluidskarten zijn gebaseerd op rekenmodellen en representeren een langetermijngemiddelde waardoor ze minder nauwkeurig zijn op lokaal niveau. Gegevens uit geluidskarten worden om die reden niet aanvaard als bewijs.

DEEL III [A]: GEBOUW – people**BIN 1: Akoestisch comfort**

De aandacht vestigen op een goede akoestiek om het comfort van de gebruiker te verhogen.

Geluidsoverlast kan een belangrijke bron van stress zijn in gebouwen. Geluid van bewoners, personeel, materiaal en bezoekers heeft een impact op de privacy en het algemeen welzijn van de gebruikers.

1. Criteria

BIN 1.1	Luchtgeluidsisolatie
BIN 1.2	Contactgeluidsisolatie
BIN 1.3	Gevelgeluidsisolatie
BIN 1.4	Installatielawaai
BIN 1.5	Ruimteakoestiek (nagalm)
BIN 1.6	Geluiduitstraling naar de omgeving
BIN 1.7	Buitengeluid in de onmiddellijke omgeving van het gebouw

2. Eisen / prestatieniveaus

De classificatie van de ruimten, de kruistabellen en alle akoestische eisen zijn in het document BIN1_Eisentabel opgenomen. Alle eisen zijn ingedeeld in verschillende comfortniveaus: normaal of verhoogd akoestisch comfort.

Het is onmogelijk om alle denkbare combinaties en eisen in de tabellen weer te geven, vooral voor lucht- en contactgeluidsisolatie. De belangrijkste en meest voorkomende combinaties zijn in BIN1_Eisentabel opgenomen.

Voor ruimten die niet in de tabellen zijn opgenomen wordt een analoge ruimte gekozen. In voorkomend geval, wordt dit in het programma van eisen opgenomen en geduid. De akoestische eisen worden bij voorkeur op plan aangeduid. Zo kan er geen twijfel of onduidelijkheid ontstaan. Dit laat ook toe om uitzonderingen te maken voor bepaalde zeer specifieke lokalen.

De BIN1_Eisentabellen zijn te vinden in Deel V van deze bijlage.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Alle criteria (BIN 1.1 t.e.m. BIN 1.7) met het opgelegde minimale comfortniveau worden behaald
Beter	Minimum 5 van de criteria (BIN 1.1 t.e.m. BIN 1.7) met het opgelegde minimale comfortniveau worden behaald
Goed	Minimum 3 van de criteria (BIN 1.1 t.e.m. BIN 1.7) met het opgelegde minimale comfortniveau worden behaald

Voor speciale lokalen kan het VIPA een bijkomende onderbouwing van het akoestisch comfort eisen. Dit gaat om ruimten waar verhoogde aandacht voor het akoestisch comfort nodig is omwille van de doelgroep (prikkelgevoeligheid...), het voorziene gebruik (bijvoorbeeld een sporthal, therapieruimten, ruimten voor privacygevoelige gesprekken,...), ruimten zoals beschreven onder BIN 1.5, ...

In overleg met het VIPA kunnen deze lokalen per project bepaald worden. Voor deze lokalen kan het VIPA een onderbouwing van het akoestische comfort eisen.

In de eisen wordt verwezen naar een aantal normen:

- De normenreeks NBN EN ISO 16283-x 'Geluidsleer – Meting van geluidwering in gebouwen en van bouwdelen'
- NBN EN ISO 10052 'Geluidsleer – Praktijkmetingen van lucht- en contactgeluidisolatie en van installatiegeluid – Globale methode'
- NBN EN ISO 3382-2 'Nagalmtijd in gewone ruimten'
- De normenreeks NBN EN ISO 717-x 'Geluidsleer – Bepaling van de geluidisolatie in gebouwen en van gebouwdelen'
- De normenreeks NBN EN ISO 12354-x 'Bouwakoestiek – Schatting van de geluidgedraging van gebouwen van uit de bouwdeelgedraging
- NBN S 01-400-2 'Akoestische criteria voor schoolgebouwen'

BIN 1.1: Luchtgeluidisolatie

Voor BIN 1.1 Luchtgeluidisolatie worden classificatietabellen gebruikt om de geluidsproductie in de zendruimte en de geluidgevoeligheid in de ontvangstruimte te definiëren. Via kruistabellen worden de eisen voor normaal en verhoogd comfort bepaald.

Groetheid	DA: het gewogen gestandaardiseerde niveauverschil voor een roze ruis zendgeluid
Meetmethode	NBN EN ISO 16283-1; NBN EN ISO 717-1
Voorspellingsmethode	NBN EN ISO 12354-1

AANVULLING MEETMETHODE

- METING LUCHTGELUIDISOLATIE TUSSEN GROTERE RUIMTEN

Wanneer er sprake is van een grote diepte ten opzichte van de scheidingswand, wordt de meting van het zend- en ontvanggeluid beperkt tot een zone niet verder dan 5 m van de scheidingswand.

- METING LUCHTGELUIDISOLATIE TUSSEN RUIMTEN MET EEN DEUR IN DE SCHEIDINGSWAND

Wanneer bijvoorbeeld de luchtgeluidisolatie gemeten wordt tussen een kantoor en een gang, wordt de meting van het ontvanggeluid uitgevoerd in een zone niet verder dan 3 m van de deur.

BIN 1.2: Contactgeluidisolatie (tussen lokalen)

Voor BIN 1.2 Contactgeluidisolatie worden classificatietabellen gebruikt om de geluidsproductie in de zendruimte en de geluidgevoeligheid in de ontvangstruimte te definiëren. Via kruistabellen worden de eisen voor normaal en verhoogd comfort bepaald.

Groetheid	L_{T} : het gewogen gestandaardiseerde geluidsniveau van het contactgeluid $L_{nT,w}$: het gewogen drukniveau van gestandaardiseerd contactgeluid
Meetmethode	NBN EN ISO 16283-2; NBN EN ISO 717-2
Voorspellingsmethode	NBN EN ISO 12354-2

Voor residentiële functies is de groetheid $L_{nT,w}$ van toepassing. Voor andere functies L_{T} .

AANVULLING MEETMETHODE

- METING CONTACTGELUIDISOLATIE TUSSEN GROTERE RUIMTEN

Wanneer er sprake is van een grote diepte ten opzichte van de scheidingswand, wordt de meting van ontvanggeluid beperkt tot een zone niet verder dan 5 m van de scheidingswand.

BIN 1.3: Gevelgeluidsisolatie

Grootheid	$L_{Aeq,nT,30'}$: het equivalente A-gewogen geluidsniveau in de ruimte
Meetmethode	NBN EN ISO 16283-3; NBN EN ISO 717-1
Voorspellingsmethode	NBN EN ISO 12354-3

AANVULLING MEETMETHODE

- METING GEVELGELUIDISOLATIE VAN GROTERE RUIMTEN

Wanneer er sprake is van een grote diepte ten opzichte van de gevel – bijvoorbeeld bij open kantooromgevingen – wordt de meting van het ontvanggeluid beperkt tot een zone niet meer dan 3 m van de gevel.

- PERIODE VAN 30 MINUTEN 'REPRESENTATIEF BUITENGELUID'

Doel: rekening houden met alle types buitengeluid die men mogelijk als hinderlijk ervaart voor de activiteit binnen. De waarnemingsperiode dient voldoende lang te zijn, typisch een week, om daaruit het representatieve halve uur te selecteren.

Het is niet de bedoeling om het half uur met het hoogste geluidsniveau te selecteren, want vaak wordt dit bepaald door toeval, bijvoorbeeld door de sirene van een ziekenwagen. Maar als er systematisch dagelijks een luid half uur is, bijvoorbeeld door de laad- en losactiviteiten van een winkel in de buurt, dan zou dit wel moeten ingerekend worden.

Voorbeelden van hinderlijk buitengeluid en waarnemingsperiode:

- wegverkeersgeluid, rekening houden met ochtendspits, avondspits, toekomen of weggaan van een bedrijf
- geluid van wagens, winkelkarretjes, personen, ... op de parking langs een grootwarenhuis, rekening houden met de drukste periode in het weekend
- geluid van mensen en activiteiten zoals laden en lossen in een winkelwandelstraat
- systematisch weerkerende wekelijkse evenementen zoals een markt, wekelijkse leveringen aan een bedrijf, ...
- geluid van de speelplaats van een school, een speelterrein in open lucht, sportterreinen

Er wordt enkel rekening gehouden met het buitengeluid tijdens de periode dat het gebouw in gebruik of bewoond is: voor een rusthuis is dat het volledige etmaal, voor een kantoorgebouw spreekt men op voorhand de kantooruren af (bijvoorbeeld tussen 7 en 19 uur).

De aannames hieromtrent dienen gedocumenteerd te worden en door de opdrachtgever goedgekeurd.

BIN 1.4: Installatielawaai

Grootheid	$L_{Aeq,nT}$: equivalent A-gewogen geluidsniveau tijdens de werking van de bron op zijn meest luidruchtige positie $L_{Aslow,max} - L_{Aeq}$: de overschrijding van het continue installatielawaai, gemeten met de trage stand van de geluidsmeter
Meetmethode	NBN EN ISO 10052
Voorspellingsmethode	NBN EN ISO 12354-5

BIN 1.5: Ruimteakoestiek (nagalm)

Grootheid	T_{nom} : de nagalmtijd (sec) gemiddeld over de 3 octaafbanden 500 Hz, 1000 Hz en 2000 Hz
Meetmethode	NBN EN ISO 3382-2
Voorspellingsmethode	NBN EN ISO 12354-6

Naast de eis van nagalmtijd, geldt voor bepaalde ruimten ook volgende eis:

Voor alle ruimten waarin veel personen bij elkaar komen en in groep praten, zoals een restaurant, cafetaria, ontmoetingsruimte, refter, atrium, onthaalruimte, dagverblijfruimte... is de hoeveelheid geluidsabsorptie (m²) per aanwezige persoon een betere maat voor het akoestisch comfort dan de nagalmtijd.

Voor dit type van lokalen vraagt het VIPA naast de berekening van de ook een studie die de hoeveelheid geluidsabsorptie nauwkeurig bepaalt en die zo tot een goede lawaaibeheersing leidt. Deze studie kan apart uitgevoerd worden, of er kan gewerkt worden met volgende vuistregels:

- 1m² absorberend materiaal (met $\alpha_w = 1$) per aanwezige persoon
- Voor ruimten > 7m breed of diep: het absorberend materiaal wordt verdeeld over wanden en plafond, waarbij minstens 20% op de wanden voorzien wordt.

BIN 1.6: Geluiduitstraling naar de omgeving

Er moet steeds voldaan worden aan de toepasselijke gewestelijke milieureglementering inzake geluidshinder.

BIN 1.7: Buitengeluid in de onmiddellijke omgeving van het gebouw

De milieureglementering geldt enkel ten aanzien van de burelen. In een aantal gevallen dient op de perceelgrens aan de milieureglementering voldaan te worden. Soms veroorzaken de gebouwinstallaties geluid dat hinderlijk kan worden voor het eigen gebouw:

- omdat het buitengeluid door de gevels terug naar binnen straalt
- omdat voor sommige buitenruimten, zoals terrassen, een te hoog installatielawaai afbreuk doet aan het comfort van de buitenruimte

AANVULLING MEETMETHODE

Er wordt enkel rekening gehouden met de continue geluidbronnen. Voor continue geluidbronnen is de eis een maximaal A-gewogen geluidsniveau dat gedurende 90% van de tijd overschreden wordt tijdens de werking van de bron op zijn meest luidruchtige stand: LA90. De bedoeling van deze grootheid is de invloed van verkeersgeluiden of andere niet-continue geluidbronnen dan de onderzochte uit te sluiten.

Voorbeelden van mogelijke meetposities:

- op 2 m van een buitenluchtrooster, om te vermijden dat men schrikt bij het voorbijwandelen
- op 2 m voor gelijk welke gevel van het eigen gebouw
- in buitenzones die bedoeld zijn als tijdelijke verblijfsruimten, bijvoorbeeld terrassen, tuinen, sportvelden, ...

3. Bewijsmateriaal

- BIN 1.1 – 1.7:
 - Het programma van eisen de garantie dat aan de minimale comforteisen is voldaan, een overzicht van de ruimten waar een hoger comfortniveau wordt gerealiseerd en de garantie dat de eisen zijn opgenomen in de bestekken.
 - BIN 1.5: Het programma van eisen bevat de bepaling van het nodige geluidsabsorberend materiaal voor de lokalen waarvoor dit criterium van toepassing is.
 - BIN 1.6: Het voldoen aan de toepasselijke regelgeving wordt aangetoond door het verkrijgen van de omgevingsvergunning voor het betreffende project, te bezorgen aan het VIPA.
- Indien er een akoestische studie werd uitgevoerd, wordt deze aan het VIPA dossier toegevoegd.

Documentatie:

- Onderbouwing van de conformiteit met de gekozen BIN criteria, al dan niet met een akoestische studie
- Onderbouwing van eventuele bijkomende eisen naar akoestisch comfort voor speciale lokalen
- BIN 1.1 en BIN 1.2: Overzichtsplan met aanduiding van de akoestische eisen tussen lokalen conform de BIN Eisentabel.
- BIN 1.5: Voor alle ruimten zoals bepaald onder BIN 1.5, een studie die de hoeveelheid geluidsabsorptie nauwkeurig bepaalt of een bepaling van de hoeveelheid geluidsabsorptie via de vermelde vuistregels

BIN 2: Thermisch comfort

Het bevorderen van een aangenaam comfort en behaaglijkheid in alle seizoenen.

1. Criteria

BIN 2.1	Zomercomfort
BIN 2.2	Lokale thermische behaaglijkheid
A	Verticale temperatuurgradiënt
B	Vloertemperatuur
C	Stralingsasymmetrie
D	Tocht
BIN 2.3	Relatieve luchtvochtigheid

2. Eisen / prestatieniveaus

De comforteisen gelden voor alle verblijfsruimten.

BIN 2.1: Zomercomfort

In alle voorzieningen moet het zomercomfort van de gebruikers/bewoners gegarandeerd zijn. Het comfort van de bewoners krijgt in deze voorzieningen voorrang op de energiezuinigheid: het streven naar een laag energieverbruik gaat niet ten koste van het gebruikerscomfort. In verzorgingsvoorzieningen kan een goed zomercomfort zelfs van levensbelang zijn voor de bewoners.

Hiervoor moet in eerste instantie maximaal ingezet worden op het beperken van de koellast en het gebruik maken van passieve maatregelen zoals beschreven in CON 1.2 Keep it cool, en pas daarna kan er aanvullend gekeken worden naar actieve systemen.

Het zorgvuldig ontwerpen van de gevel en gebouwschil in het algemeen is hierbij een belangrijk aandachtspunt. Een aangepaste zonwering is altijd een basisgegeven. Bovendien is het maximaal beperken van de warmtelast zowel vanuit ecologisch als vanuit economisch standpunt een absolute noodzaak.

Om te voldoen aan dit criterium, zijn 2 opties mogelijk.

Optie 1	Zomercomfort
A	Zonwering
B	Zomercomfort via dynamische simulatie
Optie 2	Zomercomfortontwerprichtlijnen
A	Zomercomfort algemeen
B	Zomercomfort zorg (individuele kamers)

a. Optie 1 Zomercomfort

Aan beide van onderstaande eisen moet voldaan worden:

A: Zonwering

Op de oriëntaties NO en NW over zuid wordt voorzien in een aangepaste buitenzonwering. Dit kan eventueel ook bereikt worden met zonwering tussen het glas, hoogreflectieve binnenzonwering of elektrochrom glas. Op alle oriëntaties heeft de beglazing een zontoetredingsfactor $g < 0,45$ en een minimale lichttransmissie (LTA) van 65%.

B: Zomercomfort via dynamische simulatie

Het thermische zomercomfort wordt gedurende de gebruiksuren geëvalueerd. De bezettingsgraad en de interne warmtewinsten van de lokalen zijn op basis van de projectdefinitie en in samenspraak met de opdrachtgever realistisch in te schatten. Vademecum niet-residentiële gebouwen (PMP), partie 2: *Prescription pour l'évaluation du critère de confort thermique via simulation thermique dynamique*, is als basis te gebruiken.

De dynamische simulatiesoftware is gecertificeerd volgens ISO 13791, ASHRAE 140 of EN 15255 en EN 15265.

Overschrijdingsuren

Er zijn verschillende methodes om de overschrijdingsuren te berekenen:

- het aantal uren van de gebruiksuren dat buiten de beoogde comfortcategorie valt
- het aantal uren van de gebruiksuren dat buiten de beoogde comfortcategorie valt wordt gewogen: de mate waarin de grenzen worden overschreden wordt mede in beschouwing genomen
- voor andere methodes zie NBN EN 7730 Annex H

Het maximaal aantal toegelaten overschrijdingsuren is 5%.

DYNAMISCHE GEBOUWSIMULATIE

Het gebouwsimulatiemodel moet minstens de onderdelen gebouwgeometrie, HVAC-installaties, gebruikersgedrag en controlesystemen modelleren.

Het resultaat van de dynamische simulatie laat toe om:

- het comfort te evalueren aan de hand van PMV- en PPD-waardes, operationele temperatuur en overschrijdingsuren
- het effect van de thermische capaciteit van muren, vloeren, plafonds of daken te evalueren
- de impact van controlestrategieën op comfort, verlichting, HVAC-efficiëntie te evalueren
- het samenspel van daglichttoetreding, kunstlicht, controlesystemen en zonwering te optimaliseren
- HVAC-componenten beter te dimensioneren

De output moet de lezer in staat stellen de berekeningen te kaderen. De gebruikte parameters, software, aannames, berekende comfortparameters, energiestromen en conclusies dienen in een begrijpelijke taal verduidelijkt en onderbouwd te worden.

Afhankelijk of er al dan niet actieve koeling voorzien is, zijn de eisen van adaptief of niet adaptief zomercomfort van toepassing. Soms zijn beide gevallen van toepassing.

- ADAPTIEF ZOMERCOMFORT

Het thermische zomercomfort wordt zonder actieve koeling bereikt. Passieve koeltechnieken zijn onder andere nachtventilatie, adiabatische en evaporatieve koeling zonder compressoren en koelmiddelen, free cooling of gebruik van voorgekoelde lucht via een grondbuis. Tot een koellast 15W/m² kan topkoeling aanvaard worden. Radiant cooling en surface cooling zoals betonkernactivering vallen onder actieve koeling.

De grenswaarden van het thermische zomercomfort zijn gebaseerd op NBN EN 16798-1 indien niet mechanisch gekoeld wordt en het concept van adaptief comfort gehanteerd wordt.

Hiervoor zijn volgende voorwaarden van toepassing:

- De gebruiker kan zelf de buitenramen openen en sluiten
- Er is geen operationele mechanische koeling aanwezig, behoudens een beperkte koellast via topkoeling (tot maximaal 15W/m²)
- De gebruikers hebben een bijna zittende activiteit tot staand-wandelend (1,0 – 1,5 Met)
- Er is geen strikte dresscode zodat de kledingweerstand aangepast kan worden

De adaptieve methode enkel toegepast worden indien er voldoende toegang tot opengaande ramen is. De toegang wordt als voldoende beschouwd als er per 2 personen of per kamer minimaal 1 opengaand raam of geveldeel beschikbaar is, minimaal 0,5 m² per travee en regelbaar op kierstand (definitie volgens ISSO 74).

PRESTATIENIVEAU	NBN EN 16798-1 (NIET MECHANISCH GEKOELD)
Uitstekend	Categorie I
Beter	Categorie II
Goed	Categorie III

- NIET ADAPTIEF ZOMERCOMFORT

Indien de gebruiker onvoldoende invloedsmogelijkheden heeft op het thermische comfort of als er mechanische koeling toegepast wordt, dan zijn de grenswaarden van de operationele binnentemperatuur gebaseerd op de categorieën volgens NBN EN 16798 B.2.1.

PRESTATIENIVEAU	NBN EN 16798-1 (MECHANISCH GEKOELD)
Uitstekend	Categorie I (PPD < 6%; PMV ± 0,2)
Beter	Categorie II (PPD < 10%; PMV ± 0,5)
Goed	Categorie III (PPD < 15%; PMV ± 0,7)

b. Optie 2: Zomercomfort – ontwerprichtlijnen

Aan beide van onderstaande eisen moet voldaan worden:

A: Zomercomfort algemeen

Op de noordoriëntatie (tussen NO en NW over noord) volstaat zonwerende beglazing. Een zontoetredingsfactor $g < 0,45$ is vereist en een lichttransmissie (LTA-waarde) van minimaal 65%. Op de andere oriëntaties (NO en NW over zuid) wordt voorzien in een aangepaste buitenzonwering. Dit kan eventueel ook bereikt worden met zonwering tussen het glas, hoogreflectieve binnenzonwering of elektrochrom glas. Een zontoetredingsfactor $g_{TOT} < 0,15$ is vereist voor het geheel van de beglazing en de zonwering samen.

Voor buitenzonwering waarvoor geen g_{TOT} waarde bepaald kan worden conform de norm EN 13363 of omdat de gevel van deze ruimte slechts heel beperkt rechtstreekse zon ontvangt, wordt een staving voorzien met een dynamische simulatie op ruimteniveau of een bepaling van de zonne-energie op de gevel (W/m²). Deze mag tussen 21/3 en 21/10 slechts gemiddeld 20% bedragen van de totale zonne-energie die op het raamgeheel zou vallen indien het raamgeheel volledig vrij zou staan. De waarde wordt bepaald midden op het raamgeheel. De berekening gebeurt aan de hand van een correct geometrisch model en aan de hand van een type klimaatjaar.

B: Zomercomfort zorg (individuele kamers)

In de individuele kamers van voorzieningen wordt, uitgaande van een gemiddelde oppervlakte van 20m², bovendien het volgende criterium gehanteerd (A = glasoppervlak, g = zontoetredingsfactor):

- op de noordoriëntatie (tussen NO en NW over noord): $g \cdot A < 1,8 \text{ m}^2$
- op de andere oriëntaties (NO en NW over zuid): $g \cdot A < 0,6 \text{ m}^2$
- op alle oriëntaties: een lichttransmissie (LTA) van minimaal 65%

BIN 2.2: Lokale thermische behaaglijkheid

Lokale thermische behaaglijkheid wordt bepaald door de volgende 4 factoren:

A	Verticale temperatuurgradiënt
B	Vloertemperatuur
C	Stralingsasymmetrie
D	Tocht

Voor de beoordeling van de lokale thermische behaaglijkheid worden de categorieën volgens NBN EN ISO 7730 en NBN EN 16798-1 gehanteerd, voor de meetmethode de norm NBN EN ISO 7726.

A: Verticale temperatuurgradiënt

Een te groot luchttemperatuurverschil tussen hoofd en enkels kan een thermische onbehaaglijkheid veroorzaken. Voor zittende personen bevinden zich de meetpunten 0,1 m en 1,1 m boven de vloer, voor staande personen op 0,1 m en 1,7 m boven de vloer.

Grenswaarden verticale temperatuurgradiënt (°C) gebaseerd op NBN EN ISO 7730:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Categorie A, < 2°C
Beter	Categorie B, < 3°C
Goed	Categorie C, < 5°C

B: Vloertemperatuur

Mensen kunnen lokale thermische onbehaaglijkheid ervaren als de vloer te koud of te warm is. Grenswaarden vloertemperatuur (°C) gebaseerd op NBN EN ISO 7730:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Categorie A, 19 – 26°C
Beter	Categorie B, 19 – 29°C
Goed	Categorie C, 17 - 31°C

C: Stralingsasymmetrie

Men spreekt van asymmetrische straling als de warmte-uitwisseling door straling van een persoon in een ruimte in verschillende richtingen sterk verschilt. Deze straling wordt veroorzaakt door de verschillen die er bestaan tussen de oppervlaktetemperaturen binnen één ruimte.

Stralingsasymmetrie wordt vaak veroorzaakt door grote ramen, verwarmings- of koelplafonds. Ook voor klimaatsystemen die functioneren door middel van warme/koude plafonds, warme/koude wanden (ook glasvlakken) gelden de grenswaarden in onderstaande tabel. Deze waarde wordt gemeten t.o.v. een klein verticaal (voor wanden) of horizontaal (voor plafonds/vloeren) vlak, 0,6 m boven de vloer.

Grenswaarden stralingstemperatuur-asymmetrie (°C) gebaseerd op NBN EN ISO 7730:

PRESTATIENIVEAU	EIS				
	Categorie	Warm plafond	Koude wand	Koud plafond	Warme wand
Uitstekend	A	< 5	< 10	< 14	< 23
Beter	B	< 5	< 10	< 14	< 23
Goed	C	< 7	< 13	< 18	< 35

D: Tocht

De draagtrate (DR) is afhankelijk van de plaatselijke luchtturbulentiegraad en de luchttemperatuur. De DR-waarde geeft het percentage ontevredenheid weer volgens NBN EN ISO 7730. De maximaal toegestane DR-waarde is:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Categorie A, $\leq 10\%$
Beter	Categorie B, $\leq 20\%$
Goed	Categorie C, $\leq 30\%$

Vereenvoudigd kan men volgende waarden hanteren:

- Koude jaarhelft: luchtsnelheid $< 0,15$ m/s
- Warme jaarhelft: luchtsnelheid $< 0,25$ m/s

BIN 2.3: Relatieve vochtigheid

- RUIMTES DIE ONDER DE CODEX OVER HET WELZIJN OP HET WERK VALLEN:

In de codex over het welzijn op het werk is bepaald dat de relatieve luchtvochtigheid (RV) bij gebruik van een luchtverversingsinstallatie gemiddeld op een werkdag minstens 40% en maximaal 60% bedraagt. Een relatieve luchtvochtigheid van minimaal 35% en maximaal 70% is enkel toegelaten indien de werkgever aantoont dat de lucht geen chemische of biologische agentia bevat die een risico kunnen vormen voor de veiligheid en de gezondheid van de aanwezige personen.

PRESTATIENIVEAU	RV VOOR RUIMTES DIE ONDER DE CODEX OVER HET WELZIJN OP HET WERK VALLEN	RV VOOR ANDERE RUIMTES
Uitstekend	40% $<$ RV $<$ 60% OF	Koude jaarhelft: 40% $<$ RV $<$ 60% Warme jaarhelft: 30% $<$ RV $<$ 70% ²
Beter	35% $<$ RV $<$ 70% indien geen risico op chemische of biologische agentia ¹	Koude jaarhelft: 30% $<$ RV $<$ 55% Warme jaarhelft: 30% $<$ RV $<$ 80%
Goed		RV $<$ 70% in verblijfsruimten RV $>$ 30% in verblijfsruimten met beeldschermwerk

¹ Conform de codex over het welzijn op het werk, gemiddeld over een werkdag

² Conform Vlaams Binnenmilieubesluit

3. Bewijsmateriaal

- BIN 2.1 – 2.3: Het programma van eisen beschrijft de strategie om het vereiste comfort te bereiken, bekrachtigt het voldoen aan de eisen en beschrijft de keuze van technieken om te voldoen aan de prestatieniveaus.
- BIN 2.1:
 - In het programma van eisen wordt onderbouwd hoe maximaal is ingezet op het beperken van de koellast door passieve maatregelen en het ontwerp. Optie 1:
 - In het programma van eisen: de garantie dat de buitenzonwering en de eigenschappen van het glas (g-waarde en LTA waarden) voldoen aan de eisen
 - De dynamische simulaties minimaal voor de meest nadelige lokalen en zones die langer dan 30 minuten bezet zijn ter onderbouwing van het zomercomfort en het te bereiken prestatieniveau. Gebruiksuren, bezettingsgraad en interne warmtewinsten worden duidelijk toegelicht.
 - Optie 2:
 - In het programma van eisen: de garantie dat de buitenzonwering en de eigenschappen van het glas (g-waarde en LTA waarden) voldoen aan de eisen
Indien van toepassing: dynamische simulatie of een bepaling van de zonne-energie op de gevel waaruit blijkt dat voldaan wordt aan het criterium.
- In voorkomend geval, dynamische simulaties worden toegevoegd aan het VIPA dossier.

BIN 3: Binnenluchtkwaliteit

Het garanderen van gezonde binnenlucht met voldoende luchtverversing die vrij is van verontreinigingen van binnen en buiten.

1. Criteria

BIN 3.1	Klassen van de binnenluchtkwaliteit
BIN 3.2	Voorkomen van vervuilings- en verontreinigingsbronnen
BIN 3.3	Beperken van de emissies van bouwproducten in het binnenmilieu
<i>Optie 1</i>	<i>Ontwerpen naar een zeer laag emissief gebouw</i>
<i>Optie 2</i>	<i>Meting TVOS en formaldehyde</i>
<i>Optie 3</i>	<i>Labels</i>
BIN 3.4	Openen van ramen

2. Eisen / prestatieniveaus**BIN 3.1: Klassen van de binnenluchtkwaliteit**

De grenswaarden voor de binnenluchtkwaliteit zijn gebaseerd op NBN EN 16798 en NBN EN ISO 7730. Voor verblijfsruimten geldt:

PRESTATIENIVEAU	VOOR RUIMTES DIE ONDER DE CODEX OVER HET WELZIJN OP HET WERK VALLEN	VOOR ANDERE RUIMTES CFR NBN EN 16798-1	RESIDENTIËLE GEBOUWEN CFR NBN EN 16798-1
Uitstekend	conform de codex over het welzijn op het werk	Categorie I	
Beter		Categorie II	Minimale ontwerpdebieten EPB / NBN D 50-001 én maximale CO ₂ concentratie 1200 ppm
Goed		Categorie III	Minimale ontwerpdebieten EPB / NBN D 50-001

Het prestatieniveau 'beter' houdt ook dat in specifieke omstandigheden zoals bij risico op luchtgedragen transmissie van bijvoorbeeld COVID-19, maatregelen worden genomen om de CO₂-concentraties te kunnen beperken tot 900 ppm. Meer info over "hoe ventileren en verluchten tegen COVID-19" is terug te vinden op www.zorg-en-gezondheid.be. In het binnenmilieubesluit wordt als richtwaarde een CO₂-concentratie < 500 ppm boven de buitenluchtconcentratie opgenomen.

Monitoring van de CO₂-concentraties is een goede manier om een beeld te krijgen van de aanwezige binnenluchtkwaliteit. De maatregelen om de CO₂-concentraties onder controle te houden kunnen gekoppeld zijn aan het systeem (mogelijkheid tot opschalen van de capaciteit) of kunnen vertaald worden in praktische richtlijnen voor extra verluchting via opengaande ramen (BIN 3.4) en voor bezetting van de lokalen.

Voor andere ruimtes dan de verblijfsruimtes gelden de minimale eisen volgens de toepasselijke normen en regelgeving.

BIN 3.2: Voorkomen van vervuilings- en verontreinigingsbronnen

De volgende maatregelen helpen om de binnenlucht zoveel mogelijk vrij te houden van vervuilings- en verontreinigingsbronnen.

1. Voorzie voldoende afstand (> 10 m) van de invoeropeningen voor verse lucht ten opzichte van vervuilende bronnen zoals afvalopslagplaatsen, parkings, rookafvoeropeningen, autowegen, ventilatiegroepen en adiabatische koelingsgroepen of -torens.
2. Ontwerp en voer het ventilatiesysteem zo uit dat de ventilatielucht onderweg niet onnodig verontreinigd wordt (door stof, vezels, microbiologische agentia e.d.).
3. Beperk de vervuiling van de lucht die de ruimtes binnenkomt door de juiste filterklasse te gebruiken op het inloeppunt van de ventilatiegroep – conform NBN EN ISO 16890 (vroeger EN779).
4. Ontwerp de ramen zodanig dat van tijd tot tijd intensieve ventilatie mogelijk is, om sterke vervuiling binnenshuis snel te kunnen afvoeren.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Er is aan minstens 4 maatregelen voldaan.
Beter	Er is aan minstens 3 maatregelen voldaan, waarbij maatregel 4 steeds verplicht is.
Goed	Er is aan minstens 2 maatregelen voldaan, waarbij maatregel 4 steeds verplicht is.

BIN 3.3: Beperken van de emissies van bouwproducten in het binnenmilieu

Emissies (VOS) uit bouwmaterialen kunnen voor een aanzienlijke vervuiling van de binnenlucht zorgen. Het gebruik van emissiearme materialen en richt- en interventiewaardes is opgenomen in volgende wetgeving:

- koninklijk besluit van 8 mei 2014 tot vaststelling van de drempelniveaus voor de emissies naar het binnenmilieu van bouwproducten voor bepaalde beoogde gebuiken
- Het Binnenmilieubesluit. Dit besluit introduceerde richtwaarden voor de fysische, chemische en biologische factoren uit het binnenmilieu (voor projecten in Vlaanderen).

Er zijn drie opties om dit criterium te realiseren:

Optie 1: Ontwerpen naar een zeer laag emissief gebouw

Optie 2: Meting TVOS en formaldehyde

Optie 3: Labels

a. Optie 1: Ontwerpen naar een zeer laag emissief gebouw

Het merendeel (> 80%, gebaseerd op de contactoppervlakte) van de materialen in direct contact met de binnenlucht moeten aan onderstaande eisen voldoen:

PRESTATIENIVEAU	EIS	
	TVOS	FORMALDEHYDE
Voldaan	< 100 µg/m ² u	< 20 µg/m ² u

De waarden zijn gebaseerd op de ondertussen ingetrokken NBN EN 15251.

b. Optie 2: Meting TVOS en formaldehyde

Uiterlijk 28 dagen na voltooiing van de werken (binnenafwerking volledig afgerond) wordt een meting van de emissies naar de binnenruimte uitgevoerd. De meetmethode is conform de aanbevolen meetmethodes van het binnenmilieubesluit. De meetlocaties zijn representatief voor het volledige project en worden in samenspraak met de opdrachtgever bepaald.

PRESTATIENIVEAU	EIS	
	TVOS	FORMALDEHYDE
Voldaan	< 300 µg/m ³	< 100 µg/m ³ over 30 minuten *

* De waarde is gebaseerd op de aanbeveling van de Wereldgezondheidsorganisatie WHO.

c. Optie 3: Labels

Om garantie te hebben over de beperking van emissies van bouwmaterialen en het meubilair, kan ook gewerkt worden met het hanteren van labels. Volgende labels zijn aanvaardbaar:

Voor de categorie: meubilair en afwerkingen:

- A en A+ volgens Franse regelgeving Décret 2011-321,
- TÜV Rheinland green Product Mark 2PfG E1992,
- GreenGuard Gold,
- Formaldehyde E1 class (EN 13966),
- Blauer Engel,
- CertiPUR/EUROPUR (voor PU schuimen),
- TÜV Rheinland LGA Testing Standard 2011 (voor meubilair),
- MAS Certified Green,
- VOC ETL class 2 en 3,
- VOC+ ETL Environmental and Formaldehyde-Free,
- eco-INSTITUT-Label (2015),
- GEV-EMICODE EC1 and EC1Plus,
- Emission class for Building Materials M1
- Eurofins Indoor Air Comfort en Indoor Air Comfort Gold

Voor de categorie: vloerbekleding en thermische en akoestische isolatie:

- A en A+ volgens Franse regelgeving Décret 2011-321,
- OEKO-TEX Standard 100,
- GreenGuard Gold,
- Formaldehyde E1 class (EN 13966),
- Blauer Engel,
- Natureplus,
- MAS Certified Green,
- GUT Carpet,
- Emission class for Building Materials M1
- Eurofins Indoor Air Comfort en Indoor Air Comfort Gold

Voor de categorie: lijmen, kitten, verven en coatings:

- A en A+ volgens Franse regelgeving Décret 2011-321,
- Natureplus,
- eco-INSTITUT-Label (2015),
- GEV-EMICODE EC1 en EC1Plus,

- Emission class for Building Materials M1,
- Blauer Engel,
- Global GreenTag (niet voor verven en coatings),
- MAS Certified Green,
- Conformiteit met EU Directive 2004/42/CE,
- EU Ecolabel for Paints and Varnishes (2014)
- Eurofins Indoor Air Comfort en Indoor Air Comfort Gold

Materialen zonder één van bovenstaande labels kunnen aanvaard worden op voorwaarde dat kan aangetoond worden dat ze voldoen aan volgende emissiewaarden (conform EN 16516-1):

- TVOS < 1000 microgram/m³ (na 28 dagen)
- Formaldehyde < 100 microgram/m³ (na 28 dagen)

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Min. 80%* van de bouwmaterialen in direct contact met de binnenlucht en van het meubilair voldoen aan één van de vermelde labels.

*Voor het aandeel van het meubilair is dit het percentage van de kostprijs, voor vloerbekleding het % van de oppervlakte, voor lijmen, katten, verven en coatings is dat een percentage van het volume.

Deze eis doet geen afbreuk aan het van toepassing zijnde KB van 8 mei 2014 tot vaststelling van de drempelniveaus voor de emissies naar het binnenmilieu van bouwproducten.

BIN 3.4: Openen van ramen

De basisventilatie garandeert dat bij een normaal gebruik van de ruimte de luchtkwaliteit aanvaardbaar is. In uitzonderlijke situaties zoals bij zeer warm weer, sterke bezonning of sterk verontreinigende activiteiten zoals schilderen, tijdelijke hoge productie van geuren of dampen dampen en in specifieke omstandigheden zoals bij risico op luchtgedragen transmissie van COVID-19, is boven op de basisvoorziening een extra mogelijkheid tot piekventilatie noodzakelijk.

De mogelijkheid om ramen in verblijfsruimten zoals individuele kamers, patiëntenkamers, leefruimtes te openen, biedt gebruikers de mogelijkheid om het thermisch comfort en de ventilatie in die uitzonderlijke situaties zelf te manipuleren. Dat resulteert in hoger aanvaardbare binnentemperaturen om eenzelfde zomercomfort te realiseren en heeft ook een belangrijke invloed op de comfortervaring van de ruimte. Aanvullend kan het openen van ramen ingezet worden om via extra verluchting een manipulatie van de CO₂-concentratie te voorzien indien dit nodig blijkt.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De nuttige opening van de opengaande ramen in verblijfsruimtes die maar in één gevel openingen hebben (enkelzijdige ventilatie), moet ten minste 5% van de vloeroppervlakte bedragen, waarbij die openingen gelijkmatig verdeeld moeten zijn over de gevel. OF De nuttige opening van de opengaande ramen in verblijfsruimtes in verschillende gevels (dwarsventilatie, zoals gedefinieerd binnen EPB) moet ten minste 3% van de vloeroppervlakte bedragen, waarbij die openingen gelijkmatig verdeeld moeten zijn over de beide gevels.

3. Bewijsmateriaal

- BIN 3.1:
 - Het programma van eisen bevat de beschrijving van de ventilatiestrategie om te komen tot de nodige prestatieniveau. Er wordt minimaal beschreven welke ventilatiesystemen voorzien worden per type ruimte, de zonering en de voorziene metings)- en sturingssystemen.
 - Een overzicht van de ontwerpdebieten per typelokaal.
- BIN 3.2 – 3.4: Het programma van eisen bevat de garantie dat voldaan zal worden aan de eisen en de nodige maatregelen om hieraan te voldoen.

Documentatie:

- BIN 3.1: Inregelrapport ventilatiesysteem bij de eindevaluatie.
- BIN 3.3:
 - Optie 1: Overzicht van alle materialen in contact met de binnenlucht incl. aanduiding label of grenswaarden TVOS en formaldehyde en berekening van het gevraagde percentage.
 - Optie 2: Meetrapport met meetprogramma, resultaten en conclusie
 - Optie 3: Overzicht van alle materialen in contact met de binnenlucht incl. aanduiding label of grenswaarden TVOS en formaldehyde en berekening van het gevraagde percentage.

BIN 4: Visueel comfort

Verbeteren van de daglichttoetreding voor een hoger comfort en welzijn. Kunstlicht is de kunstmatige aanvulling op daglicht.

1. Criteria

BIN 4.1	Daglichttoetreding
<i>Optie 1</i>	<i>Daglichttoetreding</i>
<i>Optie 2</i>	<i>Daglichttoetreding - ontwerprichtlijn</i>
BIN 4.2	Verblinding
BIN 4.3	Basiseisen werkplekverlichting
A	Verlichtingsniveau
B	Uniformiteit
C	UGR
D	Kleurweergave
BIN 4.4	(Uit)Zicht
BIN 4.5	Zonlichttoetreding
BIN 4.6	Zicht naar buiten bij gesloten zonwering
BIN 4.7	Aanvullende maatregelen voor goed visueel comfort
A	Betere kleurweergave kunstlicht
B	Kleurtemperatuur kunstlicht
C	Glaskwaliteit in functie van kleurweergave
BIN 4.8	Visueel contact met de buitenomgeving en daglichttoetreding
A	Ongehinderd visueel contact – verblijfsruimten
B	Visueel contact – personeelsruimten
C	Daglicht (secundaire ruimten)

2. Eisen/prestatieniveaus**BIN 4.1: Daglichttoetreding**

Zoveel mogelijk ruimten hebben baat met natuurlijk daglicht als basis, ook ruimten zoals gangen en andere secundaire ruimten. Daglicht varieert in intensiteit en kleur gedurende de dag en is een belangrijke 'externe' marker voor onze biologische klok. Daglichttoetreding reduceert eveneens het energieverbruik voor verlichting.

Via de toepassing van deze criteria zal het basisprincipe 'Turn of the light' uit CON 1.2 uitwerking krijgen.

a. Optie 1: Daglichttoetreding

De beoordeling van de daglichttoetreding is gebaseerd op de norm NBN EN 17037. Rekenmethode 1 en 2 zoals in Annex B omschreven, zijn toegestaan. Deze eis is van toepassing op alle werkplekken, verblijfsruimten en andere relevante ruimten.

PRESTATIENIVEAU	EIS			
	Daglichtfactor* Methode 1	Verlichtingssterkte* Methode 2	Toepassingsgebied**	
Uitstekend (‘Medium’ in de norm)	$D_T \geq 3\%$	$E_T \geq 500lx$	voor 50% van de oppervlakte	voor 50% van de
	$D_{TM} \geq 0,7\%$	$E_{TM} \geq 300lx$	voor 95% van de oppervlakte	
Beter (‘Minimum’ in de norm)	$D_T \geq 2\%$	$E_T \geq 300lx$	voor 50% van de oppervlakte	
	$D_{TM} \geq 0,7\%$	$E_{TM} \geq 100lx$	voor 95% van de oppervlakte	
Goed (niet gedefinieerd in de norm)	$D_T \geq 1,5\%$	$E_T \geq 225lx$	voor 50% van de oppervlakte	
	$D_{TM} \geq 0,6\%$	$E_{TM} \geq 90lx$	voor 95% van de oppervlakte	

* Geldig voor verticale en schuine daglichtopeningen.

Voor horizontale daglichtopeningen is enkel E_T resp. D_T voor 80% van de oppervlakte en 50% van de daglichturen te halen.

** De daglichttoetreding wordt op ruimteniveau berekend.

Voor de berekening wordt van volgende parameters uitgegaan:

- Hoogte referentieoppervlak 85 cm
- Default reflectiefactoren (zolang de materialen en kleuren nog niet in detail bepaald zijn):
vloer 15%, plafonds 70%, wanden 50%
- De positie van het raam in de muur, de lichttransmissie t_v en het aandeel raamprofielen dienen volgens het ontwerp gemodelleerd te zijn
- Obstructies die de daglichttoetreding kunnen beïnvloeden, zijn mee te modelleren

b. Optie 2: Daglichttoetreding - Ontwerprichtlijn

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Voor alle werkplekken, verblijfsruimten en andere relevante ruimten geldt: $t_v \cdot A_{\text{raam}} = 0,1 A_{\text{vloer}}$

t_v = de visuele transmissiecoëfficiënt van het raam

A_{raam} = de oppervlakte van het raam

A_{vloer} = de oppervlakte van de betreffende ruimte

BIN 4.2 Verblinding

Verblinding ontstaat door te veel daglicht en/of zonlicht en kan een te hoge luminantie, onaangename reflectie op oppervlakten of te grote contrasten van aangrenzende oppervlakten veroorzaken. Dit kan hinderlijk zijn, niet enkel voor beeldschermwerk. Het oog raakt sneller vermoeid. Deze eis wordt beoordeeld aan de hand van de classificaties Bepanking van de verblinding conform NBN EN 14501 en NBN EN 17037.

Ook in zorggebouwen kan verblinding discomfort veroorzaken. Bijvoorbeeld een eenzijdige frontale daglichttoetreding in gangen dient daarom vermeden te worden.

Deze eis is van toepassing op alle werkplekken en andere ruimten waar de gebruiker zijn positie niet vrij kan aanpassen en verblinding de beoogde taak of activiteit negatief kan beïnvloeden. Indien geen voorzieningen tegen verblinding gepland zijn, moet aangetoond worden dat het risico op verblinding verwaarloosbaar is. In dit geval moet Daylight Glare Probability (DGP) $\leq 0,4$ zijn, berekend zonder zonwering voor 95% van de gebruikstijd van elke ruimte.

Indien zonweringen voorzien zijn, moeten deze voldoen aan onderstaande eisen i.f.v. het beoogde prestatieniveau.

PRESTATIENIVEAU	EIS	
	Methodes vuistregel*	Gedetailleerde methodes cfr. NBN EN 14501 ANNEX D
Uitstekend	Klasse 3 <i>Beperking van de verblinding</i> cfr NBN EN 14501	Aanbevolen klasse <i>Beperking van de verblinding</i> cfr EN 14501 tabel D.5 om aan $DGP \leq 0,35$ te voldoen OF $DGP \leq 0,35$ voor 95% van de gebruikstijd (bij dynamisch simulaties)
	De voorzieningen tegen verblinding zijn gescheiden van de zonwering, manueel en individueel bedienbaar, traploos regelbaar.	
Beter	Klasse 2 <i>Beperking van de verblinding</i> cfr NBN EN 14501	Aanbevolen klasse <i>Beperking van de verblinding</i> cfr EN 14501 tabel D.4 om aan $DGP \leq 0,40$ te voldoen OF $DGP \leq 0,40$ voor 95% van de gebruikstijd (bij dynamisch simulaties)
	De voorzieningen tegen verblinding zijn gescheiden van de zonwering, manueel en individueel bedienbaar, traploos regelbaar.	
Goed	Klasse 1 <i>Beperking van de verblinding</i> cfr NBN EN 14501	Aanbevolen klasse <i>Beperking van de verblinding</i> cfr EN 14501 tabel D.3 om aan $DGP \leq 0,45$ te voldoen OF $DGP \leq 0,45$ voor 95% van de gebruikstijd (bij dynamisch simulaties)
	De voorzieningen tegen verblinding zijn manueel en individueel bedienbaar, traploos regelbaar.	
Indien geen direct zonlicht op werkplekken en andere ruimten waar de gebruiker zijn positie niet vrij kan aanpassen	Klasse 0 <i>Beperking van de verblinding</i> cfr NBN EN 14501	

* Ter vereenvoudiging kan deze vuistregel gehanteerd worden. De methodes cfr NBN EN 14501 zijn meer verfijnd en houden rekening met o.a. de oriëntatie, de grootte van de daglichtopening en de lichttransmissiefactor.

BIN 4.3: Basiseisen werkplekverlichting

Werkplekken zoals gevat door de codex over het welzijn op het werk voldoen aan eisen m.b.t. volgende aspecten:

A	Verlichtingsniveau
B	Uniformiteit
C	UGR
D	Kleurweergave

A: Verlichtingsniveau

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De ruimten voldoen aan de vereiste verlichtingssterkte zoals vastgelegd in de norm NBN EN 12464-1 (2011) Werkplekverlichting – Deel 1: Werkplekken binnen.

B: Uniformiteit

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De uniformiteit, die gedefinieerd wordt als de verhouding van de minimale tot de gemiddelde verlichtingssterkte, wordt toegepast volgens NBN EN 12464-1.

C: UGR

De eengemaakte verblindingsgraad UGR (Unified Glare Rating) karakteriseert de verblinding die een verlichtingsarmatuur teweeg brengt. Hoe groter de UGR-waarde, des te sterker de verblinding.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De ruimten voldoen aan de aanbevolen UGR zoals vastgelegd in de norm NBN EN 12464-1.

D: Kleurweergave

De kleurweergave-index (Ra), die uitgedrukt wordt door een cijfer tussen 0 en 100, stelt het vermogen voor van een lichtbron om de kleuren van objecten natuurgetrouw weer te geven.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De kleurweergave voor alle armaturen bedraagt minimaal Ra = 80.

BIN 4.4: (Uit)Zicht

Voor de kwaliteit van het (uit)zicht worden in de norm NBN EN 17037 drie aspecten beschouwd: de horizontale zichthoek, de diepte (afstand) van het zicht buiten en de gelaagdheid van het uitzicht. Voor het criterium wordt het middenste niveau uit de norm gehanteerd.

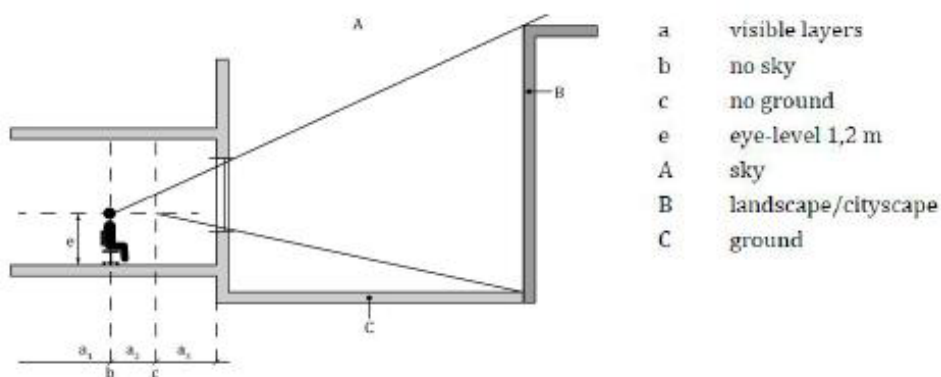
PRESTATIENIVEAU	EIS		
	GELAAGDHEID UITZICHT	HORIZONTALE ZICHTHOEK*	AFSTAND BUITEN
Voldaan	De laag landschap en één bijkomende laag zijn zichtbaar	$\geq 28^\circ$	$\geq 20\text{m}$

- Gelaagdheid van het uitzicht

In de norm NBN EN 17037 wordt dit in lagen uitgedrukt. Hoe meer lagen zichtbaar zijn, hoe beter. Voor het criterium moet de laag landschap en één bijkomende laag zichtbaar zijn.

LAAG	OMSCHRIJVING
Landschap	De kwaliteit van het uitzicht kan erg verschillen. De voorkeur gaat uit naar: <ul style="list-style-type: none"> • natuurlijke omgeving (bos, water, park, wei...) boven kunstmatige omgeving (steden, industrie...) • brede en verre zichten boven beperkte uitzicht op korte afstand • afwisselende, dynamische uitzichten boven monotone uitzichten met weinig informatie
Hemel	Waarneming van het weer is mogelijk, de hemelkoepel is zichtbaar. Dat kan met de no-sky line aangetoond worden.
Grond	Waarneming van het straatniveau is mogelijk. Dat kan met de no-ground line aangetoond worden.

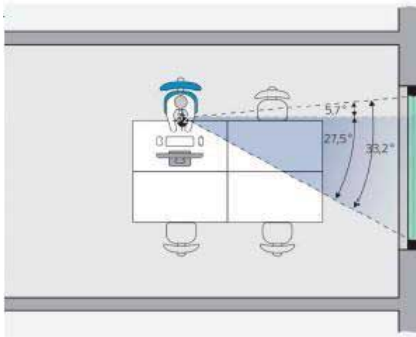
De eis geldt voor alle verblijfsruimten. Voor de beoordeling moet minstens 75% van de relevante oppervlakte aan de eis voldoen.

Vereenvoudigde verificatiemethode voor no-sky line en no-ground line (bron: NBN EN 17037)

- Horizontale zichthoek

De horizontale zichthoek kan grafisch of via simulatieprogramma's bepaald worden. Deze eis moet voor 100% van de continu bezette werkplekken en andere ruimten waar de gebruiker zijn positie niet vrij kan aanpassen gehaald worden. De horizontale zichthoek moet $\geq 28^\circ$ zijn.

- Afstand tot obstakel buiten

Hiermee wordt het verzicht bepaald. Hoe verder de afstand naar het volgende 'obstakel' hoe beter. Voor deze eis wordt vanaf het raamoppervlak gemeten. Voor het criterium moet de afstand $\geq 20\text{m}$ zijn. Deze eis moet voor 100% van de continu bezette werkplekken en andere ruimten waar de gebruiker zijn positie niet vrij kan aanpassen gehaald worden.

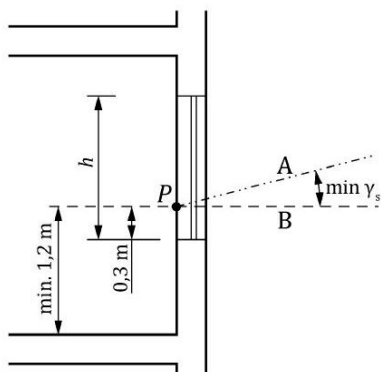
Bron: GRO versie 2020

BIN 4.5: Zonlichttoetreding

Zonlicht heeft een positieve invloed op de gezondheid van de mens. Voor woningen, kinderdagverblijven, scholen, gezondheidszorg,... is zonlicht een belangrijk kwaliteitskenmerk.

Parameters voor de zonlichttoetreding cfr NBN EN 13037:

- De zonlichttoetreding wordt gemeten op een hoogte van 1,20m boven de vloer en 30cm boven de borstwering in het midden van een gevelopening
- Voor de zonnestand wordt een datum tussen 1 februari en 21 maart gekozen

Voor het behalen van het criterium worden één of meerdere ruimten voorzien waar alle gebruikers de voordelen hiervan kunnen ervaren. Dit wordt in het programma van eisen gemotiveerd opgenomen.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	> 3uur zonlichttoetreding *

* De zonlichttoetreding wordt beschouwd op ruimteniveau. De oriëntatie en omringende bebouwing is bepalend voor de zonlichttoetreding.

BIN 4.6: Zicht naar buiten bij gesloten zonwering

Het zicht naar buiten is ook bij gesloten zonwering en/of voorziening tegen verblinding voldoende. Indien zowel zonwering alsook voorziening tegen verblinding voorzien zijn, is de eis van toepassing op beide systemen.

Zicht naar buiten is tegenstrijdig met de wens om verblinding en oververhitting te voorkomen. Het criterium wordt toegekend indien de hoogst mogelijke klasse voor *Visueel contact met de buitenomgeving* bereikt wordt die mogelijk is voor de gekozen klasse Beperking van de verblinding (BIN 4.2).

PRESTATIENIVEAU	EIS
	ZICHT NAAR BUITEN BIJ GESLOTEN ZONWERING / VERBLINDING:
Voldaan	De zonwering voldoet aan de hoogst mogelijke klasse cfr NBN EN 14501 <i>Visueel contact met de buitenomgeving</i> EN De voorziening tegen verblinding voldoet aan de hoogst mogelijke klasse cfr NBN EN 14501 <i>Visueel contact met de buitenomgeving</i>

BIN 4.7: Aanvullende maatregelen voor goed visueel comfort

Door volgende maatregelen kan het een visueel comfort nog verbeterd worden:

A: Betere kleurweergave

De kleurweergave voor alle armaturen bedraagt $R_a \geq 90$.

B: Kleurtemperatuur kunstlicht

De kleurtemperatuur voor alle armaturen (in niet gedimde stand) ligt in zone B van het Kruthofdiagram.

C: Glaskeuze in functie van kleurweergave

De energieabsorptie $\tau_e < 5\%$.

De kleurweergave beschrijft de kleurindruk die het menselijke oog krijgt bij het bekijken van een voorwerp dat door het daglicht achter een beglazing wordt verlicht. Voor het algeheel welbehagen

en in het bijzonder het aansturen van het menselijke bioritme is het belangrijk dat het volledig kleurenspectrum wordt doorgelaten.

Een goede indicator hiervoor is de energieabsorptie van de beglazing. Hoe lager de energieabsorptie, hoe helderder het glas.

PRESTATIENIVEAU	EIS
	Aan alle aanvullende maatregelen voor goed visueel comfort (A, B en C) is voldaan

BIN 4.8: Visueel contact met de buitenomgeving en daglichttoetreding

Contact met de buitenomgeving voor personeel, bewoners en bezoekers wordt ondermeer door voldoende zicht naar buiten gegarandeerd. Fysieke en visuele connecties met de natuurlijke omgeving (toegang tot buiten, natuurzichten, daglicht) hebben een gunstig effect op het sociale, psychologische en fysieke welbevinden. Die connecties komen tevens het genezingsproces van de patiënten ten goede en werken stressreducerend.

A: Ongehinderd visueel contact (verblijfsruimten)

- Vanuit elke verblijfsruimte is een ongehinderd visueel contact met de buitenruimte mogelijk.

B: Visueel contact (personeelsruimten)

- In de ruimtes waar personeel tewerk gesteld is, is een rechtstreeks visueel contact met de buitenruimte mogelijk.

C: Daglicht (secundaire ruimten)

- 80% van de gangen en wachtruimten hebben daglicht als basisverlichting.

3. Bewijsmateriaal

- BIN 4.1 – 4.8: Het programma van eisen bevat de garantie dat voldaan zal worden aan de eisen en de nodige maatregelen om hieraan te voldoen.
- BIN 4.1: ingeval van Optie 2, bevat het programma van eisen de nodige berekeningen van de daglichttoetreding.
- BIN 4.4: het programma van eisen bevat de nodige principeschema's van de meest kritieke ruimten om aan te tonen dat aan de eis is voldaan.
- BIN 4.5: De selectie van één of meerdere ruimten waarop deze eis zal worden toegepast. Keuze en motivatie worden opgenomen in het programma van eisen.

Documentatie:

- BIN 4.1: Berekeningen/simulaties van de daglichttoetreding
- BIN 4.2: Berekening/bepaling van de klasse *Beperking van de verblinding* analoog de gekozen methode
- BIN 4.3: Lichtstudie
- BIN 4.4: Verificatie d.m.v. geometrische constructies (no-sky line, no-ground line, zichthoek,...), berekeningen, projectiemethode,... onderbouwd met foto's
- BIN 4.5: Verificatie d.m.v. geometrische constructie, simulaties of sun path diagram
- BIN 4.6: Bepaling van de klasse *Visueel contact met de buitenomgeving* afgestemd op BIN 4.2
- BIN 4.7: Technische (product)informatie over de kleurweergave, de kleurtemperatuur van de armaturen en de glaskeuze in functie van de kleurweergave
- BIN 4.8: Plannen of schetsen die het voldoen aan de eisen aantonen vanuit aannemelijke posities in de betreffende ruimten

SOC 3: Integrale toegankelijkheid

Goede ontwerpen creëren mogelijkheden en ondersteunen de gebruikers, slechte ontwerpen belemmeren en sluiten mensen uit.

1. Criteria

SOC 3.1	Advies toegankelijkheid – publiek en individueel
SOC 3.2	Graad van integrale toegankelijkheid: checklist
SOC 3.3	Begeleidingstraject met een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur
SOC 3.4	Label toegankelijk kantoorgebouw A+ of A++

2. Eisen/prestatieniveausSOC 3.1: Advies toegankelijkheid: publiek en individueel

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	<ul style="list-style-type: none"> - De publieke toegankelijkheid wordt gegarandeerd door bij het ontwerp en de uitvoering rekening te houden met het advies van een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur. EN <ul style="list-style-type: none"> - De specifieke toegankelijkheid voor de individuele gebruikers van het gebouw wordt gegarandeerd door bij het ontwerp en de uitvoering rekening te houden met het advies van een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur.

SOC 3.2: Graad van integrale toegankelijkheid: checklist

Alle onderdelen van een gebouw, zowel structurele elementen als afwerkingselementen, vormen een schakel in een groter geheel. Als één van deze schakels in een gebouw of omgeving niet toegankelijk is, wordt de keten van toegankelijkheid doorbroken. In de praktijk kan dat betekenen dat het gebruik van het gebouw voor bepaalde personen onmogelijk wordt.

Voor de prestatieniveaus 'uitstekend' en 'beter' is de validatie door een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur, bijvoorbeeld Inter, vereist. De vereiste validatie is afhankelijk van het prestatieniveau:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Validatie door een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur minimaal vereist in fase definitief ontwerp en eindcontrole bij voorlopige oplevering. EN Uitstekend in de checklist
Beter	Validatie door een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur minimaal vereist bij voorlopige oplevering (eindcontrole). EN Beter in de checklist
Goed	Geen validatie vereist, zelfevaluatie. Er is geen onafhankelijke controle over de correcte toepassing van de principes van integrale toegankelijkheid of van de checklist SOC3. EN Beter in de checklist

De checklist SOC3 omvat de doelstellingen en criteria voor alle doelgroepen en gebouwdelen die belangrijk zijn om integraal toegankelijke gebouwen te realiseren. Dit op het vlak van algemene

conceptuele elementen, bereikbaarheid, de toegankelijkheid van inkom en horizontale circulatie, niveauverschillen, aangepaste kleedruimte en doucheruimte, de toegankelijkheid van lokalen, automaten en toegangscontrole, veiligheid en evacuatie, contrastmarkering, signalisatie en geluidversterkende systemen.

De checklist is ontwikkeld op basis van volgende principes:

- Geen afvinklijst: het is onmogelijk om een limitatieve lijst te geven die men als ontwerper eenvoudig kan afvinken. Reeds vanaf het concept moet men vertrekken vanuit de vraag 'Hoe kan dit gebouw en de bijhorende publieke ruimte zowel esthetisch als functioneel zijn voor een zo groot mogelijke groep van gebruikers?'. Gedurende het gehele proces, van ontwerp tot en met realisatie, zal deze vraag de rode draad zijn.
- Keten van toegankelijkheid: de graad van toegankelijkheid wordt bepaald door de 'keten van toegankelijkheid'. Het is van belang dat de route die gebruikers moeten afleggen, alsook de activiteit die men wenst uit te voeren in en rond het gebouw voor iedereen bereikbaar, betreedbaar en bruikbaar zijn.

De checklist SOC3 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

SOC 3.3: Begeleidingstraject met een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur

Het aangaan van een begeleidingstraject met een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur vormt een grote meerwaarde doorheen een project.

Een begeleidingstraject omvat minstens:

- Een opleidingsmoment omtrent de principes van integrale toegankelijkheid en Universal Design
- Meerdere toetsmomenten doorheen de projectfasen
- Validatie van de checklist SOC3 in elke projectfase, of gelijkwaardige validatie ingeval de checklist niet toepasbaar is.
- Een eindcontrole van het gerealiseerde project

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Begeleidingstraject met een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur

SOC 3.4: Label toegankelijk kantoorgebouw A+ of beter

Met dit kwaliteitslabel worden de geleverde inspanningen rond toegankelijkheid gevalideerd. Een kantoorgebouw met een A+ of A++ label staat garant voor een zeer goede, respectievelijk excellente, integrale toegankelijkheid voor alle doelgroepen.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Toekenning Label toegankelijk kantoorgebouw A+ of A++

3. Bewijsmateriaal

- SOC 3.1: advies van toegankelijkheidsbureau. Het VIPA aanvraagdossier is minimaal éénmaal gevalideerd en aangepast aan het advies.
- SOC 3.2: ingevulde checklist SOC3 gevalideerd door een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur op de in het criterium bepaalde tijdstippen. Het VIPA aanvraagdossier is minimaal eenmaal gevalideerd en aangepast aan het advies.
- SOC 3.3: verslaggeving betreffende het begeleidingstraject. Het VIPA aanvraagdossier is minimaal éénmaal gevalideerd en aangepast aan het advies.
- SOC 3.4: Toekenning Label toegankelijk kantoorgebouw A+ of A++ in fase VIPA evalueatie.

GEB 1: Invloed van de gebruiker

De mogelijkheid om het comfort individueel te beïnvloeden, verhoogt de tevredenheid van de gebruiker.

1. Criteria

De beoordeling gebeurt aan de hand van de invloedsmogelijkheden van de gebruiker op de aspecten zonwering, verblinding, temperatuur, verlichting en ventilatie. De technologische ontwikkelingen bieden meer en meer mogelijkheden om op individuele behoeftes van de gebruiker in te gaan. Het ontwerpteam wordt uitgedaagd om naast de courante methodes nieuwe antwoorden te bieden op het doel van dit criterium.

GEB 1.1	Invloedsmogelijkheden
A	Zonwering
B	Verblinding
C	Temperatuur winter
D	Temperatuur zomer
E	Algemene verlichting - regeling per ruimte of zone
F	Individuele verlichting - individuele regeling werkplek
G	Ventilatie
GEB 1.2	Innovatieve oplossingen

2. Eisen/prestatieniveaus**GEB 1.1: Invloedsmogelijkheden**

De invloedsmogelijkheden van de gebruiker worden beschouwd voor volgende aspecten: zonwering, verblinding, temperatuur in winter en zomer, algemene en individuele verlichting, ventilatie. Voor elk van deze comfortaspecten worden in het project de invloedsmogelijkheden voor de gebruiker bepaald in functie van de doelstelling van dit criterium: "*de mogelijkheid om het individueel comfort te beïnvloeden heeft een positieve impact op de tevredenheid van de gebruiker*".

De invloedsmogelijkheden maken desgevallend onderscheid tussen gebruikersgroepen (personeel, bewoners, kinderen, jongeren, ...) en zijn verenigbaar met de veiligheid en het algemeen comfort in het gebouw. Voor sommige functies kan het net niet wenselijk zijn (bijvoorbeeld sporthal) dat de bezoeker of gebruiker invloedsmogelijkheden heeft op het binnenmilieu.

Een basisinvloedsmogelijkheid wordt steeds voorzien, en wordt afgestemd op de doelgroep. Bijvoorbeeld het voorzien van een opengaand raam met slot of het voorzien van een thermostatische kraan met mogelijkheid om die af te sluiten etc.

De prestatieniveaus worden als volgt bepaald:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Voor alle van de hier opgesomde aspecten worden invloedsmogelijkheden voor de gebruiker gerealiseerd
Beter	Voor min. 5 van de hier opgesomde aspecten worden invloedsmogelijkheden voor de gebruiker gerealiseerd
Goed	Voor min. 3 van de hier opgesomde aspecten worden invloedsmogelijkheden voor de gebruiker gerealiseerd

De hieronder vermelde invloedsmogelijkheden zijn voorbeelden van hoe de gebruikers invloed kunnen nemen op de omgevende comfortparameters. Gebruikers zijn personen, die langdurig in het gebouw aanwezig zijn, zoals werknemers of bewoners.

- Zonwering: de gebruiker kan de zonwering beïnvloeden per ruimte.
- Verblinding: de gebruiker kan verblinding per raam of per ruimte beperken door middel van bv. screens, jaloezieën...
- Temperatuur winter: de gebruiker heeft de mogelijkheid om de ruimtetemperatuur per ruimte in de koude periode aan te passen, bijvoorbeeld met een kamerthermostaat of een thermostatische kraan bij radiatoren.
- Temperatuur zomer: de gebruiker kan in het tussen- en zomerseizoen het raam) open zetten om de temperatuur te regelen.
- Algemene verlichting: de gebruiker kan de verlichting per ruimte (bij open kantoorruimte per gebruikersgroep van 8 personen) beïnvloeden.
- Individuele verlichting: de gebruiker kan de verlichting individueel regelen, bijvoorbeeld door een bureaulamp die individueel regelbaar is.
- Ventilatie: de gebruiker kan incidentele verhoogde luchtvervuiling (bijvoorbeeld in vergaderzalen, klaslokalen, slaapkamer...) tegengaan, door het openen van ramen of via een individuele regeling van het ventilatiesysteem voor een verhoogd ventilatiedebiet.

GEB 1.2: Innovatieve oplossingen

Innovatieve oplossingen, die het gebruikerscomfort algemeen of de invloed van de gebruiker op de omgevende comfortparameters verhogen, bijvoorbeeld d.m.v. een andere toepassing dan in GEB1.1, slimme technologie, sensoren of smart devices.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Een oplossing die door het VIPA als innovatief wordt beoordeeld als invloedsmogelijkheid voor de gebruiker op zijn comfort, wordt gerealiseerd in het project.

3. Bewijsmateriaal

- GEB 1.1: In het programma van eisen worden de comfortparameters en de invloedsmogelijkheden van gebruikers en/of gebruikersgroepen bepaald. Eventuele beperkingen in functie van de veiligheid of het algemeen comfort worden opgenomen en gemotiveerd.
- GEB 1.2: Het voorstel van een innovatieve oplossing waardoor er een invloed voor de gebruiker wordt gecreëerd met een positief effect op het gebruikerscomfort.

DEEL III [B]: GEBOUW – planet**ENE 1: Energieprestatie**

Streven naar zeer energiezuinige gebouwen met als prioriteit een performante gebouwschil.

1. Criteria

ENE 1.1	Energieprestatie
ENE 1.2	Distributie warm water
ENE 1.3	Koeling
ENE 1.4	Luchtdichtheidsproef

2. Eisen/prestatieniveaus**ENE 1.1 Energieprestatie**

De beoordeling gebeurt aan de hand van de energieprestatie zoals bepaald in de EPB-regelgeving in respectievelijk Vlaanderen en Brussel.

De energieprestatie van het gebouw wordt conform de vigerende wetgeving berekend. Ijkpunt voor de beoordeling is de geplande datum van indiening van de omgevingsvergunningsaanvraag en uiteindelijk de effectieve datum van indiening van de omgevingsvergunningsaanvraag.

Binnen de eisen van 'uitstekend' wordt gestreefd naar een optimalisatie van het gebouw op vlak van primair energieverbruik en CO₂-uitstoot. Dit kan nauwelijks in kengetallen gegoten worden gezien de grote verscheidenheid aan projecten en functies. Vandaar dat naar project-specifieke optimalisatie gezocht wordt. De uitgewerkte voorstellen moeten niet per se gerealiseerd worden maar dienen als beslissingsbasis. Hiervoor zijn de implicaties op de kostprijs van belang.

De analyse kan gebeuren via dynamische energiesimulatie of via de EPB-software. De in de EPB-regelgeving gehanteerde energieverbruiken (verwarming, koeling, SWW, verlichting ...) worden als referentiekader gehanteerd tenzij anders bepaald.

De gemiddelde U-waarde kan in het rekenblad ENE1 of een gelijkwaardige manier berekend worden. Het rekenblad ENE1 is een tool om het percentage verbetering van de gemiddelde U-waarde van het project t.o.v. gemiddelde maximaal toelaatbare U-waarde volgens de geldende EPB-regelgeving te bepalen.

Het rekenblad ENE1 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

a. *In Vlaanderen*

Voor nieuwbouw (of hiermee gelijkgesteld):

PRESTATIENIVEAU	EIS	ALLE BESTEMMINGEN
Goed	E-peil	Minstens 10% beter doen dan de EPB-regelgeving in voege op het moment van indiening van de omgevingsvergunningsaanvraag*
Beter	E-peil	Minstens 20% beter doen dan de EPB-regelgeving in voege op het moment van indiening van de omgevingsvergunningsaanvraag
Uitstekend	E-peil	Prestatieniveau 'beter'
	Optimalisatie	Uitwerken van vijf voorstellen die (gecombineerd of alleen) leiden tot minimaal 10% reductie van: <ul style="list-style-type: none"> • het E-peil of • de primaire energiebehoefte t.o.v. het prestatieniveau 'beter' De economische rendabiliteit van elk voorstel wordt uitgewerkt, alsook de impact op het zomercomfort en de koel- en warmtebalans.

* EPW bestemmingen (wonen) voldoen door het behalen van het toepasselijke E-peil.

Voor een ingrijpende energetische renovatie IER:

PRESTATIENIVEAU	EIS	ALLE BESTEMMINGEN
Goed	E-peil	Minstens 15% beter doen dan de EPB-regelgeving in voege op het moment van indiening van de omgevingsvergunningsaanvraag
Beter	E-peil	Minstens 30% beter doen dan de EPB-regelgeving in voege op het moment van indiening van de omgevingsvergunningsaanvraag
Uitstekend	E-peil	Prestatieniveau 'beter'
	Optimalisatie	Uitwerken van vijf voorstellen die (gecombineerd of alleen) leiden tot minimaal 10% reductie van <ul style="list-style-type: none"> • het E-peil of • de primaire energiebehoefte t.o.v. het prestatieniveau 'beter' De economische rendabiliteit van elk voorstel wordt uitgewerkt, alsook de impact op het zomercomfort en de koel- en warmtebalans.

Voor renovatie:

PRESTATIENIVEAU	EIS	ALLE BESTEMMINGEN
Goed	Gemiddelde U-waarde gebouwschil van alle nieuwe en na-geïsoleerde delen van de gebouwschil	Minstens 10% beter doen dan de EPB-regelgeving in voege op het moment van de indiening van de omgevingsvergunningaanvraag
Beter	Gemiddelde U-waarde gebouwschil van alle nieuwe en na-geïsoleerde delen van de gebouwschil	Minstens 20% beter doen dan de EPB-regelgeving in voege op het moment van de indiening van de omgevingsvergunningaanvraag
Uitstekend	Gemiddelde U-waarde gebouwschil van alle nieuwe en na-geïsoleerde delen van de gebouwschil	Prestatieniveau 'beter'
	Optimalisatie	Uitwerken van vijf voorstellen die (gecombineerd of alleen) leiden tot minimaal 10% reductie van: <ul style="list-style-type: none"> • de primaire energiebehoefte t.o.v. het prestatieniveau 'beter' De economische rendabiliteit van elk voorstel wordt uitgewerkt, alsook de impact op het zomercomfort en de koel- en warmtebalans.

Noot: Bij ingrijpende energetische renovaties en renovaties dient bijkomend een nota opgemaakt te worden die de impact van de vochtthuishouding van alle te behouden hoofdbouwelementen (wand, vloer, dak, raam) en bouwknopen in kaart brengt.

b. In Brussel

Voor nieuwe eenheden (NE) of met nieuw gelijkgestelde eenheden (NGE), voor eenvoudige (EGE) en zware renovaties (ZGE):

PRESTATIENIVEAU	EIS	ALLE BESTEMMINGEN
Goed	PEV of NEV of U_{max}/R_{min}	Minstens 10% beter doen dan de EPB-regelgeving in voege op het moment van indiening van de omgevingsvergunningaanvraag op minstens één van de eisen: <ul style="list-style-type: none"> • Primair energieverbruik (PEV) • Netto energiebehoefte voor verwarming (NEV) • U_{max}/R_{min} (gewogen gemiddelde)
Beter	PEV of NEV of U_{max}/R_{min}	Minstens 20% beter doen dan de EPB-regelgeving in voege op het moment van indiening van de omgevingsvergunningaanvraag op minstens één van de eisen: <ul style="list-style-type: none"> • Primair energieverbruik (PEV) • Netto energiebehoefte voor verwarming (NEV) • U_{max}/R_{min} (gewogen gemiddelde)
Uitstekend	PEV of NEV of U_{max}/R_{min}	Prestatieniveau 'beter'
	Optimalisatie	Uitwerken van vijf voorstellen die (gecombineerd of alleen) leiden tot minimaal 10% reductie van: <ul style="list-style-type: none"> • het primair energieverbruik (PEV) zoals bepaald met de energieprestatiesoftware of • de primaire energiebehoefte, zoals bepaald met een dynamische energiesimulatie t.o.v. het prestatieniveau 'beter'

		De economische rendabiliteit van elk voorstel wordt uitgewerkt, alsook de impact op het zomercomfort en de koel- en warmtebalans.
--	--	---

Noot: Bij eenvoudige en zware renovaties dient bijkomend een nota opgemaakt te worden die de impact van de vochthuishouding van alle te behouden hoofdbouwelementen (wand, vloer, dak, raam) en bouwknopen in kaart brengt.

ENE 1.2: Koeling

Het minimaliseren van de koellast om de behoefte aan koelinstallaties maximaal te beperken moet steeds het uitgangspunt zijn. Dat kan door de toepassing van passieve koelmaatregelen: aangepaste bouwschil met zonwering, beperking van interne warmtewinsten en natuurlijke nachtventilatie. Pas nadat de minimalisatie van de koellast is gerealiseerd, kan de koelinstallatie effectief worden ontworpen.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De beperking van de koellast wordt aangetoond in een rapport dat ter beschikking wordt gehouden. EN Het installatierendement voor koeling is minstens conform de installatie-eisen binnen de EPB-regelgeving die gelden voor renovatie.

ENE 1.3: Luchtdichtheidsproef

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Een verhoogde luchtdichtheid $v_{50} = 4,5 \text{ m}^3/\text{hm}^2$ wordt opgelegd in de bestekbepalingen en wordt na uitvoering aangetoond met een luchtdichtheidsproef.

3. Bewijsmateriaal

- ENE 1.1:
 - o Het programma van eisen geeft de garantie dat aan de eisen zal worden voldaan, samen met de kengetallen die aantonen dat de prestatieniveaus wordt gehaald.
 - o EPB-berekeningen in de verschillende stappen van het VIPA dossier
- ENE 1.2 en 1.3: het programma van eisen geeft de garantie dat voldaan wordt aan de eis.

Documentatie:

- ENE 1.1:
 - o Indien van toepassing, ingevuld rekenblad ENE1 of gelijkwaardig om de verbetering van U_{\max}/R_{\min} aan te tonen
 - o Voor prestatieniveau 'uitstekend': een analyse van de 5 optimalisatievoorstellen via een geactualiseerde dynamische energiesimulatie of EPB-berekening
 - o Indien van toepassing, een nota vochthuishouding, te actualiseren in de verschillende stappen van het VIPA dossier
- ENE 1.2: Rapport m.b.t. de beperking van de koellast
- ENE 1.3: Resultaten van luchtdichtheidsproef, voor te leggen bij de VIPA eindevaluatie

ENE 2: Hernieuwbare Energie

Het aandeel van energie uit hernieuwbare energiebronnen verhogen.

1. Criteria

ENE 2.1	Haalbaarheid hernieuwbare energieën
ENE 2.2	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar
ENE 2.3	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 35%
ENE 2.4	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 50%
ENE 2.5	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 75%

2. Eisen/prestatieniveaus**ENE 2.1: Haalbaarheid hernieuwbare energieën**

Voor bepaalde gebouwen is het volgens de EPB-regelgeving verplicht te onderzoeken of de toepassing van alternatieve energiesystemen rendabel is.

Voor projecten, die niet onder deze regelgeving vallen maar waar hernieuwbare energieën binnen de voorziene werken een meerwaarde kunnen bieden, wordt eveneens eenzelfde haalbaarheidsstudie opgemaakt.

De haalbaarheidsstudie toont aan welke maatregelen voor hernieuwbare energieën op een economisch verantwoorde manier toegepast kunnen worden. Het potentieel voor hernieuwbare energieën en de economische rendabiliteit worden onderzocht. De opmaak is conform de EPB-methodiek. Het is aan te raden deze studie vroeg in het ontwerpproces uit te voeren zodat alle opties nog mogelijk zijn.

De haalbaarheidsanalyse hernieuwbare energieën wordt samen met de opdrachtgever en klant besproken om tot een gemotiveerde beslissing te komen.

ENE 2.2: Aandeel primair energieverbruik

De Vlaamse Regering heeft zich geëngageerd om tegen 2030 minstens 40% minder CO₂ uit te stoten en 27% minder energie te verbruiken t.o.v. 2005. Binnen de 20-20-20-doelstellingen van Europa heeft België zich geëngageerd om tegen 2020 13% van de totale energiebehoefte uit hernieuwbare energieën te winnen. Dit percentage wordt gebruikt als benchmark voor het aandeel hernieuwbare energieën (in-situproductie).

Het percentage hernieuwbare energie wordt berekend als aandeel van het totale primair energieverbruik voor verwarming, koeling, ventilatie, verlichting, enzovoort.

Dit primair energieverbruik wordt berekend op basis van de EPB-berekening en is dus een theoretisch getal. Hiervoor dient het rekenblad ENE2. Het rekenblad ENE2 is een tool om het aandeel hernieuwbare energie in het primair energieverbruik in kaart te brengen via zonne-thermische energiesysteem, fotovoltaïsche zonnensysteem, biomassakachel, biomassaketel of warmtekrachtkoppeling op biomassa, warmtepomp, of andere technieken (vb. wind).

Het rekenblad ENE2 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Het aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar is $\geq 25\%$
Beter	Het aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar is $\geq 13\%$
Goed	Het aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar is $> 0\%$ en $< 13\%$

ENE 2.3: Aandeel primair energieverbruik $> 35\%$

Het realiseren van een verhoogd aandeel van $> 35\%$. De berekening is identiek als voor ENE 2.2.

ENE 2.4: Aandeel primair energieverbruik $> 50\%$

Het realiseren van een verhoogd aandeel van $> 50\%$. De berekening is identiek als voor ENE 2.2.

ENE 2.5: Aandeel primair energieverbruik $> 75\%$

Het realiseren van een verhoogd aandeel van $> 75\%$. De berekening is identiek als voor ENE 2.2.

3. Bewijsmateriaal

- Het programma van eisen duidt het onderzoek naar verschillende mogelijkheden hoe het beoogde prestatieniveau gehaald zal worden, de integratie en de impact ervan op het ontwerp. De conclusie van de haalbaarheidsstudie wordt bondig opgenomen, samen met de nodige kengetallen en gebruikte technieken.
- ENE 2.2 tem 2.5: Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar via rekenblad ENE2

Documentatie:

- ENE 2.1 Haalbaarheidsstudie hernieuwbare energieën

ENE 3: Energiezuinige installaties en toestellen

Het energiegebruik verlagen door energiezuinige toestellen en installaties te voorzien.

1. Criteria

ENE 3.1	Buitenverlichting
ENE 3.2	Binnenverlichting
ENE 3.3	Elektrische huishoudelijke toestellen
ENE 3.4	Liften
ENE 3.5	Verwarmingstoestellen en warmwaterbereiders
ENE 3.6	Automatische regeling - niet-verblijfsruimten
ENE 3.7	Automatische regeling - andere ruimten
ENE 3.8	Energie-efficiëntie niet-huishoudelijke toestellen

2. Eisen/prestatieniveausENE 3.1: Buitenverlichting

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Alle buitenverlichting heeft een Europees energielabel klasse A of beter, of een equivalent niveau conform de wijziging van de Europese energielabels van 2021.

ENE 3.2: Binnenverlichting

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Alle binnenverlichting heeft een Europees energielabel A of beter, of een equivalent niveau conform de wijziging van de Europese energielabels van 2021.

ENE 3.3: Elektrische huishoudelijke toestellen

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Alle huishoudelijke toestellen zoals koelkasten, diepvriezers, wasmachines, ovens ... zijn zeer energiezuinig en hebben een Europees energielabel klasse A++ of beter, of een equivalent niveau conform de wijziging van de Europese energielabels van 2021.

ENE 3.4: Liften

VDI is een meetstandaard opgesteld door de Duitse ingenieursassociatie. De VDI-standaard is van toepassing voor de waardering van de energie-efficiëntie van liften.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Alle liften voldoen aan de energieklasse A volgens de norm VDI 4707.

ENE 3.5: Verwarmingstoestellen en warmwaterbereiders

Sinds 26/09/2015 is de ErP-richtlijn over Energy-related Products van kracht (Ecodesignrichtlijn). Alle verwarmingstoestellen en warmwaterbereiders vanuit de fabriek moeten dan voorzien zijn van een energie-efficiëntielabel: het ELD-label.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Alle toestellen die onder vernoemde directieve vallen, voldoen aan energielabel A of beter.

ENE 3.6: Automatische regeling - niet-verblijfsruimten

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	In niet-verblijfsruimten wordt in een automatische regeling voor basisverlichting voorzien door middel van aanwezigheidsdetectie of via automatische daglichtcompensatie.

ENE 3.7: Automatische regeling - andere ruimten

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	In specifieke lokalen wordt in een automatische regeling voor basisverlichting voorzien door middel van automatische daglichtcompensatie.

ENE 3.8: Energie-efficiëntie niet huishoudelijke toestellen

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De energie-efficiëntie van niet-huishoudelijke toestellen zoals medische apparatuur, industriële was- en droogkasten en grootkeukenapparatuur wordt als gunningscriterium opgenomen in de bestekbepalingen.

3. Bewijsmateriaal

- ENE 3.1 t.e.m. ENE 3.8: programma van eisen licht toe hoe deze criteria worden gerealiseerd.

Documentatie:

- Overzichtslijst van de voorgestelde lichtbronnen, toestellen en installaties en de bijhorende labelklasse
- Bestekken en berekeningen die de conformiteit met de criteria staven

MAT 2: Materiaalkeuze

Gebruik milieuvriendelijke materialen, die geen schadelijke effecten op de menselijke gezondheid hebben.

1. Criteria

MAT 2.1	TOTEM-analyse
MAT 2.2	Hout uit duurzaam bosbeheer

2. Eisen/prestatieniveausMAT 2.1: TOTEM-analyse

De drie gewesten hebben de tool TOTEM ontwikkeld, een methode om de milieugerelateerde materiaalprestaties van gebouwen in kaart te brengen. TOTEM zal gebruikt worden door het ontwerpteam om de impact van materiaalkeuzes op het milieu te beoordelen. Dit zal het ontwerpteam en de opdrachtgever in staat stellen om op termijn de milieu-impact van volledige gebouwen te vergelijken en te beoordelen, en zo dus bewuste keuzes te maken tijdens het ontwerpproces.

Elk project wordt door het ontwerpteam in zijn totaliteit ingevoerd in TOTEM, d.w.z. alle elementcategorieën die op het moment van ingeven reeds beschikbaar zijn in TOTEM, of beperkt ingevoerd aan de hand van een selectie van de 4 meest voorkomende elementen binnen de elementcategorieën gevel, dak en vloer. De nadruk ligt op het vergelijken van varianten of alternatieve elementen voor bepaalde elementcategorieën van het gebouw. De termen 'elementcategorie' en 'element' worden gehanteerd zoals in TOTEM: een voorbeeld van een elementcategorie is 'vloer op volle grond', waarbinnen 'vloer op volle grond 1' een element met een specifieke materiaalsamenstelling vormt.

METHODIEK

Tijdens het ontwerpproces zullen het ontwerpteam en de opdrachtgever afwegingen en keuzes maken omtrent een bepaald bouwsysteem (bijvoorbeeld massief versus houtskelet), de opbouw van bepaalde elementen in het gebouw (zoals een plat dak) en de specifieke materialen die hierbij gebruikt zullen worden. Het is de bedoeling om dit onderzoek, dat het ontwerpteam nu ook reeds doet, meer te gaan systematiseren zodat er op een meer objectieve manier keuzes en afwegingen gemaakt worden. TOTEM zal hiervoor het hulpmiddel zijn.

Bij renovatie, uitbreiding en kleine ingrepen dient de bestaande toestand niet ingevoerd te worden.

- STAP 1 – volledige screening

Het project wordt zo volledig mogelijk ingegeven voor de beschikbare elementcategorieën in TOTEM.

De vier elementen die de grootste bijdrage hebben aan de totale milieu-impact van het project worden aangeduid en verder geanalyseerd in stap 2. De vier elementen moeten toebehoren tot minstens twee verschillende elementcategorieën.

Een voorbeeld:

Vb_02 EengezinWoning_Nieuw [NL] ↗

Klant: **privé**
 Adres: **Zonhoven (Vlaanderen)**
 (Gepland) Bouwjaar: **2011**
 Bruto vloeroppervlakte: **372,3 m²**
 Ventilatieverliezen meerekenen? **Nee**
 Aantal gebruikers: **5**
 Commentaar:

Functie - typologie:
Residentieel - Vrijstaand

VOEG EEN ELEMENT TOE ELEMENATEN UIT IFC, EXCEL OF CSV TOEVOEGEN

Naam	Categorie	Hoeveelheid				Type	Energie berekenin	Milieu kost (€)		
		Waarde	Eenheid	Aantal	Totaal			Materiaal kost	Energie kost	Totaal
Ramen & deuren	Opening-Buitenraam	97.94	m²	1	97.94	ExternalWindowLarge2	☒	8351	1684	10035
Dak	Dak-Plat dak	130.47	m²	1	130.5	Plat dak woning	☒	3686	599.2	4285
Vloer boven benedenverdieping	Vloer-Verdiepingsvloer	102.54	m²	1	102.5	Vloer boven benedenverdieping	☐	2995	0	2995
Vloer op volle grond	Vloer-Vloer op volle grond	66.26	m²	1	66.26	Vloer op volle grond	☒	1910	992.6	2903
Vloer boven kelder	Vloer-Vloer boven onverwarmde ruimte	54.96	m²	1	54.96	Vloer boven kelder	☒	1581	823.3	2404
Kelderplaat	Vloer-Verdiepingsvloer	144.96	m²	1	145	Kelderplaat	☐	2100	0	2100
Spouwmuur in metselwerk 19cm	Wand-Buitenwand	74.42	m²	1	74.42	Spouwmuur - metselwerk 19cm	☒	775.3	366.8	1142
Wand in metselwerk 14cm	Wand-Buitenwand	48.13	m²	1	48.13	Buitenwand metselwerk 14cm - crepl	☒	727.3	254.4	981.7
Kelderwand - beton	Wand-Dragende binnenwand	30.48	m²	1	30.48	Kelderwand - beton	☐	932.5	0	932.5
Spouwmuur in metselwerk 14cm	Wand-Buitenwand	36.93	m²	1	36.93	Spouwmuur - metselwerk 14cm	☒	378.8	191.3	570.1
Wand in beton	Wand-Buitenwand	13.91	m²	1	13.91	Buitenwand beton - crepl	☒	396.2	77.23	473.4
Spouwmuur in beton	Wand-Buitenwand	15.84	m²	1	15.84	Spouwmuur - beton	☒	374.3	86.08	460.4
Binnenwand - Snelbouwsteen 14cm	Wand-Niet-dragende binnenwand/massieve structuur	101.32	m²	1	101.3	Binnenwand - snelbouwsteen 14cm	☐	433.8	0	433.8

Door in de 'geometrietabel' op de laatste kolom 'Milieukost (€)' te sorteren van groot naar klein bekomt men de elementen met de grootste bijdrage aan de totale milieu-impact zoals in dit voorbeeld:

Element	Elementcategorie	Hoofdcategorie
32 % ExternalWindowLarge2	Opening-Buitenraam	Opening
14,1 % Plat dak woning	Dak-Plat dak	Dak
9,8 % Vloer boven benedenverdieping	Vloer- Verdiepingsvloer	Vloer
9,5 % Vloer op volle grond	Vloer-Vloer op volle grond	Vloer

De procentuele bijdrage van ieder element aan de totale milieu-impact van het gebouw kan men bekomen door een Excel export te doen van de tabel 'Impact per Element Categorie' vanuit de TOTEM resultaten.

- STAP 1 – vereenvoudigde screening

Er kan ook geopteerd worden voor een vereenvoudigde STAP 1. De 4 elementen die in het project meest voorkomen (= grootste oppervlakte aandeel) binnen de categorieën gevel, dak en vloer worden berekend en ingegeven in TOTEM.

- STAP 2

Voor de vier aangeduide elementen met de grootste bijdrage aan de totale milieu-impact uit stap 1, of ingeval van de vereenvoudigde stap 1 de 4 elementen zoals bepaald, wordt een systematische analyse gedaan met volgende aspecten:

- Vergelijking met de beschikbare andere elementen (binnen dezelfde elementcategorie) in TOTEM
- Bepaling van mogelijke varianten voor de opbouw van het oorspronkelijk element (die weliswaar voldoen aan dezelfde prestatie-eisen, bijvoorbeeld op vlak van akoestiek). Per element moeten ten minste 3 varianten bestudeerd en doorgerekend worden. Indien geen geschikte varianten binnen de voorgedefinieerde elementen in TOTEM te vinden zijn, dan worden de varianten zelf gemodelleerd

De impact van de verschillende lagen van een element kan men in de tabel 'Impact per materiaal' analyseren:

- Mogelijke werkwijze voor het bepalen van de varianten voor de opbouw van het oorspronkelijk element:
 - Is er een alternatief element dat op vlak van milieu-impact duidelijk beter scoort (d.w.z. minimum een verschil van 20%)?
 - Indien ja, waarom? Welk onderdeel van het element maakt het verschil? Kan deze opbouw ook voor andere elementen gebruikt worden?
 - Indien nee, waarom niet? Welk onderdeel van het element heeft de grootste milieu-impact? Welke andere alternatieven bestaan er voor dit onderdeel?

Doel van deze werkwijze is om het element van grof naar fijn te onderzoeken en efficiënt te zoeken naar betere alternatieven op vlak van de milieu-impact.

TOTEM mag echter niet los van andere randvoorwaarden van het project bekeken worden. Volgende aspecten dienen telkens mee geanalyseerd te worden:

- Zijn er voor- en nadelen (bv. op vlak van technische prestaties, uitvoerbaarheid, levenscycluskost of kwaliteiten zoals demonteerbaarheid) verbonden aan de verschillende varianten? Passen de varianten in het globale gebouwconcept?
- Waar liggen kansen om d.m.v. circulair ontwerpen en de criteria van GRO de milieu-impact te reduceren? Ook al is dit momenteel nog niet meetbaar via TOTEM.

Aandachtspunt: Het is belangrijk om binnen een element steeds varianten te vergelijken die gelijkaardige prestaties hebben. Concreet denken we hierbij o.a. aan U-waarde, akoestische prestatie, brandwerendheid ... maar ook aan 'circulariteit' van elementen. Aspecten zoals demonteerbaarheid en herbruikbaarheid van onderdelen van elementen (voorbij de huidige levenscyclus en dus in een nieuwe bouwtoepassing) worden in de huidige versie van TOTEM nog niet gevaloriseerd. Hergebruik van (onderdelen) van bouwelementen kan echter leiden tot een significante milieu-impactreductie op langere termijn. Het is dus belangrijk in de huidige versie van de tool steeds elementvarianten te vergelijken die een zelfde potentieel hebben op vlak van circulariteit.

- STAP 3

De gekozen varianten (d.w.z. de elementen met de meest gunstige milieu-impact (lagere totale monetaire score) die ook voldoen aan alle andere randvoorwaarden van het project) worden in de TOTEM-berekening op gebouwniveau ingevoerd en naast de eerste TOTEM-berekeningen van het gebouw (stap 1) gezet.

Aan het einde van het project levert het ontwerpsteam een as-built TOTEM-berekening af van het gebouw met de software-versie die dan actueel is. Eveneens wordt een rapport in PDF afgeleverd.

VERWACHTE RESULTATEN

STAP 1 – volledige screening:

- Rapport uit TOTEM met berekening op gebouwniveau van alle CEN en CEN+ -indicatoren, inclusief gemonetariseerde scores
- Analyse en interpretatie van het resultaat
- Aanduiding van de vier elementen die de grootste bijdrage aan de totale milieu-impact hebben (op gebouwniveau)

STAP 1 – vereenvoudigde screening:

- Berekening van de 4 elementen die het meest voorkomen (m²) van de elementen vloer, dak en gevel

STAP 2:

- Overzicht analyse en variantenbepaling voor de vier elementen uit stap 1
- Sensitiviteitsanalyse met volgende tussenresultaten:
 - Analyse en interpretatie van de verschillende opties
 - De conclusies ervan, eventuele vervolgberekeningen
 - Reflectie naar het totaalconcept
 - Verbetermogelijkheden
- Algemene conclusie en hoe dit in het voorgestelde gebouwconcept vertaald wordt
- Deze resultaten dienen als basis voor de beslissingsvorming

STAP 3:

- Fase aanbesteding: TOTEM-berekening van de uiteindelijk gekozen en te realiseren opties (TOTEM rapport in PDF, toegang 'alleen lezen' tot berekening)
- Fase voorlopige oplevering: As-built TOTEM-berekening (TOTEM rapport in PDF, toegang 'alleen lezen' tot berekening)

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Analyse en rapport conform methodiek

MAT 2.2: Hout uit duurzaam bosbeheer

Duurzaam bosbeheer is een middel om te zorgen voor de instandhouding van bossen op lange termijn. De Vlaamse overheid heeft een 'productfiche hout' ontwikkeld die de eisen voor duurzaam hout omschrijft. De 'productfiche hout' beschrijft de criteria die gelden om te spreken van duurzaam hout voor de aankoop van hout of van (hout)producten die bestaan uit hout of waarin hout verwerkt zit. (bv. OSB-, MDF- en Multiplexplaten, kisten, paletten, parket, deuren, speeltoestellen, houten speelgoed, schrijfgerei, ...).

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	100% hout afkomstig van duurzaam beheerde bronnen* of afgeleid van post- of pre-consumer gerecycleerd materiaal
Beter	70% hout afkomstig van duurzaam beheerde bronnen* of afgeleid van post- of pre-consumer gerecycleerd materiaal
Goed	40% hout afkomstig van duurzaam beheerde bronnen* of afgeleid van post- of pre-consumer gerecycleerd materiaal

*Duurzaam beheerde bronnen zijn conform de principes gedefinieerd door FOREST EUROPE (MCPFE):

- a) Behoud en gepaste verbetering van de bosbestanden en hun bijdrage tot de mondiale koolstofcyclus;
- b) Behoud van de gezondheid en vitaliteit van het ecosysteem van het bos;
- c) Behoud, bescherming en geschikte verbetering van de biologische diversiteit in bosesystemen;
- d) Behoud en geschikte verbetering van beschermingsfuncties in bosbeheer (in het bijzonder voor bodem en water);
- e) Behoud en geschikte verbetering van de productiefuncties van het bos (hout en niet-hout).

De 'productfiche hout' geeft ook de nodige marktinformatie voor milieucriteria (onderscheid afgewerkte, half afgewerkte en niet afgewerkte producten), technische specificaties en administratieve bepalingen en controlemechanismen (clausules voor factuurvereisten), mogelijke uitvoeringsvoorwaarden (milieuaspecten en sociale aspecten), een criteriadocument dat kan dienen als equivalent bewijs en ten slotte geannoteerde voorbeeldfacturen.

3. Bewijsmateriaal

- MAT 2.1: Bewijslast conform de methodiek beschreven in MAT 2.1.
- MAT 2.2: Het programma van eisen bekrachtigt het gebruik van duurzaam hout volgens de eis

Documentatie:

- MAT 2.2: de (extracten uit) bestekken waaruit blijkt dat voldaan is aan dit criterium, of de bewijsvoering aan de hand van facturen met een geldig FSC of PEFC CoC nummer gelinkt aan de producten in kwestie.

WAT 1: Waterverbruik beperken

Het drinkwaterverbruik beperken door waterbesparende voorzieningen, een goed ontwerp en controle.

1. Criteria

WAT 1.1	Waterbesparende toestellen en kraanwerk
WAT 1.2	Watermeter
WAT 1.3	Ontwerp waterdistributie

2. Eisen/prestatieniveaus

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Aan alle eisen die van toepassing zijn, is voldaan
Beter	Aan 2 van de 3 van de eisen die van toepassing zijn, is voldaan
Goed	Aan 1 van de 3 van de eisen die van toepassing zijn, is voldaan

WAT 1.1: Waterbesparende toestellen en kraanwerk**TOILETTEN EN URINOIRS**

- Alle toiletten zijn uitgerust met een dubbele spoelknop (3/6 l of minder) en spelonderbreker. Het maximale nominale spoelvolume, onafhankelijk van de waterdruk, bedraagt niet meer dan 6 l.
- Urinoirs hebben een spoelvolume van maximum 1,5 l. Ze zijn uitgerust met individuele gebruiksdetectie die de spoeling activeert na elk gebruik.
- Waterloze urinoirs zijn alleen mogelijk als dat binnen het concept van het totale gebouw en onderhoud past.

KRANEN

- Alle waterkranen zijn uitgerust met een doorloopbegrenzer, ingesteld op maximaal 6l/min bij een waterdruk van 3 bar.
- Waterkranen zijn uitgerust met een waterperlator. Wastafelkranen zijn uitgerust met automatische zelfsluiting of elektronische sensor ingesteld op maximaal 10 seconden.

DOUCHES

- Douchekoppen moeten een maximumdebiet van 7 l/min bij een waterdruk van 3 bar hebben bij een veronderstelde watertemperatuur van 37°C.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Alle nieuw te plaatsen toiletten, urinoirs, douches en kranen zijn volgens bovenvermelde eisen waterbesparend

WAT 1.2: Watermeter

De hoofdaansluiting is voorzien van een telemetrische meter die op een monitoringssysteem of gebouwbeheersysteem aangesloten kan worden.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Er is een telemetrische meter voorzien die aangesloten kan worden op een monitoringssysteem of gebouwbeheersysteem

WAT 1.3: Ontwerp waterdistributie

De bereiding van warm water is in voorzieningen met een uitgesproken zorgprofiel goed voor 25% van het brandstofverbruik. Het isoleren van de distributieleidingen heeft daarom een direct effect op het totale verbruik. Bovendien kunnen ongewenste interne warmtewinsten vanuit het distributienet op die manier beperkt worden. Ook het beperken van de weglengte heeft een gunstige invloed op de totale energiebehoefte voor warmwaterproductie.

De watertoevoerinstallatie is beschermd tegen een te hoge druk van het waterleidingnet.

Door een efficiënt ontworpen leidingnet kunnen materiaal, energieverliezen, waterverbruik en wachttijden beperkt worden. In een goed ontwerp zijn de leidinglengtes tussen warmwaterbereiding en aftappunt beperkt tot maximaal 12 m.

Indien leidinglengtes >12 m toegepast worden, bijvoorbeeld bij grote gebouwen, is de beperking van de lengte van de kringleiding is een aandachtspunt bij het ontwerp van de installatie.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Er is een drukregelingsinstallatie voorzien (indien nodig*). EN De leidinglengtes tussen warmwaterbereiding of kringleiding en aftappunt zijn maximum 12m. OF Bij leidinglengtes >12m, zoals een kringleiding, worden de leidingverliezen beperkt tot 15W/m. Er wordt steeds rekening gehouden met eventuele eisen voor de bestrijding van legionella.

* De waterdruk van het toevoernet kan zeer verschillend zijn. Voor het overgrote deel van gebouwen zal een maximale druk van 3-4 bar voor het hoofdverdelingsnetwerk voldoende zijn. Voor hoge gebouwen kan dit echter onvoldoende zijn. Voor de secundaire netwerken wordt aanbevolen drukregelinstallaties te voorzien voor beduidend verschillende functies (bv. kantoor, restaurant ...). Voor sanitaire toepassingen volstaat meestal een druk van 1-1,5 bar, kranen werken optimaal bij 1 bar.

De EPB-pedia op energiesparen.be geeft bijkomende info over het ontwerp van een circulatieleiding.

3. Bewijsmateriaal

- WAT 1.1 t.e.m. WAT 1.3: het programma van eisen bekrachtigt het voldoen aan de eisen.

Documentatie:

- Overzichtslijst met alle waterbesparende toestellen en kraanwerk
- Schets waterdistributie met aanduiding maximale leidinglengte

WAT 2: Hergebruik van water

Door hergebruik van regen- en grijswater kan het drinkwaterverbruik beperkt worden.

1. Criteria

WAT 2.1	Dekkingsgraad door waterhergebruik
WAT 2.2	Effectief benut potentieel
WAT 2.3	Optimale afstemming van de beschikbare waterkwaliteit aan de benodigde waterkwaliteit

2. Eisen/prestatieniveaus

Na het beperken en optimaliseren van de waterbehoefte - criterium WAT1 - wordt de waterbehoefte en het aanbod aan regen- en grijswater optimaal op elkaar afgestemd.

TOTALE WATERBEHOEFTE M ³ : JAAR	WATERBEHOEFTE	WATERKWALITEIT	DEKKING VAN DE WATERBEHOEFTE	
	consumptie		Drinkwater	% DRINKWATER
	keuken			
	persoonlijke hygiëne			
	andere - drinkwaterkwaliteit			
	andere - niet drinkwaterkwaliteit		Grijs water	% HERGEBRUIK WATER
	irrigatie			
	schoonmaak		Regenwater	% HERGEBRUIK WATER
	toiletspoeling			

Hierbij wordt rekening gehouden met volgende voorwaarden:

BEREKENING VAN DE TOTALE WATERBEHOEFTE: De berekening van de waterbehoefte is gebaseerd op betrouwbare kengetallen over het waterverbruik per gebruiker, bezoeker enz. voor de verschillende functies.

- **BEREKENING VAN DE HOEVEELHEID BESCHIKBAAR REGENWATER EN/OF GRIJSWATER:**
Hiervoor worden alle watertoevoerende oppervlaktes in kaart gebracht en de correcte afvloeicoëfficiënten, filterrendementen enz. toegepast.
- **DIMENSIONERING REGENWATEROPSLAG EN GRIJSWATERRECUPERATIE:**
Op basis van bovenstaande analyse wordt de regenwateropslag, leegstand, frequentie van overloop en - indien van toepassing - de grijswaterrecuperatie gedimensioneerd en in kaart gebracht.

WAT 2.1: Dekkingsgraad door waterhergebruik

De dekkingsgraad van de totale waterbehoefte (persoonlijke hygiëne, sanitair, irrigatie, schoonmaak, wasplaatsen, keuken ...) door hergebruik van water geeft een globale indicatie voor de beperking van het drinkwaterverbruik. Dit kan zowel regenwater als grijswater zijn.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	50% van de totale waterbehoefte wordt door hergebruik van water gedekt
Beter	35% van de totale waterbehoefte wordt door hergebruik van water gedekt
Goed	20% van de totale waterbehoefte wordt door hergebruik van water gedekt

WAT 2.2: Effectief benut potentieel

Soms is de dekkingsgraad van de totale waterbehoefte klein, maar wordt het beschikbaar regenwater wel maximaal benut. Hiervoor wordt beoordeeld aan de hand van het effectief (berekend) hergebruik aan regenwater t.o.v. de maximaal beschikbare hoeveelheid regenwater.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	≥ 90% van het maximaal beschikbare regenwater wordt hergebruikt
Beter	≥ 75% van het maximaal beschikbare regenwater wordt hergebruikt
Goed	≥ 50% van het maximaal beschikbare regenwater wordt hergebruikt

De berekening van het percentage gebeurt na toepassing van afvloeiingscoëfficiënten en filterrendement.

WAT 2.3: Optimale afstemming van de beschikbare waterkwaliteit aan de benodigde waterkwaliteit

Voor de waterverbruikers waarvoor geen drinkwaterkwaliteit vereist is, wordt geen drinkwater gebruikt. De behoefte wordt volledig door grijs- en /of regenwater (afkomstig van de site) gedekt.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Minstens 90% van de waterbehoefte, die door grijs- en regenwater gedekt kan worden, wordt door grijs- en regenwater gedekt.*

* Berekening na afvloei-coëfficiënten, filtering enz.

De resultaten uit de berekeningen doen geen afbreuk aan de toepassing van de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordeningen (GSV) en eventuele Gemeentelijke Stedenbouwkundige Reglementen (GSR) (met inbegrip van de mogelijkheden om afwijkingen aan te vragen, mits onderbouwde motivering).

3. Bewijsmateriaal

- WAT 2.1 t.e.m. WAT 2.3: het programma van eisen bevat een strategie van het hergebruik van water (behoefte en aanbod) van regenwater en grijs water voor het project en geeft de maatregelen weer om hieraan tegemoet te komen.

Documentatie:

- Dimensionering tanks, buffer- of infiltratievoorziening

- Berekening van de waterbehoefte per type gebruik, de benodigde waterkwaliteit en de voorziene manier van dekking, en de nodige berekeningen om te staven hoe aan de criteria voldaan wordt.

WAT 3: Afvoer van water

Het volume en afvoerdebiet van te lozen water beperken en vervuiling van water tegengaan.

1. Criteria

WAT 3.1	Lekdebiet naar riolering
WAT 3.2	Ledigingstijd infiltratievoorziening
WAT 3.3	Vermijden van vervuiling van water

2. Eisen/prestatieniveaus

“Vasthouden, bufferen en afvoeren” is de 3-stapsstrategie van de gewestelijke verordening. Het volume van het afvalwater dat afgevoerd wordt via het collectieve rioolstelsel dient zo laag mogelijk te zijn. Het ter plaatse houden en rechtstreeks in de grond laten infiltreren van hemelwater vormt een belangrijke bronmaatregel.

WAT 3.1: Lekdebiet naar riolering

Het lekdebiet is de hoeveelheid regenwater die vanuit het perceel naar de collectieve afvoer stroomt (riool, rivier, lager gelegen collectieve ruimte ...). Deze hoeveelheid wordt uitgedrukt in liter per seconde en per hectare. Het maximale lekdebiet dient zo laag mogelijk te zijn.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Maximale lekdebiet ≤ 1 l/s en ha
Beter	Maximale lekdebiet ≤ 2 l/s en ha
Goed	Maximale lekdebiet ≤ 5 l/s en ha

WAT 3.2: Ledigingstijd van de infiltratievoorziening

De maximale tijd vooraleer de infiltratievoorziening leegloopt en een volgende bui kan bufferen, bedraagt niet meer dan 24 h. De ledigingstijd is de verhouding van het buffervolume (m) t.o.v. het lekdebiet (m/u). Belangrijke parameters hierbij zijn de terugkeerperiode en de duur van onweersbuien.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Ledigingstijd ≤ 6 h
Beter	Ledigingstijd ≤ 12 h
Goed	Ledigingstijd ≤ 24 h

UITGANGSPUNTEN:

- **TERUGKEERTIJD VAN ONWEERSBUIEN**
De terugkeertijd van onweersbuien heeft grote invloed op de berekening. Als klimaatrobuust uitgangspunt wordt een minimale terugkeertijd van 20 jaar in niet-stedelijke context en 30 jaar in stedelijke context gehanteerd. Optimaal is een terugkeertijd van 50 jaar in niet-stedelijke context en 100 jaar in stedelijke context.

- NOODOVERLOOP
Buffer- en infiltratievoorzieningen worden zo gedimensioneerd dat ze gemiddeld gezien één keer per jaar overlopen.

REGELGEVING:

De resultaten uit de berekeningen zijn te toetsen met de Gewestelijke Stedenbouwkundige Verordeningen (GSV) en eventuele Gemeentelijke Stedenbouwkundige Reglementen (GSR). In Vlaanderen en in Brussel kan een afwijking aangevraagd worden mits onderbouwde motivering.

WAT 3.3: Watervervuiling vermijden

Voorzieningen kunnen de vervuiling van water tijdens regulier gebruik voorkomen en tenminste beperken. Aandachtspunten tijdens het ontwerp en beheer zijn:

- het water laten infiltreren zo dicht mogelijk bij de plaats waar het neerkomt, om te voorkomen dat het tijdens de afvloeiing verontreinigende stoffen opneemt
- het schoonmaken van de afvloeiingsoppervlakken
- eventuele lekkages van technische installaties of gevaarlijke stoffen moeten worden opgevangen en los van het afvoernet voor afvalwater worden verwijderd
- het afvloeiingsdebiet beperken
- bij nieuwbouw of renovatie: voor de oppervlakken ecologische materialen kiezen die geen verontreiniging door uitwassing veroorzaken
- groendaken kiezen die geen gebruik van kunstmest en pesticiden vereisen
- de erosie van wanden van geulen, sloten en bekkens beperken

Zuiveringsvoorzieningen bij regulier gebruik:

- parkings (> 20 voertuigen) voorzien van een koolwaterstofafscheider of een absorberende ondergrond
- vetafscheiders bij keukens en grootkeukens
- wasplaatsen voorzien van een olieafscheider en een slibvangput
- lokalen waar gevaarlijke stoffen worden opgeslagen zijn zo ontworpen dat afvloeit van lekken naar de waterafvoer onmogelijk is

PRESTATIENIVEAU	EIS (Enkel voor de aspecten die van toepassing zijn)
Voldaan	Aan bovenstaande aandachtspunten is voldaan en de aangeraden zuiveringsvoorzieningen zijn toegepast

3. Bewijsmateriaal

- WAT 3.1 t.e.m. WAT 3.3: het programma van eisen bevat een toelichting hoe voldaan wordt aan de 3 stapstrategie "Vasthouden, bufferen en afvoeren" in het project, en de garantie dat aan de eisen zal worden voldaan.

Documentatie:

- Hydraulische (principe)schema met de afvloeiing van het water van de opvangvlakken, waterbeheervoorzieningen, afvoerpunten ...
- Berekening van lekdebiet en ledigingstijd

OMG 1: Biodiversiteit

Het bevorderen van de plaatselijke biodiversiteit.

1. Criteria

OMG 1.1	Opmaak inrichtings- en beheersplan
OMG 1.2	Verbetering BAF+ indicator
OMG 1.3	Gebruik buitenomgeving

2. Eisen/prestatieniveaus**OMG 1.1: Opmaak inrichtings- en beheersplan**

Essentieel voor het behoud en de uitbouw van de plaatselijke biodiversiteit is de inventarisatie en analyse van de bestaande situatie, de integratie van de analyseresultaten en aandacht voor biodiversiteit in het ontwerp als ook een plan voor de werffase en de beheersfase. Dit alles wordt in het inrichtings- en beheersplan gebundeld.

Een inrichtings- en beheersplan wordt opgemaakt aan de hand van volgende 5 stappen:

- Inventarisatie van het terrein (vegetatieopnamen en kartering)
- Analyse van de resultaten
- Integratie tijdens de ontwerffase
- Aandachtspunten tijdens de werffase
- Plan voor de beheersfase

De rapportage van deze stappen is het inrichtings- en beheersplan. Hieronder vindt u de prioritaire aandachtspunten voor de opmaak van een inrichtings- en beheersplan.

Verplichte onderdelen zijn met (*) gekenmerkt.

Stap 1: Inventarisatie van het terrein

Raadpleging van volgende kaarten en concepten:

- (*) biologische waarderingskaarten
- (*) lokale groenstructuur en mogelijkheid om natuurverbindingen te maken
- landschapsatlas
- kwetsbaarheidskaarten
- kaarten van Natura 2000, VEN en IVON
- ferrariskaarten (cultuurhistorische landschapselementen)

Plaatselijke inventaris:

- (*) reliëf, bodemtype en type begroeiing
- (*) bestaande verharding
- (*) bomen, bos, waardevolle landschapselementen en grote vegetatie-eenheden
- (*) berekening van de indicator BAF (Biotoop-oppervlaktefactor: ecologisch nuttige oppervlakte t.o.v. oppervlakte van het perceel) t.o.v. de oorspronkelijke situatie
- (*) de rol van de site binnen het groene (en blauwe) netwerk in de omgeving
- aanwezigheid van planten uit de "blacklist", "watchlist" of "alertlist" van invasieve soorten
- berekening verhouding tussen bebouwde en niet-bebouwde oppervlakte op het perceel.

Stap 2 en 3: Analyse van de resultaten en integreren in het ontwerp

- (*) inwinnen advies van ecooloog/specialist inzake omgang met bestaande en uit te bouwen biodiversiteit

- (*) de juiste planten op de juiste plaats, rekening houdend met de opgestelde inventaris en geraadpleegde kaarten (bijvoorbeeld via www.plantvanhier.be)
- (*) zo groot mogelijk behoud van bomen, boomgroepen, waardevolle elementen
- (*) voorrang op het gebruik van inheems en autochtoon plantmateriaal t.o.v. exotische soorten (bijvoorbeeld via www.plantvanhier.be)
- (*) exotische soorten die potentieel invasief zijn en op de "blacklist", "watch list" of "alertlist" staan zijn verboden bij de aanleg van de buitenruimte
- (*) onderhoudsarme omgevingsaanleg (voor extensief beheer)
- (*) ontwerp op zo'n manier dat tijdens en na de werken bodemverdichting zo veel mogelijk vermeden wordt op plaatsen waar vegetatie gewenst is
- (*) gebruik van soorten die goed zijn voor bestuivers en vogels (bijvoorbeeld via www.plantvanhier.be)
- (*) gazon is een uitzondering en wordt enkel gebruikt voor plekken die vaak betreden worden (als alternatief worden bv. graslanden voorzien die slechts enkele keren per jaar gemaaid worden)
- (*) paden of parkeerplaatsen met doorlatende verharde zones
- (*) aangepaste verlichting met laag aantrekkings-effect voor insecten en vleermuizen
- (*) onderzoek naar de integratie van groene gevels
- (*) onderzoek naar de integratie van groendaken
- groene omheiningen- en steenmuren
- er wordt een diversiteit aan soorten nagestreefd
- ontwerp zo dat de natuurlijke waterhuishouding (het blauwe netwerk) tijdens en na de werken zoveel mogelijk in stand gehouden en versterkt wordt
- streef zo veel mogelijk waterretentie en -infiltratie na
- ontwerp zo dat waardevolle zaadbanken opnieuw gebruikt kunnen worden door de bovenste zode (15 cm) bij de start van de werken te stockeren en na de werken terug te plaatsen
- niet alles beplanten of inzaaien: waar mogelijk ruimte geven aan spontane processen
- zo veel mogelijk variatie nastreven, door het creëren van gradiënten (voorbeeld: nat versus droog, gelaagdheid in de vegetatiestructuur, zon versus schaduw, reliëfverschillen ...)
- consulteer de vademecums van het Agentschap Natuur & Bos
- versterken van bestaande groene en blauwe corridors
- creëren van nieuwe groene en blauwe corridors
- aandacht voor schaduw
- tuinen in volle grond
- doordringbare omheiningen voor de fauna (schuttingen, hagen ...)
- takkenwal van dood hout
- verhoogde culturen (bv. dakmoestuinen in potten)
- habitats voor fauna en flora (vleermuizen, mussen ...), bijenkorven, insectenhotels, ... (o.a. via natuurinclusieve bouwelementen)

Stap 4: Aandachtspunten tijdens de werffase

Werkplan/procedure hoe de aannemer het project kan realiseren met minimale schade voor flora en fauna o.a. door:

- (*) bodemverdichting zo veel mogelijk vermijden op plaatsen waar vegetatie gewenst is
- bescherming van de te behouden planten en bomen (ook de wortels)
- bescherming van natuurlijke waterlopen
- voorkomen van verontreiniging van bodem, water en lucht
- stockage en hergebruik van waardevolle zaadbanken
- ...

Stap 5: Plan voor de beheersfase

- (*) er wordt samengewerkt met een lokale partner (bv. Regionaal Landschap of Natuurpunt, lokale groendienst,...)
- (*) geen gebruik van pesticiden op het hele terrein
- (*) informatiepaneel voorzien indien er extensieve of wild groeiende groenaanleg gepland is

- geen gebruik van herbiciden op het hele terrein
- geen gebruik van turfproducten op het hele terrein
- aanduiding van zones onder extensief maaibeheer
- detectie en verwijdering van planten uit de "blacklist", "watchlist" of "alertlist" van invasieve soorten
- een lijst van streekeigen planten die gebruikt wordt wanneer er extra aanplantingen komen

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Opmaak van een inrichtings- en beheersplan (grondige en volledige analyse, conclusies en vertaling naar het ontwerp)

OMG 1.2: Verbetering BAF+ indicator

De Biotoop-oppervlaktefactor, kort BAF-indicator, is een eenvoudige en nuttige waarde-indicator om het ecologische potentieel op het perceel te beoordelen.

De BAF-indicator drukt de ratio uit tussen de ecologisch nuttige oppervlakte en de totale perceeloppervlakte. Elk perceel biedt verschillende mogelijkheden om de ontwikkeling van de biodiversiteit te verhogen. Groenvoorzieningen aan de grond zoals tuinen in volle grond en vochtige zones verdienen de voorkeur. Op de tweede plaats kunnen andere voorzieningen worden overwogen, zoals doorlatende verharde zones, groendaken en groene gevels.

Leefmilieu Brussel heeft de BAF-indicator verder ontwikkeld tot de BAF+ indicator. Het rekenblad OMG1 dient voor de berekening van de BAF+ indicator en zo de vergroening van een site te kwantificeren. De BAF+ indicator wordt berekend door de som van de gewogen oppervlaktetypes met verschillend biodiversiteitspotentieel te toetsen aan de totale oppervlakte van het perceel. Het rekenblad voorziet een berekening voor de oorspronkelijke situatie en de toekomstige situatie en berekent het verbeteringspercentage.

Voor een meer gedetailleerde berekening kan de tool Ecopotentieel van Leefmilieu Brussel gebruikt worden.

Het rekenblad OMG1 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	De BAF+ indicator wordt minstens 30% verbeterd t.o.v. de oorspronkelijke situatie

Bij uitbreiding: t.o.v. de situatie voor uitbreiding (volledig perceel)

Bij renovatie: t.o.v. de situatie voor renovatie

Bij nieuwbouw: t.o.v. de situatie voor nieuwbouw

OMG 1.3: Buitenruimte

Bewoners, bezoekers en personeel kunnen gebruikmaken van aangename buitenruimtes. Bij het ontwerp van de buitenruimtes moet voldoende aandacht besteed worden aan veiligheid, toegankelijkheid, beschutting en schaduw, zo niet zijn die aangelegde zones niet optimaal bruikbaar. Een verscheidenheid in het aanbod van de buitenruimtes is een pluspunt.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Een oppervlakte van minstens 5% van de totale bruto-vloeroppervlakte van het gebouw is beschikbaar als kwalitatieve buitenruimte voor bewoners, bezoekers en personeel.

3. Bewijsmateriaal

- OMG 1.1: Inrichtings- en beheersplan met mogelijke varianten en opties
- OMG 1.2: Berekening BAF+ indicator in rekenblad OMG1 of via de tool Ecopotentieel.
- OMG 1.3: Een ontwerp van de buitenruimte met aanduiding van het oppervlaktepercentage ten opzichte van de totale bruto-vloeroppervlakte van het gebouw.

OMG 2: Impact op de omgeving

Het beperken van lichtpollutie, beschadwing van de directe omgeving, windhinder en hitte-eilandeffect.

1. Criteria

OMG 2.1	Lichtpollutie
A	Bepaling gebiedstype
B	Beperken van hemelgloed
C	Beperken van licht op naburige eigendommen
D	Lichtbeheersysteem
OMG 2.2	Beschadwing van de directe omgeving
OMG 2.3	Windhinder
OMG 2.4	Hitte-eilandeffect

2. Eisen/prestatieniveaus

OMG 2.1: Lichtpollutie

Op 20 april 2007 erkende de UNESCO zelfs de nachtelijke sterrenhemel als werelderfgoed. Lichtpollutie is schadelijk voor mens, flora en dier en zal de komende jaren wereldwijd meer en meer aandacht moeten krijgen en bestreden moeten worden.

Hemelgloed of lichtsluier is het gevolg van weerkaatsing van zichtbare en niet-zichtbare straling op gasmoleculen, waterdamp en stofdeeltjes in de lucht. Daardoor wordt de helderheid van de hemel verhoogd boven het natuurlijk achtergrondniveau. De waarneming van sterren vermindert.

Er bestaan twee soorten hemelgloed. Enerzijds is er de natuurlijke hemelgloed die veroorzaakt wordt door natuurlijke lichtbronnen en de luminantie van de atmosfeer. Anderzijds is er de kunstmatige hemelgloed, veroorzaakt door de directe en weerkaatste straling van verlichtingstoestellen, lampen en verlichte oppervlakten. Kunstmatige hemelgloed is het gevolg van kunstlicht dat naar de hemel is gericht – hetzij rechtstreeks, hetzij na reflectie op verlichte oppervlakten.

VERLICHTINGSPLAN

Een verlichtingsplan omvat een aantal maatregelen die ervoor zorgt dat doelgericht zo weinig mogelijk verlicht wordt en maar net zo veel als nodig. In het verlichtingsplan dienen volgende aspecten onderzocht te worden:

- de verschillende zones en hun functies
- de lichtarmaturen met de kenmerken verlichtingssterkte, doelgebied, uniformiteit of gelijkmatigheid, afgestemd op de verschillende zones, rekening houdend met de plaatselijke flora en fauna
- de gedimde zones en zones met beperkte verlichtingsperiodes

Enkel principes om lichtpollutie te beperken zijn:

- Beperk het doelgebied en de lichtintensiteit
- Beperk de luminantie en aanstraling van reclameborden:
 - Overschrijd de aanbevolen grenswaarde voor gemiddelde luminantie (typisch 600 cd/m²) niet. Indien spots gebruikt worden voor het aanstralen van borden, mogen die geen aanleiding geven tot verblinding van personen en dienen ze neerwaarts gericht te zijn om geen hemelgloed te veroorzaken.
- Maak de juiste keuze voor de inplanting van het verlichtingstoestel voor het te verlichten object (parking, gevel, terrein, oprit ...);
 - Kies voldoende verlichtingsposities zodat een doelgerichte verlichting mogelijk wordt.
 - Kies de verlichtingspositie zo hoog mogelijk zodat bij voorkeur van boven naar beneden verlicht kan worden, dit beperkt de hemelgloed.
 - Kies geen verlichtingsposities die rechtstreeks op personen zouden instralen, om verblinding te vermijden. Hou hierbij rekening met het verkeer en de ligging van de in- en uitgangen van gebouwen. Indien men rekening houdt met het gezichtsveld van het oog, dient men er rekening mee te houden dat dit ongeveer 20° bedraagt (zie 20°-regel). In dit gezichtsveld dient men immers de lichtsterkte te beperken (typisch 10000 cd, voor relevante waardes zie richtlijn CIE 150:2003).
- Gebruik tijdschakelaars, aanwezigheidsdetectoren en fotocellen om de verlichtingsperiode te beperken
- Gebruik de juiste kleur: wit of blauw licht trekt meer insecten aan. Wit licht draagt ook meer bij tot hemelgloed die met het oog waarneembaar is. Bij de lage luminanties (bv. 1,5 cd/m²) die bij buitenverlichting gebruikt worden, is het kleurwaarnemingsvermogen beperkt. De hoge- of lagedruk natriumlampen met gekleurd geel of oranje licht veroorzaken dit niet
- Zorg voor hoog verlichtingsrendement
- Beperk de verlichtingsperiode

Het lichtplan wordt naargelang het gebiedstype beoordeeld op basis van drie eisen :

A: Bepaling gebiedstype (geen eis)

B: Beperken van hemelgloed

C: Beperken van licht op naburige eigendommen

D: Lichtbeheersysteem om de verlichtingsperiode te beperken

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Aan alle eisen (B, C, D) is voldaan
Beter	Aan 2 van de 3 eisen (B, C, D) is voldaan
Goed	Aan 1 van de 3 eisen (B, C, D) is voldaan

Veiligheidsverlichting en noodverlichting worden buiten beschouwing gehouden.

A: Bepaling gebiedstype

In eerste instantie wordt de gebiedsklasse waaronder het project valt bepaald. Naarmate de lichtintensiteits- niveaus worden vier types van gebieden onderscheiden. Hoe lager het lichtintensiteitsniveau hoe meer de bijkomende verlichting beperkt dient te worden.

GEBIEDSKLASSE	TYPE GEBIED	TYPE VAN VERLICHTING IN GEBIED	VOORBEELD
E1	Natuurgebied	Donker – (quasi) geen kunstlicht	Natuurgebieden
E2	Landelijk gebied	Lage kunstmatige omgevingshelderheid	Industriële, residentiële en landelijke gebieden
E3	Verstedelijkt gebied	Middelmatige kunstmatige omgevingshelderheid	Stedelijke woongebieden met mogelijk industrie
E4	Stadscentrum	Hoge kunstmatige omgevingshelderheid	Stadscentrum met een gemengde residentiële en commerciële functie

B: Beperken van hemelglloed

De waarde om de 'opwaartse lichtstroomverhouding' te meten is de ULR of UFF-waarde. ULR (Upward Light Ratio) is identiek aan UFF (Upward light Flux Fraction) volgens CIE126-1997 Guidelines for minimizing sky glow. Deze waarde staat vermeld op de technische fiches van verlichtingsarmaturen. Per gebiedsklasse is een maximaal toegelaten waarde vastgelegd in onderstaande tabel. Deze waarde mag niet overschreden worden om aan deze eis te voldoen.

GEBIEDSKLASSE	UFF %
E1	0
E2	0-5
E3	0-15
E4	0-25

C: Beperken van licht op naburige eigendommen

De verlichtingssterkte (lux) wordt, bijvoorbeeld met een luxmeter, op de perceelgrens gemeten, ter hoogte van het midden van de naburige gevel. Per gebiedstype zijn in onderstaande tabel maximale verlichtingssterktes weergegeven (volgens de nota CIE 150:2003 'Guide on the limitation of the effects of obstrusive light from outdoor lighting installations'). Deze waardes mogen niet overschreden worden om aan deze eis te voldoen.

GEBIEDSKLASSE	VERLICHTINGSSTERKTE IN HET VERTICALE VLAK	
	DAG	NACHT
E1	2 lux	0 lux
E2	5 lux	1 lux
E3	10 lux	2 lux
E4	25 lux	5 lux

D: Lichtbeheersysteem om de verlichtingsperiode te beperken

De buitenverlichting van het gebouw is aangesloten op een lichtbeheersysteem dat toelaat om de verlichtingsperiode te beperken. Dit kan via tijdschakelaars, aanwezigheidsdetectoren, fotocellen of andere systemen.

OMG 2.2: Beschaduwning van de directe omgeving

Beschaduwning van de directe omgeving kan de zoninval voor naburige eigendommen reduceren. Aan de hand van drie zonneposities wordt de beschaduwning van de naburige gebouwen en publieke groene ruimte in kaart gebracht.

De analyse wordt uitgevoerd voor drie zonneposities:

- Zon in het zuiden: 21 maart 12 uur
- Zon in het zuidoosten: 21 maart 9.30 uur
- Zon in het zuidwesten: 21 maart 14.30 uur

Met een 3D-model of tekening wordt aangetoond dat het project de directe bezonning van naburige gevels maar beperkt afschermt (< 20% voor en na op basis van de drie zonneposities). Daarvoor wordt voor elke bezonde gevel (ook daken) de impact van het project op de drie zonneposities in kaart gebracht. Dezelfde eis geldt voor naburige openbare groene ruimte. Bij afbraak en nieuwbouw wordt het percentage berekend op basis van de situatie na afbraak, bij uitbreiding op basis van de bestaande situatie.

Indien blijkt dat de bezonning van naburige gevels en daken of publieke groene domeinen aanzienlijk beperkt wordt, dan is dit verder met de opdrachtgever en eventueel de stedenbouwkundige dienst te bespreken.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Beschaduwning naburige gebouwen en publieke groene ruimte = 0%
Beter	Beschaduwning naburige gebouwen en publieke groene ruimte < 20% ÉN Geen beschaduwning van dakoppervlaktes van naburige eigendommen
Goed	Beschaduwning naburige gebouwen en publieke groene ruimte < 20%

OMG 2.3: Windhinder

Een regelmatig voorkomend probleem bij hoogbouw is windhinder op voetgangersniveau. Niet enkel bij ingangen maar ook in de ruimere omgeving en pleinen.

Dit criterium kan toegepast worden op:

- Gebouwen hoger dan 30 m (vanaf het gelijkvloers gemeten)
- Gebouwen die beduidend hoger zijn (factor 2) dan het gemiddelde van de aanpalende gebouwen
- Gebouwen in wiens buurt (= straal van 2x de grootste afmeting van het gebouw) een gebouw van > 30 m hoogte staat

Het onderzoek naar het optreden van windhinder kan in een windtunnel of door Computational Fluid Dynamics (CFD) gebeuren. Voor meer complexe situaties geniet de windtunnel de voorkeur. De beoordeling van het windklimaat gebeurt aan de hand van de criteria zoals voorgeschreven in de Nederlandse norm NEN 8100. Er mag nergens rond het gebouw windgevaar optreden.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Kwaliteitsklasse A volgens NEN 8100
Beter	Kwaliteitsklasse B volgens NEN 8100
Goed	Kwaliteitsklasse C volgens NEN 8100

OMG 2.4: Hitte-eilandeffect

Ontwikkelde, stedelijke gebieden warmen sneller op dan natuurlijke omgevingen. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn de absorptie van zonlicht door donkere materialen en de relatief lage windsnelheden. Vegetatie, waterpartijen en zonreflecterend materiaalgebruik kunnen de opwarming van oppervlakten beperken.

De beoordeling gebeurt op basis van de zonreflecterende kwaliteit van de geëxponeerde oppervlaktes, de albedo-waarde. Bij een lage albedo-waarde wordt een groot deel van de zonnestrallen geabsorbeerd, bij een hoge albedo-waarde van een groot deel van de zonnestrallen weerkaatst.

In het rekenblad OMG2 wordt het prestatieniveau bepaald aan de hand van de oppervlaktes van het project en de bijhorende albedo-waarde.

Het rekenblad OMG2 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	Gemiddelde albedo-waarde $\geq 0,66$
Beter	Gemiddelde albedo-waarde $\geq 0,33$
Goed	Gemiddelde albedo-waarde $< 0,33$

3. Bewijsmateriaal

- OMG 2.1 – 2.4: Het programma van eisen duidt hoe het beoogde prestatielevel gehaald zal worden, de integratie en de impact ervan op het ontwerp.

Documentatie:

- OMG 2.1:
 - Verlichtingsplan zoals beschreven in het criterium .
 - Een meting na realisatie van de lux waarden op de perceelgrens gemeten, ter hoogte van het midden van de naburige gevel.
- OMG 2.2: Studie beschaduwning met mogelijkheden tot optimalisatie
- OMG 2.3: Onderzoek windhinder met voorstel windafschermende maatregelen indien nodig
- OMG 2.4: Ingevuld rekenblad OMG2

DEEL III [C]: GEBOUW – profit**LCC 3: Energieverbruik**

Het reduceren van de verbruikskosten voor energie.

1. Criteria

LCC 3.1	Rekenblad LCC3
---------	----------------

2. Eisen/prestatieniveaus

Het energieverbruik, de energiekosten en de CO₂-uitstoot worden berekend met het rekenblad LCC3 op basis van gegevens uit de EPB-berekening. Met het rekenblad worden het energieverbruik, de kosten en de CO₂-uitstoot voor verwarming, koeling, sanitair warm water, hulpenergie en verlichting (enkel bij niet- residentieel) in kaart gebracht.

Op dit ogenblik worden er nog geen prestatieniveaus toegekend omdat vergelijksggetallen ontbreken. Door het verzamelen van deze gegevens zal het op termijn wel mogelijk zijn om te benchmarken. De eis is enkel van toepassing op projecten waarvoor een EPB-berekening moet worden opgemaakt.

Het rekenblad LCC3 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Ingevuld rekenblad LCC3

Het ontwerpteam vult het rekenblad LCC3 in conform de EPB-berekening. Het ontwerpteam analyseert in een beschrijvende nota waar het project goed en minder goed scoort en waarom.

Noot: Het lichtontwerp is energetisch goed als volgende kengetallen bereikt kunnen worden (genormaliseerde vermogensdichtheid DPN):

- maximaal 1,5 W/m² per 100 lux voor kantoren, leslokalen ...
- maximaal 2,5 W/m² per 100 lux voor restaurants

3. Bewijsmateriaal

- Ingevuld rekenblad LCC3, met actualisatie doorheen de verschillende VIPA projectfasen.

TOE 1: Circulair en toekomstgericht ontwerpen

Toekomstige aanpasbaarheid mogelijk maken door flexibiliteit, functieneutraliteit en ontwerp voor demontage.

1. Criteria

TOE 1.1	Checklist toekomstgericht ontwerpen
TOE 1.2	Plan van aanpak circulair en toekomstgericht ontwerpen
TOE 1.3	Demontageplan

2. Eisen/prestatieniveaus**TOE 1.1: Checklist toekomstgericht ontwerpen**

De beoordeling gebeurt aan de hand van de checklist TOE1 Toekomstgericht ontwerpen (inclusief principeplannen). De checklist TOE1 omvat aandachtspunten die belangrijk zijn om gebouwen voor de toekomst te ontwerpen:

- de aanpasbaarheid op korte, middellange en lange termijn
- het gebouw ontwerpen als toekomstige grondstoffenbank, met oog voor demontage

De aanbevelingen zijn onder andere gebaseerd op de ontwerprichtlijnen Veranderingsgericht bouwen (OVAM, 2015) en de 10 principles of design for disassembly (Brad & Ciurimoli, 2005).

De checklist TOE1 wordt ter beschikking gesteld door het VIPA.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Uitstekend	≥ 90% score op de checklist Toekomstgericht ontwerpen
Beter	≥ 75% score op de checklist Toekomstgericht ontwerpen
Goed	≥ 50% score op de checklist Toekomstgericht ontwerpen

TOE 1.2: Plan van aanpak circulair en toekomstgericht ontwerpen

Het ontwerpteam levert naast het ontwerp een plan van aanpak waaruit blijkt hoe tijdens het ontwerpproces en daarna omgegaan wordt met circulair en toekomstgericht ontwerpen. Het plan van aanpak gaat uitgebreid in op de mogelijkheden en kansen van circulair en toekomstgericht bouwen in het project. Het project wordt grondig geanalyseerd en mogelijke beperkingen aangehaald. Het is een projectspecifieke vertaling van de principes van circulair bouwen naar het project, geen algemene uitleg over circulair bouwen.

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Het plan van aanpak gaat uitgebreid in hoe in het voorliggend ontwerp de principes van circulair en toekomstgericht ontwerpen omgezet zijn/ zullen worden.

TOE 1.3: Demontageplan

Dit demontageplan vormt de basis voor latere demontage- en sloopwerken. Het is een momentopname en kan daarom geen rekening houden met bijvoorbeeld toekomstige ontwikkelingen omtrent recycling.

Het demontageplan omvat drie belangrijke onderdelen (zie ook checklist TOE1 tabblad demontageplan):

- Het principe en concept over hoe het gebouw ontworpen is (met oog op demontage)
- Inventaris van alle materialen, hun hoeveelheden, hun potentieel qua hergebruik of recyclage (idealiter op basis van het materialenpaspoort)
- Volgorde van de afbraakwerken, noodzaak aan speciale technieken, risico's

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Opmaak demontageplan met de drie onderdelen: <ul style="list-style-type: none"> • Concept en principe van het gebouw • Inventaris van alle materialen • Volgorde afbraakwerken, technieken, methoden, risico's

3. Bewijsmateriaal

- TOE 1.1: Inge vulde checklist TOE1
- TOE 1.2: Plan van aanpak met een uitgebreid onderzoek naar de mogelijkheden hoe circulair en toekomstgericht bouwen in dit project gerealiseerd kan worden, de integratie en de impact ervan op het ontwerp.
- TOE 1.3: Demontageplan (tenminste op globaal niveau)

Documentatie:

- TOE 1.1: Principeplannen van het flexibele bouwconcept. De principeplannen bevatten volgende informatie:
 - Vrije hoogte: aan te duiden in de snedes. Leidingentracés dienen ook aangeduid te worden.
 - Schachten, horizontale installatieruimtes en technische ruimtes: minstens 15% marge in de schachten, installatieruimtes en technische lokalen voorzien.
 - Op eenvoudige plannen dient het volgende aangeduid te worden om de draagstructuur, overspanning en aanpasbaarheid van de primaire structuur te beoordelen:
 - Draagstructuur en dragende delen
 - Niet dragende gevel, wanden, ...
 - Circulatiestructuur van een gebouw: trappen, liften
 - Toegankelijkheid van een site/ gebouw: toegangen, wegen
 - Basisconcept ventilatie
 - Brandcompartimentering
 - Schachten
 - Technische ruimtes
 - Secundaire structuur: Detailsnede schaal 1:20 om de scheiding van de primaire en secundaire structuur aan te tonen. Principetekeningen technische systemen (zonering, productie en verdeling van ventilatie, verwarming, koeling) en verlichting (zonering).

TOE 2: Gebruik door derden en multifunctionaliteit

De mogelijkheid voorzien om gebouwen en hun omgeving zoveel mogelijk open te stellen voor derden. Slim samen gebruiken, in tijd en ruimte.

1. Criteria

TOE 2.1	In welke mate is het project multifunctioneel en/of toegankelijk voor derden?
---------	---

2. Eisen/prestatieniveaus

De beoordeling gebeurt op basis van zeven indicatoren, die de graad van openstellen voor derden, het gebruik door derden, of het multifunctioneel opzetten van een project in kaart brengen. Aan alle eisen dient voldaan te worden:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	<ul style="list-style-type: none"> - Min. 2 van de indicatoren worden in het project gerealiseerd. - De plannen zijn aangepast aan het gebruik door derden en/of multifunctioneel gebruik. - Het multifunctioneel gebruik/gebruik door derden maakt deel uit van de visie en is gegarandeerd voor langere termijn.

- In welke mate is het gebouw toegankelijk voor derden?

A	Is de omgevingsaanleg toegankelijk voor derden?	JA / NEE
B	Zijn er ruimtes of functies in het gebouw die vrij publiek toegankelijk zijn voor derden, zoals een bibliotheek, cafetaria, sporthal?(Niet bedoeld hier: in te huren auditoria, leslokalen...)	JA / NEE
C	Is het voor derden mogelijk om ruimten zoals leslokalen, auditoria ... in het gebouw tijdelijk in te huren voor events, seminaries enzoverder?	JA / NEE
D	Zijn er eenheden die op lange termijn ingehuurd of gebruikt kunnen worden door derden, zoals een winkel, repaircafé, een muziekacademie die leslokalen buiten de schooluren inhuurt (brede school)...	JA / NEE
E	Zijn deze eenheden verschillend van aard zodat er een brede mix aan geïnteresseerden aangesproken wordt?	JA / NEE

- In welke mate is het project een gedeeld project tussen verschillende actoren en wordt een multi-inzetbaar gebruik van de ruimten voorzien?

F	Wordt het multifunctionele gebouw gerealiseerd door verschillende actoren samen?	JA / NEE
G	Zijn er functionele ruimten die gedeeld worden door verschillende actoren? Het kan ook gaan om het gedeeld gebruik van een functionele buitenruimte.	JA / NEE

* met functionele ruimten of buitenruimten worden uitgesloten: louter technische of logistieke ruimten zoals technische ruimten, bergingen, parkings etc.

Essentieel voor gebruik door derden en het multifunctioneel gebruik van ruimten is het beheer ervan: fysieke afbakening van bepaalde zones, beheer van de toegangen incl. sleutels/badge, afrekening van de kosten voor gebruik, gebruiksreglement, waarborging van de veiligheid en duidelijke beheersprocedures. In samenspraak met de opdrachtgever/toekomstige gebruiker wordt dit tijdens het ontwerpproces uitgewerkt en maakt deel uit van de bewijsvoering.

3. Bewijsmateriaal

- Het programma van eisen schetst het concept betreffende gebruik door derden of multifunctionaliteit onderbouwd met schematische aanduiding op plannen. Hierbij worden aspecten als oppervlakteverdeling, toegangen, afsluitbaarheid, opdeelbaarheid ... toegelicht.

Documentatie:

- Nota met afspraken rond het praktische beheer ervan (veiligheid, fysieke afbakening, sleutel/badgebeheer, enz.) of een samenwerkingsovereenkomst die deze beheersaspecten behandelt.

BEH 1: Energiemonitoring

Het uitrusten met de nodige voorzieningen om het energieverbruik te registreren, analyseren en indien nodig bij te sturen en te optimaliseren.

1. Criteria

BEH 1.1	Basis energiemonitoring
BEH 1.2	Update energiemonitoring
BEH 1.3	Submetering van de grootste verbruikers, gebruikers en zones
BEH 1.4	Basis kwaliteitsopvolging
BEH 1.5	Opleiding in functie van beheer
BEH 1.6	Visualisatietool

2. Eisen/prestatieniveaus**BEH 1.1: Basis energiemonitoring**

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Er zijn telemetrische meters op de hoofdnutsaansluitingen met de mogelijkheid tot aansluiting op een centraal energiemonitoringsstelsel.

De verplichte submetering conform de EPB-wetgeving in Vlaanderen respectievelijk Brussel is van toepassing.

BEH 1.2: Update energiemonitoring

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	Er zijn telemetrische meters inclusief dataloggers en bekabeling op de hoofdnutsaansluitingen. De energiemeters moeten continu uitleesbaar zijn en aangesloten op een energiemonitorings- of gebouwbeheersstelsel waarbij elke meter gelabeld is.

BEH 1.3: Submetering van de grootste verbruikers, gebruikers en zones

De ontwerper analyseert in samenspraak met de opdrachtgever welke submetering voor deze opdracht aan te raden is. Dit kan gaan over verschillende gebruikers of zones van een gebouw, of over de grootste energieverbruikers zoals ruimteverwarming, koeling, ventilatie, verlichting, enzovoort. Er dient rekening gehouden te worden met het feit dat er in de toekomst verschuivingen kunnen plaatsvinden: meer, minder of andere gebruikers, wijzigende verdeling van het gebouw, ...

Het ontwerpteam kan een gemotiveerde aanbeveling geven op basis van een technische en financiële analyse. Hierin worden ook de relevante subcategorieën vermeld (verlichting, HVAC, liften, datalokalen, enz.), op welke manier de meetdata (minstens per kwartier) gemonitord zal worden en de integratie in het overkoepelende stelsel.

Voor gebouwen met een oppervlakte $\geq 1.000 \text{ m}^2$:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	<ul style="list-style-type: none"> - Er wordt minstens voorzien in monitoring van het energieverbruik per energiedrager voor de volgende energiestromen: productie van sanitair warm water, verwarming, koeling, hulpenergieverbruik van ventilatoren, keuken en liften. <p>EN</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er wordt voorzien in monitoring van het aandeel hernieuwbare energie.

Voor gebouwen met een oppervlakte $< 1.000 \text{ m}^2$:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	<ul style="list-style-type: none"> - Een analyse is uitgevoerd over de aangewezen submetering. In samenspraak met de opdrachtgever wordt beslist welke submetering relevant is voor toekomstig gebruik.

BEH 1.4: Basis kwaliteitsopvolging

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	<ul style="list-style-type: none"> - In de bestekken wordt in een monitoring van gebouw en technieken voorzien gedurende 24 maanden na de voorlopige oplevering. <p>EN</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eén persoon wordt aangewezen als verantwoordelijke voor de opvolging van de monitoring van gebouw en technieken.

BEH 1.5: Opleiding in functie van beheer

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	<ul style="list-style-type: none"> - Een opleidingspakket voor de gebouwbeheerders over de werking van het gebouw en het onderhoud van de installaties is opgenomen in het aanbestedingspakket van de werken. <p>EN</p> <ul style="list-style-type: none"> - De interne kennisoverdracht inzake gebouwbeheer is gegarandeerd doordat de noodzakelijke informatiepakketten beschikbaar zijn gesteld.

BEH 1.6: Visualisatietool

Voor een project vanaf 1000m² geldt:

PRESTATIENIVEAU	EIS
Voldaan	<ul style="list-style-type: none">- Een overzicht van het maandelijks water- en energieverbruik (of energieproductie) per energiedrager is beschikbaar voor het publiek. Daarnaast wordt duidelijk aangegeven welk aandeel van het verbruik door hernieuwbare energie wordt opgewekt. Een visualisatietool geeft de actuele toestand, alsook een samenvatting op maand- en jaarbasis weer. Het verbruik van regenwater wordt mee opgenomen en er wordt aangegeven hoeveel drinkwater hiermee bespaard werd.

3. Bewijsmateriaal

- BEH 1.1 t.e.m. BEH 1.5: het programma van eisen bekrachtigt het voldoen aan de criteria.
- BEH 1.4: de persoon aangewezen voor de opvolging van de monitoring van gebouw en technieken wordt opgenomen in het VIPA aanvraagdossier.
- BEH 1.6: Bewijs dat een visualisatietool beschikbaar is bij VIPA-eindevaluatie.

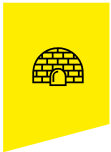
DEEL IV: Fiches Keep it warm, Keep it cool en Turn off the Light

GRO

/ KEEP IT WARM

“Orientation is 80
percent of passive
solar design.”

Doug Balcomb

/ DOEL

Een performant geïsoleerd gebouw verbruikt minder energie en creëert een hoger comfort binnen. Anderzijds kunnen passieve zonnewinsten voor een groot deel bijdragen aan de verwarming van een gebouw.

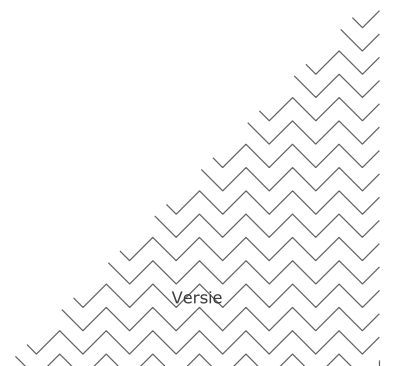
/ STRATEGIE

Een performante gebouwschil en het gebruik van directe en/of indirecte zonnewinsten vormen dé methodes bij uitstek om warmteverliezen te reduceren en te genieten van passieve zonnewinsten op basis van gratis zonne-energie.

Om deze methodes te realiseren, is het belangrijk om de site en haar potentieel nauwkeurig te analyseren. Ook dient bepaald te worden welke ruimtes wanneer welke temperaturen (en lichtinval) nodig hebben.

1. Warmteverliezen reduceren

- Voorkom transmissieverliezen door een performante gebouwschil.
- Bekom een goede compactheid door een goede verhouding gevelschil t.o.v. volume.
- Beperk infiltratieverliezen met een goede luchtdichtheid.
- Beperk koudebruggen.
- Hou rekening met de bescherming tegen koude winden.
- Voorzie de inkom van een sas.
- Pas thermische zonering toe om warmteverliezen te bufferen en bijvoorbeeld van de koelere noordkant te profiteren.
- Voorzie toegangen aan de windluwe zijde.
- Beperk ventilatieverliezen.
- Optimaliseer de oriëntatie in functie van solaire warmtewinsten in de winter.

2. Passieve zonnewinsten

De drie meest voorkomende principes van passieve zonnestystemen zijn:

DIRECTE ZONNEWINSTEN

Zonnewinsten door transparante delen.

Essentieel bij alle beglazingen is de afweging van de oriëntatie, de vorm en grootte, de hellingsgraad van de beglazing, de beschaduwing, de glassoort en de aanwezigheid van eventuele reflectoren.

INDIRECTE ZONNEWINSTEN

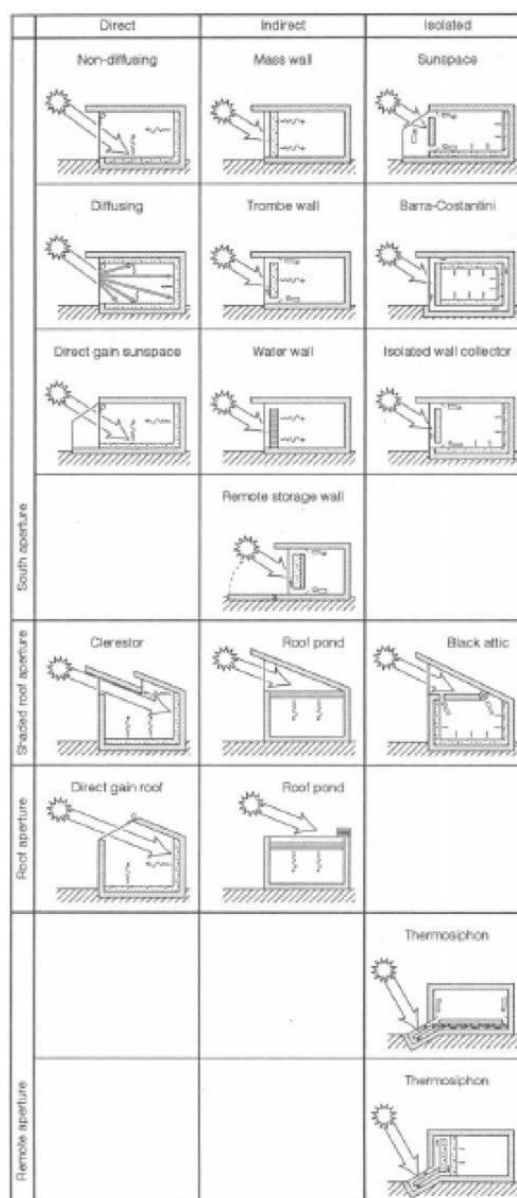
Zonnewinsten zonder lichtinval. Bijvoorbeeld te bekomen met trombe-muren: muren met een hoge thermische massa, gelegen op het zuiden achter een glazen gevel. In deze muren zitten circulatiegaten waaruit 's nachts verwarmde lucht komt die overdag in de muren werd opgeslagen.

Ook *phase changing material (PCM)* vormt een interessante optie.

COMBINATIE VAN DIRECTE EN INDIRECTE ZONNEWINSTEN

Isolatiesystemen zoals serres en atriums combineren de eerste twee principes van directe en indirecte zonnewinsten. Bovendien bieden ze een bijkomende attractieve ruimte. De hier opgeslagen warmte kan gebruikt worden om de aanpalende ruimtes te verwarmen.

Let op! Vele maatregelen voor de koude periode kunnen nadelig blijken voor de daglichttoetreding en het comfort in de zomer.

bron: European Passive Solar Handbook

GRO

/ KEEP IT COOL

“Zomer: de periode waarin het te warm is om te doen waarvoor het in de winter te koud was.”

Marc Twain

/ DOEL

Een goed doordacht gebouw dat in de warme periode de zon buiten houdt en slimme passieve koelingsstrategieën toepast, verbruikt minder energie en zorgt voor een aangenaam binnenklimaat.

/ STRATEGIE

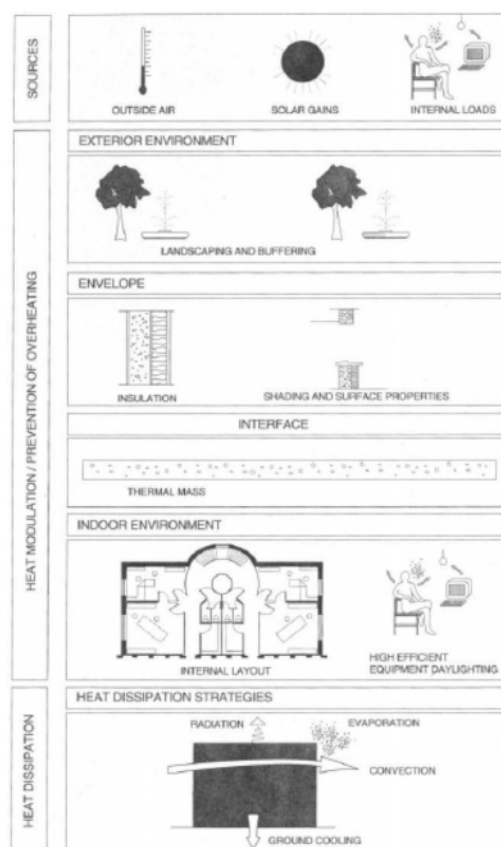
De belangrijkste warmtebron is de zon. Deze troef in de winter kan in de zomer en in de tussenseizoenen tot oververhitting leiden.

Interne warmtebronnen zijn elektrische en elektronische apparatuur, verlichting en de gebruikers.

Koeling is een gelaagd proces dat onlosmakelijk verbonden is met het ontwerp van het gebouw, de inplanting ervan en het voorspelde gebruik.

Passieve koeltechnieken worden sterk bepaald door het klimaat en de dagelijkse energieveranderingen op de aarde. Aan de andere kant zijn de comfortverwachtingen en het aanpassingsvermogen van de gebruiker essentieel om de juiste soort koeling te kiezen.

Het microklimaat rond een gebouw of site kan de comfortsituatie verbeteren en de koellasten verlagen. Bescherming tegen de zon, gebruik van windstromen, evaporatie van water of evapotranspiratie van planten, zijn hier enkele voorbeelden van.

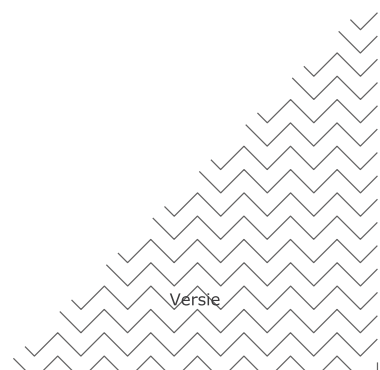
bron: European Passive Solar Handbook

1. Beperken van directe zonne-instraling en contact met opgewarmde lucht

- Grondige analyse van zontoetreding, site en omgeving
- Optimalisatie van inplanting en microklimaat:
 - beschaduwing van opake en transparante gebouwschil door vegetatie of omliggende gebouwen
 - afvoer van warmte door lokale winden
 - gebruik van het natuurlijke koeffect van water
 - schouweffecten gebruiken
 - verlaging van de grondtemperatuur met behulp van vegetatie zoals gras - dit houdt de grondtemperatuur lager dan asfalt
 - verlaging van temperaturen door de aanwezigheid van veel vegetatie die zorgt voor evapotranspiratie
 - betere dwarsventilatie door windbrekers die de drukdifferentie beïnvloeden
- Optimalisatie grootte en oriëntatie van de openingen, met een balans tussen solaire warmtewinsten, daglichttoetreding en voorkomen van oververhitting
- Aanpassing gebouwworm (belangrijk i.f.v. windchanneling, luchtstromen en daglicht)
- Verhoging compactheid voor de beperking van de geëxponeerde oppervlaktes
- Inschakeling van tussenruimtes zoals loggia's, patio's, atriums, terrassen en serres die vaak een eigen microklimaat creëren (wind, bezonning, temperatuur ...)
- Buitenafwerking (materiaal en kleur: hoe hoger het weerkaatsingsvermogen hoe beter)
- Installatie vaste en/of mobiele zonnewering (mag passieve warmtewinsten in de winter en daglichttoetreding niet tegenhouden)
- Keuze gepaste beglazing

2. Ongewenste warmte in de gebouwschil controleren en reduceren

- Thermische inertie: zware constructies bufferen de warmte/koelte en kunnen temperatuurstijgingen afzwakken
- Opbouw gebouwschil: beperk het transport van warmte die door de gevel geabsorbeerd wordt naar binnen, door materialen met hoge thermische capaciteit op de geëxponeerde oppervlakten.
- Goede luchtdichtheid: beperkt in de zomer de infiltratie van warmere buitenlucht

3. Interne warmtewinsten reduceren

- Minimalisatie warmtewinsten uit kunstverlichting
- Verlaging warmtewinsten uit elektrische apparatuur, installeren hoog efficiënte apparatuur
- Beperking hoeveelheid apparatuur
- Clustering apparatuur met hoge warmteafgifte, gescheiden van warmtegevoelige zones

4. Passieve koelmogelijkheden

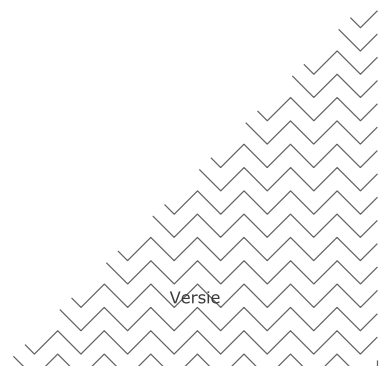
- Gebruik koelpotentieel van de omgeving: water, grond, wind, vegetatie
- Natuurlijke ventilatie: ventilatielucht moet koeler dan binnenlucht zijn. Maar zelfs een luchtstroom langs de huid produceert een koeleffect. Voorgekoelde lucht, bijvoorbeeld door een aardwarmtewisselaar is aanzienlijk koeler.
- Afvoer overbodige warmte via passieve ventilatiestrategieën zoals nachtkoeling of free-cooling
- Gebouwdelen die de grond raken zijn doorgaans koeler omwille van de bijna gelijkblijvende temperatuur van de grond
- Evaporatieve koeling
Kan zowel passief (bv. groendak) alsook mechanisch via de ventilatie-unit (adiabatische koeling)
- Radiatieve koeling
- Interne zonering in functie van dwarsventilatie
- Thermische zonering binnen het gebouw naargelang functies en oriëntatie

5. Regelsystemen

Het ligt in de natuur van passieve systemen dat op ongewenste momenten pieken of dalen kunnen voorkomen. Een goede werking van passieve systemen vereist een goede afstemming met de aanvullende actieve technieken.

De regelsystemen moeten de passieve zonnwinsten, verwarming en koeling, ventilatie en daglichttoetreding zo sturen dat het energieverbruik minimaal is bij een doorgaans aangenaam thermisch en visueel comfort.

Let op! Veel van de maatregelen om koeling te beperken of vermijden kunnen negatief zijn voor de daglichttoetreding of zonnwinsten in de koude periode.

GRO

TURN OFF THE LIGHT

“Daylight reveals color.
Artificial light drains it.”

Helena Rubinstein

/ DOEL

Daglicht heeft in tegenstelling tot kunstlicht een breed en uitgebalanceerd kleurenspectrum. Het varieert in intensiteit volgens het seizoen en het tijdstip van de dag. Daglicht is niet per se beter dan kunstlicht als het gaat om het uitvoeren van activiteiten. Wel heeft daglicht duidelijke voordelen wat betreft allerlei fysiologische processen en de algehele gezondheid. Daglicht biedt mensen bovendien een gevoel van tijd en plaats en voorkomt het gevoel van desoriëntatie.

Licht beïnvloedt het functioneren en de gezondheid. Denk maar aan onze biologische klok (slaap-waakritme), de hormoonproductie (bijvoorbeeld melatonine en cortisol), of fysiologische processen zoals de opname van vitamine D. Bovendien heeft licht invloed op de stemming en perceptie van de mens.

/ STRATEGIE

1. Behoeftes analyseren

- Wat is de behoefte aan daglicht voor dit project en de specifieke gebruiker – op vlak van tijd, soort licht (noord vs. zuid) en functionaliteit?
- Welke ruimtes hebben veel daglicht nodig en liggen bij voorkeur aan de best natuurlijk verlichte zones (eerste daglichtzone). Ruimtes die met minder daglicht toekomen mogen in de 2^e daglichtzone.
- Sta even stil bij de psychologische aspecten van daglicht: de invloed van het uitzicht, de waarneming van het weer en het tijdstip van de dag, het kunnen waarnemen met een comfortabele helderheid. Mensen geven de voorkeur aan natuurlijk daglicht en tolereren een grotere breedte van lichtcondities zolang het gaat om natuurlijke lichtbronnen.

2. Daglichttoetreding maximaliseren en optimaliseren

- Optimalisatie van de grootte en vorm van de openingen: het zichtveld bevindt zich tussen 0,70 m en 2,1 m bij een raam. De zone boven 2,10 m is vooral voor de daglichttoetreding van belang. De zone lager dan 0,70 m heeft nauwelijks invloed op de daglichttoetreding.
- Hoge ramen tot aan het plafond
- Oriëntatie van de openingen
- Atriums die de lichtinval kunnen bevorderen
- Hou rekening met mogelijke zonwering die de daglichttoetreding belemmert
- Keuze glasoort: hou rekening met de g-factor en het kleurenspectrum

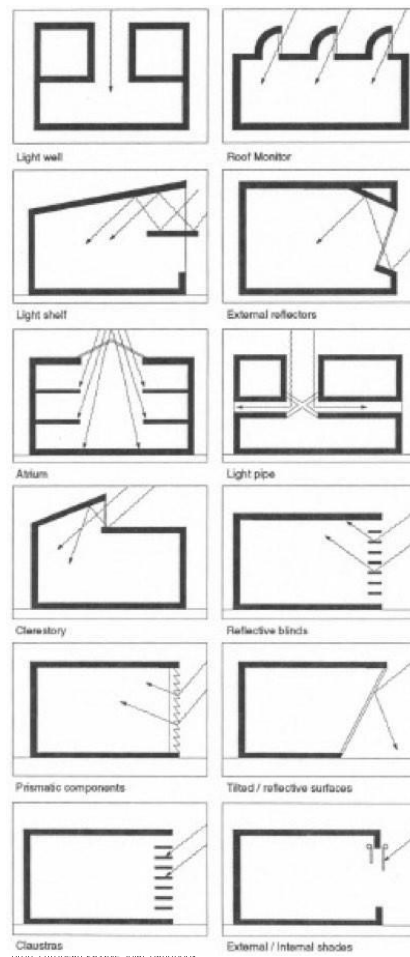
- Gebruik van lichte kleuren voor interieur en reflecterende buitenoppervlaktes om meer gelijkmatig licht te bekomen
- Hou rekening met beschaduwing door vegetatie of bebouwing bij de inplanting

3. Controle van de lichtinval

- Daglichtsystemen om daglicht te sturen en diffuus te spreiden
- Gebruik van lightshelves, witte vensterbanken en lichte dagkanten ... om het licht dieper in de ruimte te krijgen
- Bovenlichten of sheddaken
- Externe reflectoren
- Atriums en patio's
- Light pipes
- Reflecterende jaloezieën
- Prismatische componenten
- Tilted/reflectieve components
- Binnen of buitenzonwering
- Automatische sturing en regelsystemen om daglichttoetreding, zonnewinsten en verblinding te beheersen

4. Afstemming natuurlijk daglicht – kunstverlichting

- Afstemming aanvullende kunstverlichting op de daglichttoetreding door zonering, sturing en controle
- Analyse van de daglichtautonomie

5. Verblinding voorkomen

- Vermijden onaangename contrasten veroorzaakt door donkere raamkaders of donkere aanpalende vlakken rond openingen
- Vermijden (zicht op) metalen oppervlaktes die tot verblinding kunnen leiden
- Bescherming werkplekken voor verblinding

Let op! Alle maatregelen voor meer daglicht leiden tot hogere solaire zonwinsten en veroorzaken mogelijk verblinding. Oververhitting kan worden voorkomen door een goede inplanting en de juiste afmetingen van de ramen, evenals een doordachte zonwering.

Deel V: BIN 1 eisentabellen

Bron: GRO versie 2020.

BIN 1.1:

Luchtgeluidisolatie D_n (dB)

Zendlokaal ↓	Individueel kantoor	Open kantoor/landchap	Vergaderzaal, gesprekslokaal	Leslokaal	Auditorium	Sportzaal	Polyvalente ruimte	Residentieel: woonkamer, slaapkamer	Rusthuiskamer, hotelkamer, kamer internaat	Ziekenhuiskamer	Therapie ruimte, dokterspost, verplegerspost	Kleuterklas	Muziekklas	Wetenschapsklassen, kunstklassen, technologieklassen	Dansstudio's	Voordrachtstudio's	Bibliotheek	Gang, circulatie, atrium	Onthaal, atrium met overlegfunctie	Restaurant, cafeteria, refter	Koffiehoek, pauzeruimte	Sanitair, kleedruimte	Keuken	Technische ruimten	Ateliers	Binnenspeelplaats	Zwembaden			
Individueel kantoor	40	40	44	44	48	40	44	53	48	44	44	44	44	*	40	40	48	40												
Open kantooromgeving	40	40	44	44	48	40	44	53	48	44	44	44	44	*	40	40	48	40												
Vergaderzaal, gesprekslokaal	44	44	48	48	52	*	48	53	52	48	48	48	*	44	*	52	44													
Leslokaal	40	40	44	44	48		44	53	48	44	44	44	44	*	40	*	48	40												
Auditorium	**	**	44	44	48	*	**	53	48	44	44	**	**	*	**	*	48	**												
Sportzaal	44	44	48	56	52	32	48	53	52	48	48	48	56	56	44	44	52	44												
Polyvalente ruimte	48	48	52	52	56	48	52	57	56	52	52	52	56	60	48	48	56	48												
Residentieel: woonkamer, slaapkamer	*	*	*	*	*	*	*	53***	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*											
Rusthuiskamer, hotelkamer, kamer internaat	*	*	44	44	48	*	*	53	48	44	44	*	*	*	*	*	48	*												
Ziekenhuiskamer	40	40	44	44	48	*	44	53	48	44	44	44	*	40	*	48	40													
Therapie ruimte, dokterspost, verplegerspost	44	44	48	48	52	*	48	57	52	48	48	48	*	44	*	52	44													
Kleuterklas	48	48	52	52	56	48	52	57	56	52	52	52	52	48	48	48	56	48												
Muziekklas	52	52	56	56	60	52	56	**	**	56	56	52	52	52	52	52	60	52												
Wetenschapsklassen, kunstklassen, technologieklassen	44	44	48	48	52	44	48	57	52	48	48	48	*	40	40	48	40													
Dansstudio's	44	44	48	48	52	44	48	53	52	48	48	48	48	48	44	44	52	44												
Voordrachtstudio's	44	44	48	48	52	*	48	53	52	48	48	48	*	44	*	48	44													
Bibliotheek	48	48	52	52	56	*	52	57	56	52	52	52	*	48	*	56	48													
Gang, circulatie, atrium	40	40	44	44	48	40	44	53	48	44	44	44	44	*	40	40	48	40												
Onthaal, atrium met overlegfunctie	44	44	48	48	52	44	48	57	52	48	48	48	48	44	44	52	44													
Restaurant, cafeteria, refter	48	48	52	52	56	48	52	57	56	52	52	52	52	48	48	56	48													
Koffiehoek, pauzeruimte	44	44	48	48	52	44	48	53	52	48	48	48	48	44	44	52	44													
Sanitair, kleedruimte	44	44	48	48	52	44	48	57	52	48	48	48	*	44	44	52	44													
Keuken	48	48	52	52	56	48	52	57	56	52	52	52	52	48	48	56	48													
Technische ruimten	52	52	56	56	60	52	56	**	**	56	56	56	56	52	52	60	52													
Ateliers	56	56	60	60	64	56	60	**	**	60	60	60	60	56	56	64	56													
Binnenspeelplaats	52	52	56	56	60	52	56	**	**	56	56	52	56	52	52	60	52													
Zwembaden	56	56	60	60	64	56	60	**	**	60	60	60	60	56	56	64	56													
	44	44	48	48	52	44	48	53	52	48	48	48	48	44	44	52	44													
	48	48	52	52	56	48	52	57	56	52	52	52	52	48	48	56	48													

Afwijkingen / Legende

Algemene afwijkingen	-4 dB indien een deur in scheidingwand -8 dB indien deur in scheidingwand vanuit circulatie
Bijzondere afwijkingen	*** Tussen slaapkamer, woonkamer, keuken of badkamer als zenderuimte en slaapkamer van dezelfde wooneenheid als ontvangeruimte geldt 34 en 42 dB voor normaal respectievelijk verhoogd comfort. Uitzondering is als een badkamer duidelijk toebehoort aan de slaapkamer. ** In samspraak met de opdrachtgever te bespreken i.f.v. geluidsproductie van de specifieke lokalen.
Legende	Waarde is volgens de normering maar afwijkend van de classificatie. De norm primeert in dit geval. Bovenste getal: normaal comfort Onderste getal: verhoogd comfort

BIN 1.2:

Contactgeluidisolatie L_n (voor residentieel: $L_{nT,w}$) (dB)

Zendlokaal ↓	Individueel kantoor	Open kantoor/indischip	Vergaderzaal, gesprekslokaal	Leslokaal	Auditorium	Sportzaal	Polyvalente ruimte	Residentieel: woonkamer, slaapkamer	Rusthuiskamer, hotelkamer, kamer intermaat	Ziekenhuiskamer	Therapie ruimte, dokterspost, verplegerspost	kleuterklas	Muziekklas	Wetenschapsklassen, kunstklassen, technologieklassen	Dansstudio's	Voordrachtsstudio's	Bibliotheek
Individueel kantoor	60	60	55	55	50	60	55	54	50	55	55	55	55	60	60	50	60
Open kantooromgeving	55	55	50	50	45	55	50	50	45	50	50	50	50	55	55	45	55
Vergaderzaal, gesprekslokaal	60	60	55	55	50	60	55	54	50	55	55	55	55	60	60	50	60
Leslokaal	60	60	55	60	50	65	55	54	50	55	55	60	55	60	60	50	60
Auditorium	65	65	60	60	55	65	60	54	55	60	60	60	60	65	65	55	65
Sportzaal	50	50	45	45	40	60	45	**	**	45	45	45	45	50	50	40	50
Polyvalente ruimte	55	55	50	50	45	55	50	45	45	50	50	50	50	55	55	45	55
Residentieel: woonkamer, slaapkamer	60	60	55	55	50	60	55	54	50	55	55	55	55	60	60	50	60
Rusthuiskamer, hotelkamer, kamer intermaat	60	60	55	55	50	60	55	54	50	55	55	55	55	60	60	50	60
Ziekenhuiskamer	60	60	55	55	50	60	55	54	50	55	55	55	55	60	60	50	60
Therapie ruimte, dokterspost, verplegerspost	60	60	55	55	50	60	55	54	50	55	55	55	55	60	60	50	60
Kleuterklas	55	55	50	55	45	65	50	**	**	50	50	55	50	55	55	45	55
Muziekklas	50	50	45	50	40	60	45	**	**	45	45	45	50	50	50	40	50
Wetenschapsklassen, kunstklassen, technologieklassen	60	60	55	55	50	60	55	54	50	55	55	55	55	60	60	50	60
Dansstudio's	55	55	50	50	45	55	50	40	40	45	45	45	45	50	50	45	55
Voordrachtsstudio's	45	45	40	40	35	45	40	35	35	40	40	40	40	45	45	35	45
Bibliotheek	55	55	50	50	45	55	50	50	45	50	50	50	50	55	55	45	55
Gang, circulatie, atrium	60	60	55	60	50	65	55	54	50	55	55	60	55	60	60	50	60
Onthaal, atrium met overlegfunctie	55	55	50	55	45	60	50	50	45	50	50	50	50	55	55	45	55
Restaurant, cafeteria, refter	55	55	50	50	45	55	50	45	45	50	50	50	50	55	55	45	55
Koffiehoek, pauzeruimte	50	50	45	45	40	50	45	40	40	45	45	45	45	50	50	40	50
Sanitair, kleedruimte	60	60	55	55	50	60	55	54	50	55	55	55	55	60	60	50	60
Keuken	55	55	50	50	45	55	50	50	45	50	50	50	50	55	55	45	55
Technische ruimten	50	50	45	45	40	60	45	**	**	45	45	45	45	50	50	40	50
Ateliers	45	45	40	40	35	55	40	**	**	40	40	40	40	45	45	35	45
Binnenspeelplaats	50	50	45	45	40	60	45	40	40	45	45	45	45	50	50	40	50
Zwembaden	65	65	60	60	55	65	60	54	55	60	60	60	60	65	65	55	65
Zwembaden	60	60	55	55	50	60	55	50	50	55	55	55	55	60	60	50	60

Afwijkingen / Legende
 Bijzondere afwijkingen ** In samenspraak met de opdrachtgever te bespreken i.f.v. geluidsproductie van de specifieke lokalen.
 Legende Waarde is volgens de normering maar afwijkend van de classificatie. De norm primeert in dit geval.
 Bovenste getal: normaal comfort
 Onderste getal: verhoogd comfort

BIN 1.3:

Gevelgeluidisolatie $L_{Aeq,nT,30'}$ (dB)

Ontvangruimte	Normaal comfort	Verhoogd comfort
Individuele kantoren	40	35
Open kantooromgeving	42	37
Vergaderzaal	37	32
Leslokaal	35	30
Auditorium	35	30
Gang, circulatie, atrium	45	40
Onthaal, atrium met overlegfunctie	42	37
Refter, cafetaria, restaurant	42	37
Koffiehoek, pauzeruimte	40	35
Sanitair, kleedruimte	42	37
Sportzaal	40	35
Polyvalente ruimte	37	32
Keuken	45	40
Residentieel: woonkamer	30	27
Residentieel: slaapkamer	27	25
Rusthuiskamer, hotelkamer, kamer internaat	27	25
Ziekenhuiskamer	30	27
Therapieruimte, dokterspost, verplegerspost	35	30
Kleuterklas	35	30
Muziekklas	35	30
Ateliers	40	35
Wetenschapsklassen, kunstklassen, technologieklasse	40	35
Dansstudio's	40	35
Voordrachtstudio's	30	25
Bibliotheek	35	30
Binnenspeelplaats	45	40
Zwembaden	45	40

BIN 1.4:

Installatielawaai

Continue installatiegeluid $L_{Aeq,NT}$ (dB)

Ruimte	Normaal comfort	Verhoogd comfort
Individuele kantoren	40	35
Open kantooromgeving	42	37
Vergaderzaal	37	32
Leslokaal	35	30
Auditorium	35	30
Gang, circulatie, atrium	45	40
Onthaal, atrium met overlegfunctie	42	37
Refter, cafetaria, restaurant	42	37
Koffiehoek, pauzeruimte	40	35
Sanitair, kleedruimte	42	37
Sportzaal	40	35
Polyvalente ruimte	37	32
Keuken	45	40
Residentieel: woonkamer	30	27
Residentieel: slaapkamer	27	25
Rusthuiskamer, hotelkamer, kamer internaat	27	25
Ziekenhuiskamer	30	27
Therapieruimte, dokterspost, verplegerspost	35	30
Kleuterklas	35	30
Muziekklas	35	30
Ateliers	40	35
Wetenschapsklassen, kunstklassen, technologieklassen	40	35
Dansstudio's	40	35
Voordrachtstudio's	30	25
Bibliotheek	35	30
Binnenspeelplaats	45	40
Zwembaden	45	40

Eisen incidenteel installatiegeluid $L_{A_{slow,max}} - L_{Aeq}$ (dB)

Ruimte	Normaal comfort	Verhoogd comfort
Individuele kantoren	8	4
Open kantooromgeving	8	4
Vergaderzalen, gevoelige gesprekslokalen	6	3
Leslokaal	6	3
Auditorium	6	3
Gang, circulatie, atrium	8	4
Onthaal, atrium met overlegfunctie	8	4
Restaurant, cafetaria, refter	8	4
Koffiehoek, pauzeruimte	8	4
Sanitair, kleedruimtes	8	4
Sportzaal	8	4
Polyvante ruimte	6	3
Keuken	8	4
Residentieel: woonkamer	6	3
Residentieel: slaapkamer	3	3
Rusthuiskamer, hotelkamer, kamer internaat	3	3
Ziekenhuiskamer	6	3
Therapieruimte, dokterspost, verplegerspost	6	3
Kleuterklas	6	3
Muziekklas	6	3
Ateliers	8	4
Wetenschapsklassen, kunstklassen, technologieklassen	8	4
Dansstudio's	8	4
Voordrachtstudio's	6	3
Bibliotheek	6	3
Binnenspeelplaats	8	4
Zwembaden	8	4

BIN 1.5:

Ruimteakoestiek: nagalm T_{nom} (seconden)

Ruimte	Normaal comfort	Verhoogd comfort
Individuele kantoren	0,6	0,5
Open kantooromgeving (niet gemeubeld)	0,8	0,6
Vergaderzalen, privacygevoelige gesprekslokalen < 300 m ³	0,6	0,5
Vergaderzalen, privacygevoelige gesprekslokalen < 500 m ³	0,65	0,55
Vergaderzalen, privacygevoelige gesprekslokalen < 800 m ³	0,7	0,6
Vergaderzalen, privacygevoelige gesprekslokalen < 1000 m ³	0,75	0,65
Vergaderzalen, privacygevoelige gesprekslokalen < 1500 m ³	0,8	0,7
Leslokaal	<0,35log10(1,25V)	<0,28log10(1,25V)
Auditorium	<0,35log10(1,25V)	<0,28log10(1,25V)
Gang, circulatie, atrium	1,4	1
Onthaal, atrium met overlegfunctie	<log10(V/20)	<log10(V/20)-,4
Refter, cafetaria, restaurant	1	0,8
Koffiehoek, pauzeruimte	0,8	0,6
Sanitair, kleedruimte	geen eis	1
Sportzaal	<log10(V/50) & <2,4	<log10(V/50)-,4 & <2,4
Polyvalente ruimte	1	0,8
Keuken	1,4	1
Residentieel: woonkamer	geen eis	1
Residentieel: slaapkamer	geen eis	geen eis
Rusthuiskamer, hotelkamer, kamer internaat	geen eis	geen eis
Ziekenhuiskamer	geen eis	geen eis
Therapieruimte, dokterspost, verplegerspost	0,6	0,5
Kleuterklas	0,6	0,5
Ateliers	0,8	0,7
Wetenschapsklassen, kunstklassen, technologieklassen	0,8	0,7
Muziekklas	1	geen eis
Dansstudio's	1,2	geen eis
Voordrachtstudio's	1	geen eis
Bibliotheek	1	0,8
Binnenspeelplaats	<log10(V/50) & <2,4	<log10(V/50)-,4 & <2,4
Zwembaden	2	1,6

Opties voor metingen

Normaal gezien worden de metingen onbemeubeld uitgevoerd.

Indien de metingen in bemeubelde lokalen doorgevoerd worden, wordt de eis 10% verstrengd.

Deze optie wordt niet toegestaan voor schaars bemeubelde ruimten zoals vergaderzalen.

BIN 1.7:

Buitengeluid in de onmiddellijke omgeving van het gebouw: L_{A90} (dB)

Locatie	Normaal comfort	Verhoogd comfort
Voor gelijk welke gevel van het eigen gebouw (met uitzondering van woon- en slaapkamers)	45	40
Op 2 m van een buitenluchtrooster	55	50
In een buitenveldzone bedoeld voor ontspanning (terras, rustige tuin, ...)	40	35
In een buitenzone bedoeld voor sportactiviteiten	50	45

Gezien om gevoegd te worden bij het ministerieel besluit van 9 juli 2021 tot wijziging van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid.

Brussel, 9 juli 2021

De Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid Gezin en Armoedebestrijding,

Wouter BEKE

Bijlage 2 bij het ministerieel besluit van 9 juli 2021 tot wijziging van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid

Bijlage 2 bij het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid

Bijlage 2. Aanvinklijst voor de aanvragen, vermeld in artikel 2, 2°, van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid (ziekenhuizen)

VIPA criteria duurzaamheid						ZIEKENHUIZEN
Thema	Criterium	Deeleis	Verplicht / vrij	Minimaal prestatieniveau of voldaan	Criteria project	Behaald prestatieniveau
<i>0 naar 1 zetten bij realisatie criterium</i>						
DEEL I: BASISPRINCIPES						
CON 1: Duurzaam concept						
	CON 1.1	Duurzaam ruimtegebruik: pas de principes van de Trias toponoma toe	Verplicht	Voldaan	0	
	CON 1.2	Pas de principes van climate responsive design en de Penta Energetica toe	Verplicht	Voldaan	0	
	A	Keep it warm				
	B	Keep it cool				
	C	Turn of the light				
	CON 1.3	Pas de principes van Healthy Design en Reduce, reuse, recyle toe	Verplicht	Voldaan	0	
	A	Healthy design				
	B	Reduce, reuse, recycle				
PRO 1: Geïntegreerd proces						
	PRO 1.1	Multidisciplinair ontwerpteam	Verplicht	Voldaan	0	
	PRO 1.2	Programma van eisen als leidraad	Verplicht	Voldaan	0	
	PRO 1.3	Duurzaamheid als ontwerpprincipie doorheen alle fasen van het ontwerp- en bouwtraject	Verplicht	Voldaan	0	
PROCES		aantal vrije	0		0	
		aantal verplichte	6		0	
			6		0	
DEEL II: SITE						
MOB 1: Bereikbaarheid van de site						
	MOB 1.1	Met het openbaar vervoer	Verplicht	Goed	0	
	MOB 1.2	Met de fiets	Verplicht	Goed	0	
	MOB 1.3	Te voet	Verplicht	Goed	0	
MA 1: Maatschappelijke kwaliteit - Ruimtelijke Kwaliteit						
	MA 1.1	Aftoetsing aan beleidskader ruimtelijke structuur	Verplicht	Voldaan	0	
	MA 1.2	Inventaris van de bestaande netwerken	Verplicht	Voldaan	0	
	MA 1.3	Potentiële synergieën met de omgeving en versterking van de ruimtelijke kwaliteit	Verplicht	Beter	0	
MA 2: Maatschappelijke kwaliteit - Bodem- en ruimtegebruik						
		Bodem- en ruimtegebruik	Vrij	Voldaan	0	
	MA 2.1	Biologische waarde terrein				
	MA 2.2	Bodemgebruik				
	MA 2.3	Brownfield				
	MA 2.4	Gebruik van gesaneerde vervuilde gronden				
	MA 2.5	Hergebruik van de bestaande bouwring				
MIL 1: Milieutechnische kwaliteit - Overstromingsrisico						
	MIL 1	Overstromingsrisico	Verplicht	Beter	0	
MIL 2: Milieutechnische kwaliteit - Buitenluchtkwaliteit						
	MIL 2	Stikstofconcentratie NO2	Verplicht	Goed	0	
MIL 3: Milieutechnische kwaliteit - Buitengeluid						
	MIL 3	Geluidsniveau LAeq	Vrij	Goed	0	
SITE		aantal vrije	2		0	
		aantal verplichte	8		0	
			10		0	

DEEL III [A]: GEBOUW - people					
BIN 1	Akoestiek				
	Akoestiek	Verplicht	Beter	0	
BIN 1.1	Luchtgeluidsisolatie		Normaal comfort		
BIN 1.2	Contactgeluidsisolatie		Normaal comfort		
BIN 1.3	Gevelgeluidsisolatie		Normaal comfort		
BIN 1.4	Installatielawaai		Normaal comfort		
BIN 1.5	Ruimteakoestiek (nagalm)	Verplicht	Verhoogd comfort		
BIN 1.6	Geluidstraling naar de omgeving	Verplicht	Voldaan		
BIN 1.7	Buitengeluid in de onmiddellijke omgeving van het gebouw		Normaal comfort		
BIN 2	Thermisch comfort				
BIN 2.1	Zomercomfort	Verplicht		0	
<i>Optie 1</i>	<i>Zomercomfort</i>				
<i>A</i>	<i>Zonwering</i>				
<i>B</i>	<i>Zomercomfort via dynamische simulatie</i>		Beter		
<i>Optie 2</i>	<i>Zomercomfort - ontwerprijlijnen</i>	NVT			
<i>A</i>	<i>Zomercomfort algemeen</i>	NVT			
<i>B</i>	<i>Zomercomfort zorg (individuele kamers)</i>	NVT			
BIN 2.2	Lokale thermische behaaglijkheid				
<i>A</i>	<i>Verticale temperatuurgradiënt</i>	Vrij	Beter	0	
<i>B</i>	<i>Vloertemperatuur</i>	Vrij	Beter	0	
<i>C</i>	<i>Stralingsasymmetrie</i>	Vrij	Beter	0	
<i>D</i>	<i>Tocht</i>	Vrij	Beter	0	
BIN 2.3	Relatieve luchtvochtigheid	Vrij	Beter	0	
BIN 3	Binnenluchtkwaliteit				
BIN 3.1	Klassen van de binnenluchtkwaliteit	Verplicht	Uitstekend	0	
BIN 3.2	Voorkomen van vervuiliings- en verontreinigingsbronnen	Verplicht	Uitstekend	0	
BIN 3.3	Beperken van de emissies van bouwproducten in het binnenmilieu	Verplicht	Voldaan	0	
<i>Optie 1</i>	<i>Ontwerpen naar een zeer laag emissief gebouw</i>				
<i>Optie 2</i>	<i>Meting TVOS en formaldehyde</i>				
<i>Optie 3</i>	<i>Labels</i>				
BIN 3.4	Openen van ramen	Verplicht	Voldaan	0	
BIN 4	Visueel comfort				
BIN 4.1	Daglichttoetreding	Verplicht		0	
<i>Optie 1</i>	<i>Daglichttoetreding</i>		Uitstekend		
<i>Optie 2</i>	<i>Daglichttoetreding - ontwerprijlijn</i>		Voldaan		
BIN 4.2	Verblinding	Vrij	Beter	0	
BIN 4.3	Basiseisen werkplekverlichting	Vrij	Voldaan	0	
<i>A</i>	<i>Verlichtingsniveau</i>				
<i>B</i>	<i>Uniformiteit</i>				
<i>C</i>	<i>UGR</i>				
<i>D</i>	<i>Kleurweergave</i>				
BIN 4.4	(Uit)Zicht	Vrij	Voldaan	0	
BIN 4.5	Zonlichttoetreding	Vrij	Voldaan	0	
BIN 4.6	Zicht naar buiten bij gesloten zonwering	Vrij	Voldaan	0	
BIN 4.7	Aanvullende maatregelen voor goed visueel comfort	Vrij	Voldaan	0	
<i>A</i>	<i>Betere kleurweergave kunstlicht</i>				
<i>B</i>	<i>Kleurtemperatuur kunstlicht</i>				
<i>C</i>	<i>Glaskwaliteit i.f.v. kleurweergave</i>				
BIN 4.8	Visueel contact met de buitenomgeving en daglichttoetreding				
<i>A</i>	<i>Ongehinderd visueel contact - verblijfsruimten</i>	Verplicht	Voldaan	0	
<i>B</i>	<i>Visueel contact - personeelsruimten</i>	Vrij	Voldaan	0	
<i>C</i>	<i>Daglicht (secundaire ruimten)</i>	Vrij	Voldaan	0	
SOC 3	Integrale toegankelijkheid				
SOC 3.1	Advies toegankelijkheid	Verplicht		0	
SOC 3.2	Graad van integrale toegankelijkheid: checklist	Vrij	Uitstekend	0	
SOC 3.3	Begeleidingstraject met een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur	Vrij	Voldaan	0	
SOC 3.4	Label toegankelijk kantoorgebouw A+ of A++	Vrij	Voldaan	0	
GEB 1	Invloed van de gebruiker				
GEB 1.1	Invloedmogelijkheden	Verplicht	Beter	0	
<i>A</i>	<i>Zonwering</i>				
<i>B</i>	<i>Verblinding</i>				
<i>C</i>	<i>Temperatuur winter</i>				
<i>D</i>	<i>Temperatuur zomer</i>				
<i>E</i>	<i>Algemene verlichting - regeling per ruimte of zone</i>				
<i>F</i>	<i>Individuele verlichting - individuele regeling werkplek</i>				
<i>G</i>	<i>Ventilatie</i>				
GEB 1.2	Innovatieve oplossingen	Vrij	Voldaan	0	
PEOPLE	aantal vrije criteria	17		0	
	aantal verplichte criteria	10		0	
		27		0	

DEEL III [B]: GEBOUW - planet					
ENE 1 Energieprestatie					
ENE 1.1	Energieprestatie	Verplicht	Goed	0	
ENE 1.2	Koeling	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 1.3	Luchtdichtheidsproef	Vrij	Voldaan	0	
ENE 2 Hernieuwbare energie					
ENE 2.1	Haalbaarheid hernieuwbare energieën	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 2.2	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar	Verplicht	Uitstekend	0	
ENE 2.3	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 35%	Vrij	Voldaan	0	
ENE 2.4	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 50%	Vrij	Voldaan	0	
ENE 2.5	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 75%	Vrij	Voldaan	0	
ENE 3 Energiezuinige installaties en toestellen					
ENE 3.1	Buitenverlichting	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.2	Binnenverlichting	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.3	Elektrische huishoudelijke toestellen	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.4	Liften	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.5	Verwarmingstoestellen en warmwaterbereiders	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.6	Automatische regeling - niet-verblijfsruimten	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.7	Automatische regeling - andere ruimten	Vrij	Voldaan	0	
ENE 3.8	Energie-efficiëntie niet-huishoudelijke toestellen	Verplicht	Voldaan	0	
MAT 2 Materiaalkeuze					
MAT 2.1	TOTEM-analyse	Vrij	Voldaan	0	
MAT 2.2	Hout uit duurzaam bosbeheer	Verplicht	Uitstekend	0	
WAT 1 Waterverbruik beperken					
	Waterverbruik beperken	Verplicht	Uitstekend	0	
WAT 1.1	Waterbesparende toestellen en kraanwerk				
WAT 1.2	Watermeter				
WAT 1.3	Ontwerp waterdistributie				
WAT 2 Hergebruik van water					
WAT 2.1	Dekkingsgraad door waterhergebruik	Verplicht	Goed	0	
WAT 2.2	Effectief benut potentieel	Vrij	Goed	0	
WAT 2.3	Optimale afstemming van de beschikbare waterkwaliteit aan de benodigde waterkwaliteit	Vrij	Voldaan	0	
WAT 3 Afvoer van water					
WAT 3.1	Lekdebiëet naar riolering	Vrij	Goed	0	
WAT 3.2	Ledigingsstijd infiltratievoorziening	Vrij	Goed	0	
WAT 3.3	Vermijden van vervuiling van water	Vrij	Voldaan	0	
OMG 1 Biodiversiteit					
OMG 1.1	Opmaak inrichtings- en beheersplan	Vrij	Voldaan	0	
OMG 1.2	Verbetering BAF+ indicator	Vrij	Voldaan	0	
OMG 1.3	Buitenruimte	Verplicht	Voldaan	0	
OMG 2 Impact op de omgeving					
OMG 2.1	Lichtpollutie	Verplicht	Beter	0	
A	Bepaling gebiedstype				
B	Beperken van hemelgloed				
C	Beperken van licht op naburige eigendommen				
D	Lichtbeheersysteem				
OMG 2.2	Beschaduwning van de directe omgeving	Vrij	Goed	0	
OMG 2.3	Windhinder	Vrij	Goed	0	
OMG 2.4	Hitte-eilandeffect	Vrij	Goed	0	
PLANET	aantal vrije criteria	16		0	
	aantal verplichte criteria	16		0	
	totaal	32		0	

DEEL III [C]: GEBOUW - profit						
LCC 3	Energieverbruik					
LCC 3.1	Rekenblad LCC3	Vrij	Voldaan	0		
TOE 1	Circulair en toekomstgericht ontwerpen					
TOE 1.1	Checklist toekomstgericht ontwerpen	Vrij	Goed	0		
TOE 1.2	Plan van aanpak circulair en toekomstgericht ontwerpen	Vrij	Voldaan	0		
TOE 1.3	Demontageplan	Vrij	Voldaan	0		
TOE 2	Gebruik door derden en multifunctionaliteit					
TOE 2.1	In welke mate is het project multifunctioneel en/of toegankelijk voor derden?	Vrij	Voldaan	0		
A	Is de omgevingsaanleg toegankelijk voor derden?					
B	Zijn er ruimtes/functies in het gebouw, die toegankelijk zijn voor derden?					
C	Is het voor derden mogelijk om ruimten tijdelijk in te huren?					
D	Zijn er eenheden die op lange termijn ingehuurd kunnen worden?					
E	Zijn deze eenheden verschillend van aard (functiemix)?					
F	Wordt het multifunctionele gebouw gerealiseerd door verschillende actoren samen?					
G	Zijn er functionele (buiten)ruimten die gedeeld worden door verschillende actoren?					
BEH 1	Energiemonitoring					
BEH 1.1	Basis energiemonitoring	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.2	Update energiemonitoring	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.3	Submetering van de grootste verbruikers, gebruikers en zones	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.4	Basis kwaliteitsopvolging	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.5	Opleiding i.f.v. beheer	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.6	Visualisatietool	Verplicht	Voldaan	0		
PROFIT	aantal vrije criteria	6		0		
	aantal verplichte criteria	6		0		
	totaal	12		0		

OVERZICHT GEREALISEERDE CRITERIA						
						PROJECT
DEEL I: BASISPRINCIPES						
	aantal vrije criteria	0				
	aantal verplichte criteria	6				
DEEL II: SITE						
	aantal vrije criteria	2				
	aantal verplichte criteria	8				
DEEL III [A]: GEBOUW - people						
	aantal vrije criteria	17				
	aantal verplichte criteria	10				
DEEL III [B]: GEBOUW - planet						
	aantal vrije criteria	16				
	aantal verplichte criteria	16				
DEEL III [C]: GEBOUW - profit						
	aantal vrije criteria	5				
	aantal verplichte criteria	6				
TOTAAL						
	aantal vrije criteria	40				
	aantal verplichte criteria	46				
		86				
	min. te behalen vrije criteria	10				
	totaal aantal te realiseren criteria	56				

Gezien om gevoegd te worden bij het ministerieel besluit van 9 juli 2021 tot wijziging van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid.

Brussel, 9 juli 2021

De Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid Gezin en Armoedebestrijding,

Wouter BEKE

Bijlage 3 bij het ministerieel besluit van 9 juli 2021 tot wijziging van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid

Bijlage 3 bij het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid

Bijlage 3. Aanvinklijst voor de aanvragen, vermeld in artikel 2, 1° en 3°, van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid (andere sectoren dan de ziekenhuizen)

VIPA criteria duurzaamheid						ANDERE SECTOREN
Thema	Criterium	Deeleis	Verplicht / vrij	Minimaal prestatieniveau of voldaan	Criteria project	Behaald prestatieniveau
<i>0 naar 1 zetten bij realisatie criterium</i>						
DEEL I: BASISPRINCIPES						
CON 1: Duurzaam concept						
	CON 1.1	Duurzaam ruimtegebruik: pas de principes van de Trias toponoma toe	Verplicht	Voldaan	0	
	CON 1.2	Pas de principes van climate responsive design en de Penta Energetica toe	Verplicht	Voldaan	0	
	A	Keep it warm				
	B	Keep it cool				
	C	Turn of the light				
	CON 1.3	Pas de principes van Healthy Design en Reduce, reuse, recycle toe	Verplicht	Voldaan	0	
	A	Healthy design				
	B	Reduce, reuse, recycle				
PRO 1: Geïntegreerd proces						
	PRO 1.1	Multidisciplinair ontwerpteam	Verplicht	Voldaan	0	
	PRO 1.2	Programma van eisen als leidraad	Verplicht	Voldaan	0	
	PRO 1.3	Duurzaamheid als ontwerpprincipie doorheen alle fasen van het ontwerp- en bouwtraject	Verplicht	Voldaan	0	
PROCES		aantal vrije	0		0	
		aantal verplichte	6		0	
			6		0	
DEEL II: SITE						
MOB 1: Bereikbaarheid van de site						
	MOB 1.1	Met het openbaar vervoer	Vrij	Goed	0	
	MOB 1.2	Met de fiets	Vrij	Goed	0	
	MOB 1.3	Te voet	Vrij	Goed	0	
MA 1: Maatschappelijke kwaliteit - Ruimtelijke Kwaliteit						
	MA 1.1	Aftoetsing aan beleidskader ruimtelijke structuur	Verplicht	Voldaan	0	
	MA 1.2	Inventaris van de bestaande netwerken	Verplicht	Voldaan	0	
	MA 1.3	Potentiële synergieën met de omgeving en versterking van de ruimtelijke kwaliteit	Vrij	Beter	0	
MA 2: Maatschappelijke kwaliteit - Bodem- en ruimtegebruik						
		Bodem- en ruimtegebruik	Vrij	Voldaan	0	
	MA 2.1	Biologische waarde terrein				
	MA 2.2	Bodemgebruik				
	MA 2.3	Brownfield				
	MA 2.4	Gebruik van gesaneerde vervuilde gronden				
	MA 2.5	Hergebruik van de bestaande bouw				
MIL 1: Milieutechnische kwaliteit - Overstromingsrisico						
	MIL 1	Overstromingsrisico	Verplicht	Beter	0	
MIL 2: Milieutechnische kwaliteit - Buitenluchtkwaliteit						
	MIL 2	Stikstofconcentratie NO2	Verplicht	Goed	0	
MIL 3: Milieutechnische kwaliteit - Buitengeluid						
	MIL 3	Geluidsniveau LAeq	Vrij	Goed	0	
SITE		aantal vrije	6		0	
		aantal verplichte	4		0	
			10		0	

DEEL III (A): GEBOUW - people					
BIN 1 Akoestiek					
	Akoestiek		Verplicht	Goed	0
BIN 1.1	Luchtgeluidsisolatie			Normaal comfort	
BIN 1.2	Contactgeluidsisolatie			Normaal comfort	
BIN 1.3	Gevelgeluidsisolatie			Normaal comfort	
BIN 1.4	Installatielawaai			Normaal comfort	
BIN 1.5	Ruimteakoestiek (nagalm)		Verplicht	Verhoogd comfort	
BIN 1.6	Geluiduitstraling naar de omgeving		Verplicht	Voldaan	
BIN 1.7	Buitengeluid in de onmiddellijke omgeving van het gebouw			Normaal comfort	
BIN 2 Thermisch comfort					
BIN 2.1	Zomercomfort		Verplicht		0
Optie 1	Zomercomfort				
A	Zonwering				
B	Zomercomfort via dynamische simulatie			Beter	
Optie 2	Zomercomfort - ontwerprijlijnen				
A	Zomercomfort algemeen				
B	Zomercomfort zorg (individuele kamers)				
BIN 2.2	Lokale thermische behaaglijkheid				
A	Verticale temperatuurgradiënt		Vrij	Beter	0
B	Vloertemperatuur		Vrij	Beter	0
C	Stralingsasymmetrie		Vrij	Beter	0
D	Tocht		Vrij	Beter	0
BIN 2.3	Relatieve luchtvochtigheid		Vrij	Beter	0
BIN 3 Binnenlucht kwaliteit					
BIN 3.1	Klassen van de binnenlucht kwaliteit		Verplicht	Beter	0
BIN 3.2	Voorkomen van vervuiling- en verontreinigingsbronnen		Verplicht	Uitstekend	0
BIN 3.3	Beperken van de emissies van bouwproducten in het binnenmilieu		Vrij	Voldaan	0
Optie 1	Ontwerpen naar een zeer laag emissief gebouw				
Optie 2	Meting TVOS en formaldehyde				
Optie 3	Labels				
BIN 3.4	Openen van ramen		Verplicht	Voldaan	0
BIN 4 Visueel comfort					
BIN 4.1	Daglichttoetreding		Verplicht		0
Optie 1	Daglichttoetreding			Uitstekend	
Optie 2	Daglichttoetreding - ontwerprijlijn			Voldaan	
BIN 4.2	Verblinding		Vrij	Beter	0
BIN 4.3	Basiseisen werkplekverlichting		Vrij	Voldaan	0
A	Verlichtingsniveau				
B	Uniformiteit				
C	UGR				
D	Kleurweergave				
BIN 4.4	(Uit)Zicht		Vrij	Voldaan	0
BIN 4.5	Zonlichttoetreding		Vrij	Voldaan	0
BIN 4.6	Zicht naar buiten bij gesloten zonwering		Vrij	Voldaan	0
BIN 4.7	Aanvullende maatregelen voor goed visueel comfort		Vrij	Voldaan	0
A	Betere kleurweergave kunstlicht				
B	Kleurtemperatuur kunstlicht				
C	Glaskwaliteit i.f.v. kleurweergave				
BIN 4.8	Visueel contact met de buitenomgeving en daglichttoetreding				
A	Ongehinderd visueel contact - verblijfsruimten		Verplicht	Voldaan	0
B	Visueel contact - personeelsruimten		Vrij	Voldaan	0
C	Daglicht (secundaire ruimten)		Vrij	Voldaan	0
SOC 3 Integrale toegankelijkheid					
SOC 3.1	Advies toegankelijkheid		Vrij*		0
SOC 3.2	Graad van integrale toegankelijkheid: checklist		Vrij	Uitstekend	0
SOC 3.3	Begeleidingstraject met een onafhankelijk toegankelijkheidsadviseur		Vrij	Voldaan	0
SOC 3.4	Label toegankelijk kantoorgebouw A+ of A++		Vrij	Voldaan	0
* let op: dit kan wel verplicht zijn in het kader van een andere VIPA regelgeving					
GEB 1 Invloed van de gebruiker					
GEB 1.1	Invloedmogelijkheden		Verplicht	Beter	0
A	Zonwering				
B	Verblinding				
C	Temperatuur winter				
D	Temperatuur zomer				
E	Algemene verlichting - regeling per ruimte of zone				
F	Individuele verlichting - individuele regeling werkplek				
G	Ventilatie				
GEB 1.2	Innovatieve oplossingen		Vrij	Voldaan	0
PEOPLE					
	aantal vrije criteria		19		0
	aantal verplichte criteria		8		0
			27		0

DEEL III [B]: GEBOUW - planet					
ENE 1 Energieprestatie					
ENE 1.1	Energieprestatie	Verplicht	Goed*	0	
ENE 1.2	Koeling	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 1.3	Luchtdichtheidsproef	Vrij	Voldaan	0	
<i>* Voor residentiële gebouwen (EPW) conform EPB-regelgeving</i>					
ENE 2 Hernieuwbare energie					
ENE 2.1	Haalbaarheid hernieuwbare energieën	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 2.2	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar	Verplicht	Uitstekend	0	
ENE 2.3	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 35%	Vrij	Voldaan	0	
ENE 2.4	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 50%	Vrij	Voldaan	0	
ENE 2.5	Aandeel primair energieverbruik hernieuwbaar > 75%	Vrij	Voldaan	0	
ENE 3 Energiezuinige installaties en toestellen					
ENE 3.1	Buitenverlichting	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.2	Binnenverlichting	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.3	Elektrische huishoudelijke toestellen	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.4	Liften	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.5	Verwarmingstoestellen en warmwaterbereiders	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.6	Automatische regeling - niet-verblijfsruimten	Verplicht	Voldaan	0	
ENE 3.7	Automatische regeling - andere ruimten	Vrij	Voldaan	0	
ENE 3.8	Energie-efficiëntie niet-huishoudelijke toestellen	Verplicht	Voldaan	0	
MAT 2 Materiaalkeuze					
MAT 2.1	TOTEM-analyse	Vrij	Voldaan	0	
MAT 2.2	Hout uit duurzaam bosbeheer	Verplicht	Uitstekend	0	
WAT 1 Waterverbruik beperken					
WAT 1.1	Waterverbruik beperken	Verplicht	Beter	0	
WAT 1.1	Waterbesparende toestellen en kraanwerk				
WAT 1.2	Watermeter				
WAT 1.3	Ontwerp waterdistributie				
WAT 2 Hergebruik van water					
WAT 2.1	Dekkingsgraad door waterhergebruik	Verplicht	Goed	0	
WAT 2.2	Effectief benut potentieel	Vrij	Goed	0	
WAT 2.3	Optimale afstemming van de beschikbare waterkwaliteit aan de benodigde waterkwaliteit	Vrij	Voldaan	0	
WAT 3 Afvoer van water					
WAT 3.1	Lekdebiet naar riolering	Vrij	Goed	0	
WAT 3.2	Ledigingstijd infiltratievoorziening	Vrij	Goed	0	
WAT 3.3	Vermijden van vervuiling van water	Vrij	Voldaan	0	
OMG 1 Biodiversiteit					
OMG 1.1	Opmaak inrichtings- en beheersplan	Vrij	Voldaan	0	
OMG 1.2	Verbetering BAF+ indicator	Vrij	Voldaan	0	
OMG 1.3	Buitenruimte	Verplicht	Voldaan	0	
OMG 2 Impact op de omgeving					
OMG 2.1	Lichtpollutie	Vrij	Beter	0	
A	Bepaling gebiedstype			*	
B	Beperken van hemelgloed			*	
C	Beperken van licht op naburige eigendommen			*	
D	Lichtbeheersysteem			*	
OMG 2.2	Beschaduwning van de directe omgeving	Vrij	Goed	0	
OMG 2.3	Windhinder	Vrij	Goed	0	
OMG 2.4	Hitte-eilandeffect	Vrij	Goed	0	
PLANET					
	aantal vrije criteria	17		0	
	aantal verplichte criteria	15		0	
	totaal	32		0	

DEEL III [C]: GEBOUW - profit						
LCC 3	Energieverbruik					
LCC 3.1	Rekenblad LCC3	Vrij	Voldaan	0		
TOE 1	Circulair en toekomstgericht ontwerpen					
TOE 1.1	Checklist toekomstgericht ontwerpen	Vrij	Goed	0		
TOE 1.2	Plan van aanpak circulair en toekomstgericht ontwerpen	Vrij	Voldaan	0		
TOE 1.3	Demontageplan	Vrij	Voldaan	0		
TOE 2	Gebruik door derden en multifunctionaliteit					
TOE 2.1	In welke mate is het project multifunctioneel en/of toegankelijk voor derden?	Vrij	Voldaan	0		
A	Is de omgevingsaanleg toegankelijk voor derden?			*		
B	Zijn er ruimtes/functions in het gebouw, die toegankelijk zijn voor derden?			*		
C	Is het voor derden mogelijk om ruimten tijdelijk in te huren?			*		
D	Zijn er eenheden die op lange termijn ingehuurd kunnen worden?			*		
E	Zijn deze eenheden verschillend van aard (functiemix)?			*		
F	Wordt het multifunctionele gebouw gerealiseerd door verschillende actoren samen?			*		
G	Zijn er functionele (buiten)ruimten die gedeeld worden door verschillende actoren?			*		
BEH 1	Energie monitoring					
BEH 1.1	Basis energie monitoring	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.2	Update energie monitoring	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.3	Submetering van de grootste verbruikers, gebruikers en zones	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.4	Basis kwaliteitsopvolging	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.5	Opleiding i.f.v. beheer	Verplicht	Voldaan	0		
BEH 1.6	Visualisatietool	Verplicht	Voldaan	0		
PROFIT	aantal vrije criteria	5		0		
	aantal verplichte criteria	6		0		
	totaal	11		0		

OVERZICHT GEREALISEERDE CRITERIA						
DEEL I: BASISPRINCIPES						
	aantal vrije criteria	0				
	aantal verplichte criteria	6				
DEEL II: SITE						
	aantal vrije criteria	6				
	aantal verplichte criteria	4				
DEEL III [A]: GEBOUW - people						
	aantal vrije criteria	19				
	aantal verplichte criteria	8				
DEEL III [B]: GEBOUW - planet						
	aantal vrije criteria	17				
	aantal verplichte criteria	15				
DEEL III [C]: GEBOUW - profit						
	aantal vrije criteria	5		0		
	aantal verplichte criteria	6		0		
TOTAAL						
	aantal vrije criteria	47				
	aantal verplichte criteria	39				
		86				
	min. te behalen vrije criteria	10				
	totaal aantal te realiseren criteria	49				

Gezien om gevoegd te worden bij het ministerieel besluit van 9 juli 2021 tot wijziging van het ministerieel besluit van 18 december 2009 tot bepaling van de VIPA criteria duurzaamheid.

Brussel, 9 juli 2021

De Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid Gezin en Armoedebestrijding,

Wouter BEKE